Nicu Gavriluţă

NOILE RELIGII SECULARE

Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului şi transumanismul

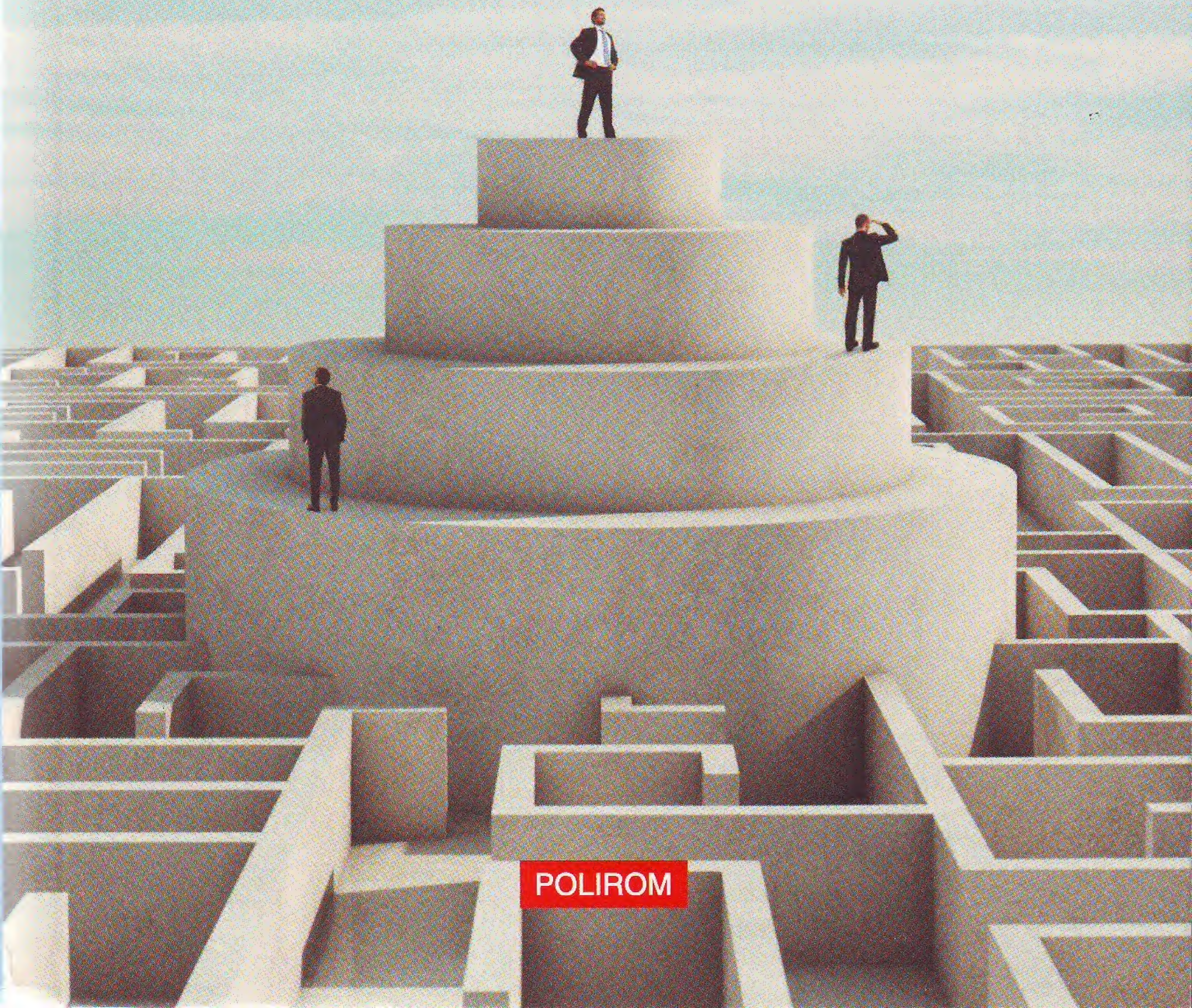

POLIROM

Nicu Gavriluță

Noile religii seculare

Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului și transumanismul

© 2018 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: © kantver/Depositphotos.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

GAVRILUŢĂ, NICU

Noile religii seculare: corectitudinea politică, tehnologiile viitorului şi transumanismul / Nicu Gavriluţă. – Iaşi: Polirom, 2018

Conţine bibliografie

ISBN print: 978-973-46-7203-5
ISBN ePub: 978-973-46-3110-0
ISBN PDF: 978-973-46-3111-7

316

Printed in ROMANIA

Nicu Gavriluţă

NOILE RELIGII SECULARE

Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului şi transumanismul

POLIROM
2018

NICU GAVRILUȚĂ (născut în 1963) este profesor universitar doctor și fost decan al Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași în perioada 2008-2016. Sociolog, antropolog și eseist. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România. A fost președinte și vicepreședinte al Societății Sociologilor din România.

A publicat volumele de autor: *Mentalități și ritualuri magico-religioase. Studii și eseuri de sociologie a sacrului* (Editura Polirom, Iași, 1998); *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale* (Editura Polirom, Iași, 2000); *Imaginarul social al tranziției românești* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001); *Fractalii și timpul social* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003); *Hermeneutica simbolismului religios. Studii și eseuri* (Editura Fundației AXIS, Iași, 2003); *Mișcări religioase orientale. O perspectivă socio-antropologică asupra globalizării practicilor yoga* (Editura Fundației AXIS, Iași, 2006); *România în starea Bardo. Publicistică și dialoguri culturale* (Editura Provopress, Cluj-Napoca, 2006); *Antropologie socială și culturală* (Editura Polirom, Iași, 2009); *Mama proștilor e mereu gravidă. Sociologia patologiilor cotidiene* (Editura Institutul European, Iași, 2010); *Sociologia religiilor. Credințe, ritualuri, ideologii* (Editura Polirom, Iași, 2013); *Mit, magie și manipulare politică* (Editura Institutul European, Iași, 2015).

Este coautor al volumelor: *Sociologia sportului. Teorii, metode, aplicații* (Editura Polirom, Iași, 2010); *Religie și violență în Europa seculară. Dialoguri la TRINITAS* (Editura Trinitas, București, 2016; Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2016); *Globalizare și identitate românească* (Editura Junimea, Iași, 2018). A publicat articole și eseuri în *Convorbiri literare, Scriptor, Ex Ponto, Timpul, Cronica veche, Observator cultural* etc.

În 2017 i s-au acordat Premiul pentru eseu de către Uniunea Scriitorilor, Filiala Iași, și Premiul „Vasile Conta" al Academiei Române pentru volumul *Mit, magie și manipulare politică.*

Cuprins

INTRODUCERE. O altă perspectivă epistemologică asupra religiilor seculare 9

CAPITOLUL I

Secularizare și postsecularizare în Europa și SUA

1. Preambul 15
2. Modernitatea europeană a adus secularizarea 18
3. SUA nu confirmă obligativitatea secularizării în modernitate 20
4. Europa seculară – un caz excepțional 23
5. Criza catolicismului și a protestantismului în Europa 24
6. Laicitatea franceză 29
7. Două soluții europene de impunere a secularizării – sistemul educațional și intelectualii 31
8. Neintegrarea bisericilor locale în contextul industrializării 34
9. Ateism cotidian și secularizare recentă în Europa 37

10. Frecventarea Bisericii în Europa 41
11. Penticostalismul în SUA..45
12. (Tele)evangheliștii americani...49
13. Iluminismul american 51
14. Creditul religios transferabil...52
15. Banii – simbol al relației dintre religie și identitate națională 53
16. Libertatea de a crede în Constituția americană..55
17. Imigranții sporesc viața religioasă americană 56
18. Religia și faliile verticale din societatea americană..58
19. Frecventarea Bisericii în SUA...59
20. Teza modernităților multiple/alternative.......................63
21. Viitorul Europei va fi unul postsecular?........................66
22. Secularizarea – o încununare paradoxală a creștinismului? 72

CAPITOLUL II

Corectitudinea politică – o nouă religie seculară

1. Ce este corectitudinea politică?...................................75
2. Școala de la Frankfurt – prima instituționalizare a corectitudinii politice 91
3. Corectitudinea politică eclipsează realitatea prin eufemisme lingvistice 96
4. Corectitudinea politică în cinematografie 102
5. Corectitudinea politică în universitățile americane 106
6. Corectitudinea politică este selectiv anticreștină 109
7. Alte exemple de corectitudine politică........................114
8. Eterna fascinație a religiilor politice 121
9. De ce este corectitudinea politică o nouă religie seculară?..124

CAPITOLUL III

Sacralizarea noilor tehnologii

1. *New media* – Dumnezeul lumii moderne? 135
2. Internetul – obiect al unei devoțiuni religioase 136
3. Church of Kopimism – Biserica Copy-Paste 142
4. Biserica Google 145
5. Way of the Future – o religie pe pilot automat...........152

CAPITOLUL IV

Transumanismul – cultul secular al lui *Homo deus*

1. Ce este transumanismul? 159
2. Era neoumanității. Ce ne așteaptă în viitor? 167
3. Mitologii camuflate în transumanism 175

4. Pericolele transumanismului 180
5. Cine vor fi noii zei ai viitorului postuman? 187
6. Mintea-stup sau noile inteligențe sociale 188
7. Societatea matrice 188
8. Desacralizarea nemuririi în transumanism 191
9. În transumanism, Dumnezeu devine noul *deus otiosus* 194

EPILOG. De ce am scris *Noile religii seculare*? 199

Bibliografie 207

INTRODUCERE

O altă perspectivă epistemologică asupra religiilor seculare

Într-o serie documentară din 2014 intitulată *The Secrets of Quantum Physics* (*Secretele fizicii cuantice*), profesorul Jim Al-Khalili de la Universitatea din Surrey reia faimoasa dispută academică dintre Albert Einstein și danezul Niels Bohr privind *interconectivitatea cuantică*. Personajul ocult al acestui savuros documentar este unul metafizic: *esența realității*. Este lumea în care trăim una reală, obiectivă, independentă de subiectul cunoscător? Sau, dimpotrivă, există doar în măsura în care noi o percepem? Avea dreptate celebrul episcop George Berkeley cu al său principiu *esse est percipi* sau învinge întotdeauna logica comună?

Rezultatele experimentelor fizice realizate în Europa și SUA începând cu 1920 și până astăzi i-au stupefiat pe mulți savanți. Gândirea occidentală clasică, marcată destinal de logica aristotelică, era și este în impas.

Fizica cuantică susține că lumina nu este *doar* undă sau corpuscul. Este *deopotrivă* undă și corpuscul.

Continuă să fie semnificativ experimentul din laboratoarele Bell din New Jersey (SUA) de la începutul secolului XX (mai exact, din anii 1920). El a provocat celebra polemică dintre Einstein și Bohr privind *particulele minuscule solide ce constituie electricitatea.* Atunci a fost proiectat un fascicul de electroni pe un cristal. Pentru a fi proiectați, electronii treceau prin două fante și loveau un ecran la final. Asemenea luminii, electronii se comportă ca *particule solide,* dar și *ondulatoriu,* precum valurile. Electronul n-are consistență materială în timpul deplasării, ci doar o undă de probabilitate în a-l localiza. Este o entitate fantomatică. Este ubicuu. Altfel spus, *în timpul deplasării electronul nu există.* El există abia în clipa când lovește ecranul și este perceput de noi. Deci observatorul îi face posibilă existența.

Concluzia acestui experiment este realmente spectaculoasă. Electronul, lumea (inclusiv cea socială), universul *există în măsura în care eu le percep.* Mai mult: ele există tocmai ca eu să le percep (Ioan Petru Culianu). Odată ce institui într-un univers prin observație participativă o realitate (cum ar fi, de exemplu, acea afirmație celebră că „Prietenul meu este viu"), într-un univers paralel apare o realitate pe dos

(„Prietenul meu este mort"). Pentru unii, această realitate din universul paralel este doar una diferită de prima, virtuală, posibilă. Pentru alții, ea este perfect reală!

Ei bine, în viața socială, noi suntem cei care aducem la prezență mai multe realități, cum este și cea a *religiilor seculare.* Automat, aceste realități sociale comunică între ele (prin celebra *interconexiune cuantică*). Imediat apare o altă realitate, una perfect disonantă față de prima: cea a *religiilor autentice.* Ambele realități fac parte din viața noastră socială. Nu poate exista în lumea modernă *secularizare* fără *desecularizare,* și invers. Ambele sunt fețele unei monede numite *viață.* Dacă la un moment istoric dat domină social *secularizarea,* atunci *desecularizarea* apare ca o lume posibilă, alternativă.

În concluzie, deși profund diferite, *secularizarea/religiile seculare* și *desecularizarea/religiile autentice* trebuie luate și interpretate împreună. Mai mult, secularizarea camuflează sensuri ale sacrului, iar desecularizarea favorizează anumite practici seculare. Cele două ipostaze ale vieții sociale „comunică" între ele la un nivel adânc, foarte profund, accesibil poate doar matematicii superioare.

Perspectiva dominantă de analiză și interpretare a *religiilor seculare* pe care o propun în această carte

este cea a lui Mircea Eliade. Conform istoricului român al religiilor, o bună parte a lumii moderne, ajunsă la o anumită „maturitate", uită de Dumnezeu. Ateii și indiferenții religioși fac posibilă o nouă „moarte a lui Dumnezeu" și chiar o uitare a „morții lui Dumnezeu"[1].

Avem de-a face cu o nouă ipostază a lui *deus otiosus*. În aceste condiții, așa cum a demonstrat magistral Mircea Eliade, mitul și religia nu mor. Ele doar se retrag la nivelul profund al oceanului de visuri, dorințe, nostalgii și simboluri aflate în inconștientul nostru (personal sau colectiv). De acolo continuă să lucreze eficient, chiar și în viața celui mai secularizat om. La limită, miturile și ideile autentic religioase se pot camufla chiar și în reversul lor cel mai profund: *religiile seculare.*

În universul social al religiilor seculare, conform unei idei a lui Dietrich Bonhoeffer, secularizarea trebuie trăită „ca și cum Dumnezeu n-ar fi dat". În „absența"

1. Pe urmele filosofiei lui Friedrich Nietzsche și a altor autori importanți, Sandu Frunză aprofundează convingător ideea „morții lui Dumnezeu" în relație cu „religia de după religie". A se vedea în acest sens volumul *Ești o ființă autentică. Despre tine, filosofie, comunicare, dezvoltare personală și leadership*, București, Editura Eikon, 2018, în special pp. 44-50. Cartea conține pagini admirabile, scrise cu un real talent de scriitor.

lui Dumnezeu, secularizarea poate avea totuși un sens religios, ea „nu trebuie să se facă împotriva creștinismului, ci în numele lui"[2]. Dietrich Bonhoeffer crede că singura experiență spirituală autentică ar fi cea *a participării la suferințele lui Dumnezeu într-o lume fără Dumnezeu.* O lume fără Dumnezeu este o lume dominată de *religii seculare.* Despre trei asemenea religii seculare va fi vorba în cartea de față: *corectitudinea politică*, *noile tehnologii* și *transumanismul.*

2. Mircea Eliade, *Jurnal. Pagini regăsite 1959-1962*, ediție îngrijită, adnotată și prefațată de Cristian Bădiliță, București, Editura Tracus Arte, 2017, p. 152.

CAPITOLUL I

Secularizare și postsecularizare în Europa și SUA[1]

1. Preambul

Întregul demers hermeneutic al acestei cărți pleacă de la observația fundamentală a lui Mircea Eliade privind *secularizarea* societăților actuale. Conform acestuia, „omul modern, radical secularizat, se crede și se vrea ateu, areligios sau măcar indiferent. Dar se înșală. N-a izbutit să abolească *homo religiosus* din el: n-a suprimat (dacă va fi fost vreodată!) decât pe *christianus*. Asta înseamnă că a rămas «păgân», deși

1. Sub titlul „Ipostaze ale *modernității multiple*: America religioasă, Europa (post)seculară?", acest text a apărut într-o primă formă în revista *Convorbiri literare* (numerele din aprilie, mai și iunie 2017), apoi ca postfață a volumului Peter Berger, Grace Davie, Effie Fokas, *America religioasă, Europa seculară? O temă și variațiuni*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2016, pp. 199-228.

n-o știe. Mai înseamnă și altceva: că o societate areligioasă nu există încă (eu cred că *nu poate exista*, că dacă ar fi realizată ar pieri în câteva generații, din plictiseală, neurastenie sau printr-o sinucidere colectivă...)"[2].

Într-adevăr, o societate pe deplin areligioasă nu există și nu cred că va exista. Există însă în Occident societăți profund secularizate. În termenii lui Traian Baconschi, unele sunt *ultrasecularizate*. „Bisericile au devenit ONG-uri caritative, privatizarea sentimentului religios e aproape totală, urmează omul biotronic și economia robotizată, cu mult timp liber și (probabil) venit universal garantat, eventual în Bitcoin." (Teodor Baconschi)

Propunem o investigare științifică (nonexhaustivă) a secularizării, în formele ei vechi, clasice, dar și actuale. Astfel, analizând secularizarea din punct de vedere exclusiv sociologic, putem lua în calcul criteriile clasice menționate de sociologul britanic Anthony Giddens: a) *apartenența declarată a credincioșilor la o biserică sau la anumite organizații și mișcări religioase*; b) *gradul de menținere de către biserici a influenței lor sociale, a averilor și prestigiului*;

2. Mircea Eliade, *Jurnal. Pagini regăsite 1959-1962*, ediție îngrijită, adnotată și prefațată de Cristian Bădiliță, Craiova, Editura Tracus Arte, 2017, p. 163.

c) *manifestarea publică a unor credințe și valori religioase* (sau *religiozitatea*)[3].

Una dintre lucrările de referință care tratează secularizarea în Occidentul european și american este *America religioasă, Europa seculară? O temă și variațiuni*. Cartea a apărut în SUA în 2008 și poartă semnătura a trei mari sociologi contemporani ai religiilor: Peter Berger, Grace Davie și Effie Fokas. Textul reprezintă o excelentă reinterpretare în cheie pur sociologică a două teme fundamentale din sociologia religiilor: *secularizarea* și *postsecularizarea*[4]. Sunt invocate creativ, original

3. Pentru detalii, vezi Anthony Giddens, *Sociologie*, traducere de Oana Gheorghiu, ediția a V-a, București, Editura ALL, 2010, pp. 529-531.

4. Literatura sociologică de specialitate referitoare la fenomenul secularizării este vastă. Din cea românească amintesc: Cătălin Raiu, *Ortodoxie, postcomunism și neoliberalism*, București, Editura Curtea Veche, 2012, în special capitolul „Secularizări în oglindă", pp. 73-77; Vintilă Mihăilescu, *De ce este România astfel? Avatarurile excepționalismului românesc*, Iași, Editura Polirom, 2017, pp. 126-165. Nu în ultimul rând, trimit și la textele mele. Este vorba de *Sociologia religiilor. Credințe, ritualuri, ideologii*, Iași, Editura Polirom, 2013, pp. 233-239; *Religie și violență în Europa seculară* (în colaborare), București, Editura Trinitas; Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2016, dialogul „Secularizarea – o absență a codurilor de sens".

și realist cele trei criterii de analiză a secularizării, dar și limitele lor inerente. Prin urmare, autorii cărții ne aduc în atenție și alte criterii sociologice mai subtile, de ordin calitativ. Ele dau seamă într-un mod mai profund de complexitatea și subtilitatea unor ipostaze sociale ale secularizării și postsecularizării din Occidentul european și american[5].

2. Modernitatea europeană a adus secularizarea

Aceasta a fost teza dominantă a sociologilor clasici și a celor moderni până în a doua jumătate a secolului XX. Dintre aceștia din urmă, cei mai aprigi și mai devotați adepți ai ideii în discuție au fost Bryan Wilson[6] și Steve Bruce. La nivelul detaliilor, fenomenul

5. O frumoasă și profesionistă prezentare a cărții semnate de Peter Berger, Grace Davie și Effie Fokas aparține lui Mirel Bănică. A se vedea „Modern și religios? Da, se poate!", în Mirel Bănică, *Religia în fapt. Studii, schițe și momente*, prefață de Nicu Gavriluță, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011, pp. 256-262.
6. Teza că modernitatea presupune obligatoriu secularizare a fost dezvoltată de Bryan Wilson și în cartea sa *Religia din perspectivă sociologică*, traducere din limba engleză de

secularizării a avut loc în Europa Centrală și de Vest pe fondul unei modernizări în plină expansiune.

Secularizarea se asociază, inevitabil, cu diferențierea socială. Declinul autorității religioase este și el un criteriu al secularizării. Însă nu este unul ubicuu în spațiul occidental. Sunt țări est-europene (și nu numai) unde autoritatea Bisericii nu a scăzut. Dimpotrivă. În plus, nu mai putem susține opoziția de tip marxist dintre cunoașterea științifică și viața religioasă, avansată de Bryan Wilson. Astăzi, la nivel academic, între cele două există o complementaritate specială, recunoscută de mulți oameni de știință și teologi. Criteriul opoziției tari, exclusive între știință și religie este acum irelevant. În sfârșit, ideea raționalizării definitive, totale a vieții profesionale este o altă iluzie de tip marxist. Poate mai mult ca niciodată, iraționalitatea este prezentă în viața celor ce ocupă sistemul social de tip modern. Se mizează astăzi foarte mult pe intuiție, trăire, inefabil, mister etc. Toate acestea se întâmplă în plină modernitate europeană generatoare de secularizare. Cu toată această complexă și substanțială argumentare a lui Bryan Wilson, teza

Dara Maria Străinu, București, Editura Trei, 2000. A se vedea în special capitolul „Secularizarea și efectele sale neliniștitoare", pp. 171-205.

legăturii destinale a modernizării cu secularizarea nu a convins întotdeauna[7]. Sunt excepții din ce în ce mai consistente care cer o regândire a relației dintre modernitate și secularizare.

3. SUA nu confirmă obligativitatea secularizării în modernitate

Intenția celor trei sociologi – Peter Berger, Grace Davie, Effie Fokas – este aceea a dezavuării unei ecuații comune (astăzi banale) din mentalul social european. Conform acestei ecuații, *modernitatea atrage obligatoriu după sine prezența secularizării*. Mai mult, astăzi se răstoarnă și o altă prejudecată comună cu privire la extinderea modelului secularizării central- și vest-europene în toată lumea și, în primul rând, în Statele Unite ale Americii.

Euro-secularizarea este prezentă. Are o remarcabilă forță persuasivă și (încă) mai seduce oamenii,

7. Despre căile subtile ale credinței religioase în modernitate, cu trimiteri la „modul de a fi religios în manieră ex-fundată, non-tradițională", vezi Horia-Roman Patapievici, *Discernământul modernizării. 7 conferințe despre situația de fapt*, București, Editura Humanitas, 2004, în special pp. 65-141.

în special elitele din domeniul disciplinelor socio-umane. Totuși, efectele prezenței sale sunt limitate cultural și geografic. Euro-secularizarea nu are, de exemplu, succesul scontat de sociologii marxiști în SUA, America de Sud, Europa de Sud-Est și în alte zone ale lumii.

Altfel spus, ecuația clasică *modernitate = secularizare* – consacrată în mentalul social occidental grație prestigiului unor reputați sociologi – este pusă astăzi serios în discuție. Marea surpriză vine din infirmarea ei chiar în spațiul istorico-simbolic și cultural american.

Atenția majorității specialiștilor în științele socio-umane s-a îndreptat spre SUA. Aici au apărut și s-au dezvoltat surprinzător anumite fenomene religioase care au reconfigurat esențial logica clasică a secularizării europene. Recent, aceste fenomene au fost completate de altele din afara lumii occidentale.

> În ultimul sfert al secolului XX, situația clar diferită din Statele Unite, extinderea creștinismului în emisfera sudică, prezența penticostalismului în toate țările în curs de dezvoltare, implicarea Islamului în chestiuni globale, disputele tot mai aprinse pro și contra prozelitismului și așa mai departe i-au îndemnat pe cercetătorii din mai multe discipline să

regândească paradigma secularizării, care fusese inspirată de cazul european, și să conteste presupunerile pe care se bazase[8].

Ideea este susținută din 2003, printre alții, și de Ian Buruma și Avishai Margalit. Conform celor doi autori, „ideea Occidentului secular este oarecum șubredă, fiindcă nu li se aplică Statelor Unite, unde religia organizată prosperă în continuare, chiar și în cele mai înalte cercuri ale conducerii de stat[9]. Concluzia logică anunțată de Ian Buruma și Avishai Margalit la începutul anilor 2000 este că Europa seculară reprezintă mai curând o excepție foarte importantă a simbiozei „modernitate-secularizare", și nu o paradigmă universal valabilă[10].

8. Peter Berger, Grace Davie, Effie Fokas, *op. cit.*, p. 11.
9. Ian Buruma, Avishai Margalit, *Occidentalismul. Războiul împotriva Occidentului. O scurtă istorie a urii față de Vest*, traducere din engleză de Anca Bărbulescu, București, Editura Humanitas, 2016, p. 130.
10. Pentru o foarte bună sinteză a interpretărilor privind clasica relație „modernitate-secularizare", vezi Vasile Boari (ed.), *Religie și democrație în Europa la începutul secolului XXI*, Iași, Editura Institutul European, 2018, în special pp. 7-13.

4. Europa seculară – un caz excepțional

Autori foarte importanți, ca Jürgen Habermas sau Grace Davie, răstoarnă spectaculos întrebarea generală privind identitatea Europei din punct de vedere religios. Cu toții se întreabă ce anume *nu* este astăzi Europa din punct de vedere religios. Răspunsul este acela că Europa nu este un caz comun, ci unul excepțional. Comună este realitatea „modernităților multiple". Europa nu „este (încă) o piață religioasă însuflețită, precum cea din Statele Unite; nu este o parte a lumii în care creștinismul se extinde exponențial, foarte adesea sub formă penticostală, așa cum este cazul în emisfera sudică (America Latină, Africa Subsahariană și țările din jurul Oceanului Pacific); nu este o zonă a lumii dominată de alte credințe decât cea creștină, dar aceste credințe pătrund tot mai mult în ea; iar în cea mai mare parte nu constituie obiectul violenței asociate adesea cu religia și cu diferențele religioase în alte regiuni ale globului – cu atât mai mult dacă religia este implicată într-un conflict politic. Rezultă astfel concluzia inevitabilă, deși uneori îngrijorătoare: că tiparele religiei în Europa modernă, îndeosebi relativa sa secularitate, ar putea reprezenta un caz

excepțional, în termeni globali"[11]. Astăzi, ofensiva islamului în Europa Centrală și de Nord, dublată de încercarea președintelui Emmanuel Macron de a reactiva partea catolică și protestantă a Franței pentru acțiune unitară în spiritul unor valori comune pot fi interpretate ca semne clare ale desecularizării. Cu toate acestea, Europa (mai puțin Europa de Sud-Est) continuă să fie o excepție...

O diferență importantă a Europei seculare în raport cu alte zone ale lumii ține și de adâncirea crizei catolicismului și protestantismului pe continent.

5. Criza catolicismului și a protestantismului în Europa

Analiza sociologică a secularizării în Europa Centrală și de Vest pleacă de la o constatare generală: spațiile sociale și culturale europene în care funcționează ecuația „modernitate = secularizare" sunt profund marcate de o constantă criză a creștinismului în variantele sale catolice și (neo)protestante. Faptul în sine l-a explicat la timpul său Max Weber prin

11. Peter Berger, Grace Davie, Effie Fokas, *op. cit.*, p. 91.

celebra formulă a „dezvrăjirii lumii". Cunoscutele de acum industrializare și tehnologizare a Occidentului, sintetizate sub chipul „raționalizării lumii", au avut de plătit un preț pe măsură. Acest preț se referă, printre altele, la *desacralizarea și secularizarea Europei Centrale și de Vest* prin ruperea legăturilor cu vechile tradiții și disoluția unor forme clasice de creștinism. Se ajunge apoi la versiuni stranii ale secularizării, în care credința religioasă și instituția Bisericii trec pe un plan social secundar, devenind mai puțin vizibile. Apoi, în virtutea a ceea ce Mircea Eliade numea „nostalgia absolutului", se impun formule inedite de „sacralizare" a unor ideologii politice în vogă (nazismul și comunismul în mod special). Apar astfel celebrele „religii politice"[12], cele care și-au propus, înainte de toate, o totală „imanentizare a eshatonului" (Vladimir Tismăneanu). Astăzi, vechile ideologii politice sunt înlocuite de altele noi. Trei dintre acestea – corectitudinea politică, noile tehnologii și transumanismul – devin adevărate *religii seculare.*

Sociologia confirmă practic această realitate a crizei creștinismului apusean.

12. Cartea clasică de referință rămâne cea a lui Eric Voegelin, *Religiile politice*, traducere și studiu introductiv de Bogdan Ivașcu, București, Editura Humanitas, 2010.

Apariția religiilor seculare noi are loc pe fondul unei profunde crize a creștinismului central- și nord-european. Cercetările sociologice de teren recente confirmă această realitate. Criza occidentală a creștinismului catolic și (neo)protestant este una deopotrivă *formală* și *informală*. Se referă la instituțiile religioase, dar și la comportamentele sociale ale credincioșilor. Ele se diversifică. Observăm, de exemplu, o creștere a numărului cetățenilor credincioși, dar anticlericali. Aceștia își asumă un capital cultural ce trimite la prestigiul vechi al catolicismului și protestantismului, dar nu frecventează regulat Biserica.

Ca instituție socială, Biserica suferă pentru că este subfinanțată și mai ales pentru că nu are căutare din partea multor tineri. Din varii motive, tinerii occidentali caută și astăzi variante alternative ale vieții spirituale și religioase. Unii le găsesc în *noile mișcări religioase* orientale, iar alții în fetișizarea unor realități tehnice și în cultul noului „zeu" secular: știința. Așa apar pe scena publică *noile religii seculare*. Supoziția mea este aceea că *succesul noilor religii seculare este direct proporțional cu amploarea crizei creștinismului în variantele lui catolică și protestantă.*

Cercetările științifice amintesc în primul rând de declinul creștinismului în Europa Centrală. Statisticile publicate de Biserica Anglicană sunt și mai

îngrijorătoare: dacă se păstrează actualul ritm al abandonului religiei lui Iisus, atunci în 2067 nu vor mai fi creștini în Marea Britanie. Situația catolicismului și protestantismului din Germania este și ea alarmantă. Statisticile prezentate la Conferința Episcopilor Catolici din Germania anului 2015 anunțau faptul că 217.716 germani au părăsit catolicismul. În ultimii cinci ani numărul lor a ajuns la 820.000. În ultimii 10 ani s-au închis 515 biserici. La fel, 200.000 de protestanți au abandonat Biserica în Germania în anul 2015. Unul dintre motivele părăsirii bisericilor se referă la *taxele pentru apartenență religioasă* pe care trebuie să le plătească orice cetățean catolic, protestant sau evreu ce locuiește în Germania. Valoarea lor este undeva la 8-9% din venit.

Situația creștinismului catolic și protestant din Olanda este la fel de gravă. Scade numărul credincioșilor practicanți, al bisericilor și al copiilor botezați. Bisericile se închid sau se transformă în cafenele, cluburi sau galerii de artă. În Norvegia, de exemplu, Biserica Luterană nu mai este din 2012 biserică de stat, luându-i locul Biserica Populară a Norvegiei, din cauza scăderii numărului de credincioși.

Crește în schimb *numărul europenilor care nu se identifică cu nicio religie*. Procentele oferite pentru 2015 de Pew Research Center sunt ridicate în multe

țări europene: 42,1% în Olanda, 28% în Franța, 24,7% în Germania, 12,4% în Italia, 21,3% în Marea Britanie.

Sociologii sunt în genere de acord cu faptul că anul 2015 va rămâne în istorie ca *anul marilor migrații din Orientul Mijlociu și Africa de Nord către Europa*, în special Germania. Cifrele merg până la a anunța migrarea a aproape un milion de oameni în Europa, iar fenomenul continuă. Legat de viitorul Europei, foarte des invocat este, înainte de toate, *pericolul islamizării bătrânului continent*. Se fac previziuni sumbre și corelații înspăimântătoare între rata de fertilitate a unei familii europene (aflată mult sub pragul minim de 2,11) și viitorul culturii europene în forma sa actuală. În prezent, media ratei de fertilitate din țările Uniunii Europene ar fi 1,38.

Această realitate este confirmată mai ales într-un stat reprezentativ în ceea ce privește efectele profunde ale secularizării. Este vorba de Franța. Desacralizarea vieții sociale și secularizarea sunt opera unei mari reforme instituționale și educative organizate de stat după Revoluția din 1789. Ea are în centrul ei ideal tipul *laicității franceze*.

6. Laicitatea franceză

Utilizat frecvent în literatura de specialitate ca un sinonim pentru *secularizare*, termenul *laicitate* a reușit să se impună mai ales în Franța și, în general, în Europa[13]. O ipostază teribil de eficientă a punerii în practică a ideilor proprii laicității franceze a fost reprezentată de *curentul iluminist*. Există astăzi mai multe tipuri de interpretare a Iluminismului francez. Majoritatea preferă registrul hermeneutic de tip negativ[14].

Astfel, specificul Iluminismului francez a fost întotdeauna orientarea împotriva preoților și a Bisericii, nu neapărat împotriva creștinismului ca religie. Nuanțele

13. S-a propus și în Franța înlocuirea conceptului de *laicitate* cu sintagma *ieșire din religie*, urmată îndeaproape de *glorificarea politicului* și *fetișizarea sistemului democratic occidental*. Pentru detalii, vezi Marcel Gauchet, *Ieșirea din religie. Parcursul laicității*, traducere de Mona Antohi, București, Editura Humanitas, 2006.

14. Există și excepții interesante în acest sens. A se vedea, de exemplu, articolul lui Claudio Martelli, „Crezul laic al umanismului creștin", *apud* Carlo Maria Martini, Umberto Eco, *În ce cred cei care nu cred?*, traducere de Dragoș Zămosteanu, Iași, Editura Polirom, 2011, pp. 133-148.

acestea sunt astăzi foarte importante. Ele nu au fost înțelese și mediatizate suficient. Mulți francezi republicani contemporani, de exemplu, au rezerve (mai mult sau mai puțin întemeiate) față de Biserica Catolică, deși se declară *religioși*. Au o *credință privată*, neasumându-și un ritual public bisericesc. Nu se regăsesc în Biserică. Se simt în schimb reprezentați de anumiți *delegați neoficiali*, adică de persoane (în special vârstnice) care frecventează regulat Biserica.

De la Mircea Eliade știm că nostalgia absolutului și sensibilitatea față de sacru sunt elemente consubstanțiale condiției umane. Dominanța secularismului și cultul republicii franceze nu sunt străine de acest fapt.

În joc este un consistent *transfer de putere* de la Biserica Catolică/bisericile protestante la republica laică. Ultima este destinal marcată de *mitul progresului infinit*, de *fetișizarea științei* și de *ura împotriva clerului francez*. Puterea laicității franceze s-a impus atât de profund în mentalul colectiv a generații de francezi (și de europeni educați în acest spirit) grație contribuției decisive a două instrumente fundamentale: *sistemul educațional de stat* și *influența socială a intelectualilor iluminiști*.

7. Două soluții europene de impunere a secularizării – sistemul educațional și intelectualii

Importanța intelectualilor în mediatizarea ideilor iluministe și seculare este convingător argumentată de Peter Berger: „Dar, odată cu înaintarea în secolul al XIX-lea – secolul în care, în opinia mea, secularizarea a început să se impună amplu în Europa –, clasa intelectualilor a jucat un rol foarte diferit pe cele două continente”[15]. Unul antireligios în Europa și altul proreligios în Statele Unite. Astfel, „intelectualii au jucat un rol important în impunerea partidelor politice și a uniunilor sindicale însuflețite de diverse ideologii de stânga, majoritatea cu o puternică tendință seculară. Acestea nu au echivalent în America. Austria reprezintă un exemplu deosebit de clar al acestui fenomen european: social-democrații de stânga au fundamentat o întreagă subcultură, în cadrul căreia membrii partidului puteau trăi de la grădiniță și până ajungeau la azilul de bătrâni. Această subcultură era în mod autoconștient anticlericală și într-adevăr

15. Peter Berger, Grace Davie, Effie Fokas, *op. cit.*, p. 30.

anticatolică"[16]. Exemplul austriac poate fi regăsit astăzi şi în alte spaţii europene.

Un alt instrument francez al secularizării a fost *sistemul educativ*.

> În cea mai mare parte a Europei, acesta era – şi continuă să fie – supus controlului centralizat de stat. Franţa este exemplul cel mai clar în această privinţă – curriculumul este controlat de Ministrul Educaţiei din Paris, profesorii (desemnaţi prin sintagma „corp profesoral") sunt pregătiţi în instituţii de stat, apoi repartizaţi pe teritoriul ţării. Când educaţia primară – apoi şi cea gimnazială – a devenit obligatorie, aceşti profesori deţineau o putere lipsită de precedent de a-i educa pe copii în spiritul secularităţii iluministe. Dacă în apropiere nu se afla o şcoală catolică sau protestantă, părinţii erau neajutoraţi faţă de această îndoctrinare[17].

Cu totul altfel era şi este *sistemul educativ american*. Până de curând, el „se afla sub controlul guvernului local. Dacă părinţii neluminaţi nu agreau ce le spuneau profesorii copiilor lor, îi puteau concedia cu uşurinţă pe profesori. Această situaţie s-a schimbat

16. *Ibidem*, p. 33.
17. *Ibidem*, pp. 32-33.

într-o oarecare măsură, datorită rolului tot mai însemnat al guvernului central şi al sindicatelor din învăţământ, dar guvernele federale continuă să controleze în cea mai mare parte educaţia primară şi gimnazială din America"[18].

Secularizarea de tip francez a avut un succes remarcabil şi în afara Europei Centrale şi de Vest. Pe lângă intelectuali şi sistemul educaţional, în vederea globalizării versiunii franceze a secularizării, şi-au dat concursul şi partidele de stânga, respectiv liderii politici autoritari, unii chiar totalitari. Sistemul a fost exportat şi aplicat în forme ultime, totale, radicale. Este evident faptul că, în asemenea formule *hard*, secularizarea nu a avut totuşi succesele dorite. De ce? În primul rând, pentru că a ignorat voit mentalităţile specifice locului. Nu poţi, de exemplu, în Rusia, să anulezi trăirea specială a omului de stepă, de la mojici la boieri şi la aristocraţii latifundiari. Aşa a procedat Petru cel Mare, punându-i pe boieri să-şi radă bărbile şi pe preoţi „să ţină predici despre virtuţile raţiunii"[19].

Un alt exemplu de *relativă secularizare* l-a oferit în 1923 Kemal Atatürk în Turcia. Aici au fost interzise

18. *Ibidem*, p. 33.
19. Ian Buruma, Avishai Margalit, *op. cit.*, p. 131.

stilul de viață oriental și purtarea vălurilor de către femei. „El credea, la fel ca japonezii, că stilul occidental era esențial pentru transformarea țării lui într-o națiune modernă."[20] Kemal Atatürk a reformat învățământul din Turcia închizând „toate instituțiile bazate pe legea canonică musulmană"[21]. În locul lor a creat instituții seculare de învățământ, toate fetișizând valoarea soteriologică a științei. Cu toate acestea, Turcia este departe de a fi astăzi o țară pe deplin secularizată.

Revenind la cauzele secularizării europene, sociologii mai remarcă cu subtilitate o altă cauză, insuficient aprofundată: *pierderea autorității și controlului Bisericii asupra populației urbane.*

8. Neintegrarea bisericilor locale în contextul industrializării

Fenomenul disoluției puterii bisericilor rurale, tradiționale ține de începuturile industrializării europene și de perioada marilor migrații spre spațiile urbane.

Industrializarea și migrațiile rural-urban au recompus substanțial comunitățile religioase tradiționale.

20. *Ibidem.*
21. *Ibidem.*

Acestea îmbătrânesc demografic, iar apropierea de urban accelerează și fenomenul înstrăinării umane. În plină eră a *new media*, deși viețuiesc unii lângă alții, oamenii trăiesc izolați. Sunt singuri printre ceilalți. Satul occidental încetează a mai fi o familie mai mare. Multe relații umane se formalizează, devenind mai superficiale. Familiile se atomizează. Încrederea în vecini și prieteni scade considerabil.

În aceste condiții, școala și Biserica – doi piloni fundamentali în orice comunitate rurală europeană – devin instituții sociale cu influență scăzută și efecte de stimulare a sociabilității relativ modeste. Parohiile locale încetează a mai fi instituții de forță, cu rol determinant în viața comunității. Enoriașii acestor parohii se schimbă periodic. La fel și preoții. Populația tradițională omogenă este astăzi una puternic urbanizată și eterogenă. Consecințele sunt insuficienta cunoaștere reciprocă și absența încrederii.

În concluzie, bisericile tradiționale occidentale din zonele rurale, fiind marcate profund de efectele industrializării și ale migrației, și-au pierdut controlul social și forța persuasivă asupra majorității populației.

Cred însă că situația trebuie nuanțată de la o țară la alta, de la o perioadă istorică la alta. Sunt țări în care bisericile creștine s-au adaptat repede și bine noilor situații, cum ar fi majoritatea țărilor est-europene.

Sunt și spații istorico-simbolice în care criza autorității religioase este evidentă. Una dintre primele consecințe ale acestei crize este chiar *ateismul cotidian* din Europa Centrală, de Vest și de Nord. El este promovat de o eficientă *elită seculară*, de formație tehnică și umanistă, dar și de o populație creștină care este însă „indiferentă religios".

Existența în ziua de astăzi a unei asemenea populații situate sub semnul paradoxului ține de condiția istorică specială a creștinismului ca religie de stat.

Europa a fost marcată destinal de statutul creștinismului ca religie de stat. Acest fapt istoric s-a tradus prin dominanța religiei lui Iisus în varii spații sociale, geografice și istorico-simbolice. O anume biserică creștină - ortodoxă, catolică sau (neo)protestantă - a amprentat spiritual generații întregi de europeni dintr-o țară sau alta a bătrânului continent. Influența a fost, uneori, mai profundă, în sensul că Biserica a configurat profilul social și chiar politic al unei țări europene. Cu timpul, această condiție specială a creștinismului european s-a diversificat. Recent, anumite biserici de stat din Europa au devenit biserici naționale. Altele resimt criza și mai profund. Se confruntă cu fenomenul îndepărtării de Biserică, a indiferentismului religios și chiar cu cel al ateismului manifest, cotidian.

Așadar, situația de criză nu poate fi generalizată, iar *ateismul social*, manifestat public, are un specific al său.

9. Ateism cotidian și secularizare recentă în Europa

Ideea prezenței ateismului occidental pe fondul secularizării europene este subtil prezentată și de Peter Berger, Grace Davie și Effie Fokas.

Conform teoriei celor trei sociologi ai religiilor, situația populației europene actuale este una specială. Ea este determinată de tipul radical de secularizare asumat în Europa Centrală și de Nord. Avem de-a face cu prezența activă a unei *elite seculare*, formată de regulă din experții în științele socio-umane. În schimb, majoritatea populației continuă să fie religioasă (și anticlericală).

Interesant este faptul că această religiozitate nu se manifestă în mod clasic, prin frecventarea Bisericii și asumarea unui stil de viață marcat de valori creștine, devoțiune și de prezența spiritualității mistice. Dimpotrivă. În multe spații europene, credința creștină supraviețuiește ca un *fond rezidual* (Vilfredo Pareto). El se manifestă la nivelul *inconștientului colectiv* (Carl

Gustav Jung) prin atașamente vechi față de bisericile creștine clasice. Aceste stranii atașamente reziduale devin active doar în *situații sociale de limită* (boli, războaie, cutremure, prăbușiri de avioane, atentate teroriste etc.). Atunci, catedralele occidentale se umplu de credincioși din absolut toate generațiile. În rest, viața religioasă zace amorțită. Este camuflată de o confortabilă doză de ignoranță și nepăsare față de cele sfinte. Este vorba de un pasiv *ateism cotidian*. Uneori, acesta se transformă în *indiferentism religios*.

Acesta se regăsește sub chipul credincioșilor „fără religie". Ei nu sunt atei propriu-ziși, ci doar europeni cu „atașamente reziduale" față de bisericile clasice creștine. Statisticile invocă frecvent (cu procente ușor variate) prezența în topul european al credincioșilor „fără religie" a unor țări ca Franța, Marea Britanie, Olanda și Germania de Est. De aici până la formele actuale și relativ noi de secularizare a vieții sociale nu mai este decât un pas.

O ipostază foarte actuală a secularizării timpului sacru este sugestiv descrisă de părintele profesor Nicolae Achimescu. Ea se referă la *pierderea alternanței fericite a practicilor cotidiene cu ciclul marilor sărbători religioase*. „De pildă, odinioară, în majoritatea sistemelor universitare, cu excepția vacanței

de vară, anul universitar era organizat în funcție de sărbătorile religioase."[22] Acum este organizat după logica agențiilor de turism, ținându-se seama și de interesul copiilor[23].

Frecventarea masivă a bisericilor creștine (mai ales în Europa de Est) în noaptea de Înviere nu se explică întotdeauna și peste tot prin dorința frenetică a credincioșilor de a trăi experiența sacramentală a transfigurării sufletului sub semnul arhetipal al sacrificiului hristic, cu scop escatologic. Motivațiile reale sunt mult mai simple și pragmatice. Ele țin de dorința de a fi văzut de ceilalți și de a-i revedea pe cei dragi veniți de departe. Contează „partea de «spectacol» nocturn la o oră târzie din noapte..."[24], retrăirea identității și a sentimentului de apartenență la o comunitate de credință.

Transformarea timpului sacru duminical într-un timp al muncii sau al simplei relaxări este o altă ipostază a desacralizării timpului, surprinsă foarte bine în studiul său de părintele Nicolae Achimescu.

22. Nicolae Achimescu (coord.), *Impactul secularizării asupra valorilor religioase și morale în societatea contemporană*, ediție bilingvă româno-engleză, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2015, p. 49.
23. *Ibidem*.
24. *Ibidem*, p. 50.

În joc ar fi și o relaxare extremă a moralității sociale, de dragul popularității. Un exemplu sugestiv ar fi cel al propunerii de *legalizare a incestului* și *necrofiliei* în Suedia anului 2016. Indiscutabil, avem de-a face cu *o culme a secularizării*. Șocanta inițiativă aparține tineretului liberal din Suedia, reprezentanți ai Partidului Liberal al Poporului (*Folkpartiet Liberalerna*). Conform acestei moțiuni, „doi frați care consimt și au vârsta de minimum 15 ani ar trebui să se poată angaja în relații sexuale. De asemenea, relațiile sexuale cu un cadavru uman ar trebui să fie permise, cu condiția ca decedatul să-și fi dat permisiunea scrisă înainte de moarte”[25]. Argumentele tinerilor liberali suedezi susțin că legea n-ar trebui să aibă deloc de-a face cu morala, iar oamenii să aibă dreptul total de a dispune de propriul lor trup, chiar și după moarte.

Dincolo de aceste ipostaze recente ale secularizării, expresia ei clasică în sociologia religiilor rămâne *gradul de frecventare a Bisericii*. El poate fi analizat sociologic luându-se în calcul *mobilitatea socială*, *etnia*, *sexul* și *vârsta*.

25. „Lupta pentru legalizarea incestului și a necrofiliei”, în revista *Lumea*, anul XXII, nr. 4, 2016, p. 8.

10. Frecventarea Bisericii în Europa

Analiza sociologică a frecventării Bisericii ține seama de variabilele amintite. Acestora li se adaugă variabila *categorie socială*. De la clasicii sociologiei știm că *diferențele de structură socială* a celor care frecventează Biserica în SUA sunt diferite față de cele de pe continentul european. Europa este mai conservatoare. Prin urmare, mobilitatea socială este mai modestă. *Establishment*-ul se păstrează mai bine aici. Vitalitatea religioasă a europenilor este asigurată, în special, de reprezentanții clasei de mijloc. Elitele au fost și au rămas, în bună măsură, *atee* sau *indiferente religios*. Tradiția creștină a frecventării Bisericii și a prezenței preotului în viața de familie a credincioșilor s-a păstrat în Europa Centrală și de Vest, dar în anumite limite, de regulă foarte modeste.

Știm din istorie că motivațiile asumării unui stil de viață creștin au fost temeinice, foarte puternice. De ce? Pentru că însuși regele era *christus domini*, locotenent al Cerului pe pământ. Exemplul *regilor taumaturgi* din Anglia și Franța, analizat de istoricul Marc Bloch, rămâne unul mai mult decât elocvent.

Cu timpul, odată cu adâncirea crizei regalității și cu expansiunea secularizării, motivațiile asumării

vieții religioase au ajuns să fie cele dominant *sociale*. Sărbătoarea, de exemplu, încetează a mai fi reprezentată ca o irumpere a sacrului în lume. Ea devine un prilej important de evadare din cotidian. Oamenii se relaxează, aleg confortul sau bucuria reîntâlnirii unor vechi colegi sau prieteni. Sărbătoarea religioasă se laicizează. Trăirea fiorului sacru al acelui *mysterium tremendum, fascinas* sau *majestas* devine ceva rarisim, indiferent de condiția socială, profesională a omului occidental. Mimetic, mulți dintre noi ne asumăm o *credință oarbă* în spațiul unui *creștinism nonecleziastic*, dacă putem spune așa. Credința este oarbă pentru că se manifestă *privat*, în afara Bisericii și fără asistența de specialitate a preoților. Ecuația unei asemenea vieți religioase este una precară. Simțul autenticului sacru este atrofiat. Cunoașterea culturii creștine și a vieții Bisericii este superficială, pe măsura ignoranței lor asumate.

Aceste considerații asupra unor situații vechi, clasice se cer a fi actualizate. Astfel, diferențele de categorii sociale care frecventează Biserica nu mai sunt acum atât de mari în Europa. Se constată o participare diversă a europenilor la viața Bisericii, indiferent de vârstă, mediu de rezidență, profesie, statut social.

Semnificativ este faptul că, în țările cele mai religioase ale Europei, intelectualii sunt prezenți și activi în viața Bisericii. Remarca cu privire la asumarea superficială a practicii religioase rămâne în continuare valabilă. Majoritatea europenilor nu frecventează Biserica în urma unor convingeri religioase profunde sau a unor trăiri revelatorii. Dimpotrivă, mulți dintre ei sunt „analfabeți religios". Participă rapsodic la ritualurile Bisericii, în virtutea unui respect față de tradiția părinților și a bunicilor. Au o sensibilitate reziduală față de *cele sfinte*. Apoi mai este prezentă și cutuma locului. Nu poți ignora la nesfârșit obiceiurile și tradițiile. Te conformezi lor, chiar dacă o faci mimetic și fără convingere. Sărbătoarea religioasă s-a desacralizat până la nivelul unui prilej de reuniune a familiei și a grupului de prieteni.

Situația frecventării Bisericii și a desfășurării practicilor religioase în genere rezultă și din cercetările sociologice de teren. În mod constant, de-a lungul anilor, Germania de Est și Cehia conduc în topul european al țărilor cu procente reduse ale credinței în Dumnezeu. Foarte bine la capitolul credinței religioase manifestate și practicate stau Portugalia, Polonia, Irlanda și România. Printre statele cu o

populație împărțită aproape egal între credincioși și necredincioși se regăsesc țările scandinave, Franța și Olanda, Marea Britanie și Germania de Vest[26].

Prin urmare, „majoritatea populației și-a păstrat un fel de credință generală în Dumnezeu, dar cei care-și mărturisesc credința într-un Dumnezeu personal, se roagă în mod regulat și au avut parte de o experiență religioasă personală reprezintă mai peste tot în Europa o minoritate"[27]. Țările scandinave (Norvegia, Suedia, Danemarca) au un procent de populație credincioasă, dar nu într-un Dumnezeu biblic personal. Această parte a populației este sensibilă mai curând la cultura vechilor vikingi. Se măresc grupurile sociale care încearcă să reactiveze vechile ritualuri păgâne, întrerupte în urmă cu 900 de ani de creștinism.

Așa cum menționa José Casanova, Europa Centrală și de Vest și-a secularizat până și credințele despre „viața de apoi". Ele țin de convingerea continuării vieții „dincolo", fără să fie invocată o anumită apartenență confesională. Mai mult, în practica religioasă permanentă s-a ajuns și la fenomenul „religiei prin

26. Pentru detalii, vezi Nicolae Achimescu (coord.), *op. cit.*, pp. 40-45.
27. *Ibidem*, p. 40.

reprezentare" (Grace Davie). Este vorba de participarea mulțimii de credincioși la viața Bisericii prin delegație, adică printr-o grupare mică ce „menține o legătură permanentă cu Biserica, cu acceptul majorității"[28]. În SUA, dimpotrivă, regăsim fiorul unei puternice și numeroase participări în virtutea unei *religiozități personale*. Ea se manifestă puternic în rândul grupurilor denominaționale (neo)protestante.

11. Penticostalismul în SUA

Statele Unite ale Americii sunt în continuare locul predilect de manifestare a pluralismului religios[29]. Din cuprinsul generos al protestantismului american, remarcăm proliferarea evanghelismului și, în mod special, a penticostalismului.

Fenomenul răspândirii rapide și masive a protestantismului este, mai curând, un fenomen social american, de mare amploare în anii '90. Din cuprinsul

28. *Ibidem*, p. 47.
29. Cu privire la situația diversității religioase în Statele Unite ale Americii, a se vedea Russell Duncan, Joseph Goddard, *America astăzi*, traducere de Claudia Popa, București, Editura Comunicare.ro, 2012, pp. 181-184.

mișcărilor religioase (neo)protestante se distinge prin vitalitate și succes social *penticostalismul*. Este o religie charismatică ce mizează mult pe trăirea privilegiată a prezenței Sfântului Duh pogorât asupra credincioșilor aleși, după modelul clasic creștin al Cincizecimii. Ce observăm aici? Faptul că noile convertiri religioase mizează enorm pe trăirea frenetică și pe extazul salvator. Mai puțin sunt invocate argumentele scolastice și forța persuasivă a argumentației creștine seci, lucide, raționale.

Din punctul meu de vedere, faptul acesta poate fi interpretat (și) ca un semn al crizei spirituale. *Homo religiosus* parcă și-a atrofiat prin nefolosință capacitățile intelectuale și prețuirea *ideal-tipului* de om credincios și cultivat. I-a rămas vie componenta irațională a personalității sale: simțirea, trăirea, dimensiunea afectivă și emoțională. *Homo religiosus* a rămas sensibil la prezența creștinismului bazat pe trăire și devoțiune. Datele raționale, seci, argumentative care țin de educație și cultură sunt reactivate în *cuprinsul noilor religii seculare* la care mă voi referi în capitolele următoare ale cărții.

Întrebarea care se pune este următoarea: cine sunt subiecții actuali ai reconvertirilor religioase la (neo) protestantism? În acest sens, Europa cunoaște doar „excepția notabilă a populației rrome, care s-a convertit în număr mare la penticostalism”[30].

Incontestabil, una dintre marile mutații spectaculoase la nivel mondial este și ascensiunea fulminantă (pentru unii conservatori „încremeniți în proiect”, încă surprinzătoare) a *marilor mișcări religioase penticostale* și *charismatice* în întreaga lume, mai puțin în Europa. „Un sondaj Pew din 2006 arăta că populația celor care cred în «înnoire» – atât penticostali, cât și charismatici – era de 11% în Coreea de Sud, 23% în Statele Unite, 26% în Nigeria, 30% în Chile, 34% în Africa de Sud, 44% în Filipine, 49% în Brazilia, 56% în Kenya și 60% în Guatemala”[31]. India și China anunțau și ele cifre impresionante de convertiți la penticostalism și la alte mișcări charismatice. Astfel, procentul de 5% din India aducea cu sine o cifră de peste 50 de milioane de neoprotestanți creștini, în China fiind „de peste două ori mai mulți”[32].

Un element specific protestantismului american – nu doar în versiune penticostală, ci și evanghelică/

30. Peter Berger, Grace Davie, Effie Fokas, *op. cit.*, pp. 22-23.
31. Moisés Naïm, *Sfârșitul puterii*, traducere de Andreea Năstase și Nicolae Năstase, București, Editura Antet, 2015, p. 245.
32. *Ibidem*.

charismatică – este *cultul prosperității ca semn al elecțiunii divine.* Potrivit acestuia, „Dumnezeu zâmbește văzând acumularea de avere pe lumea aceasta și va răsplăti donațiile materiale către biserică prin prosperitate și miracole"[33]. Credința puternică a latino-americanilor actuali în recompensa divină cu miracole și bogății în schimbul practicilor filantropice și caritabile este susținută și de datele recente ale unui sondaj realizat de Pew Research Center. Conform acestuia, 50 din cele 260 de culte și-au asumat *evanghelia prosperității*: 73% din populație este convinsă că „Dumnezeu le va acorda succes financiar tuturor celor care au destulă credință"[34].

O altă notă distinctivă a penticostalismului și a noilor mișcări evanghelice constă în *marea libertate de a se lansa în cursa vieții.* La început de drum, aceste noi biserici și mișcări religioase nu au obligația unor legitimări supreme din partea unei puteri ecleziastice clasice. Nu depind de Vatican, de arhiepiscopii sau de alte autorități. Pur și simplu, noile mișcări religioase penticostale și charismatice își iau destinul în propriile mâini. Tocmai de aceea,

33. *Ibidem*, p. 244.
34. *Ibidem*, p. 245.

pentru a reuși, desacralizează ierarhii, minimalizează tradiția, sabotează norme seculare, neutralizează cultul elitelor spirituale și fetișizează dorințele noilor enoriași.

Pentru țările latino-americane, Moisés Naím îi invocă pe imigranți și pe indigeni ca fiind ținta predilectă a noilor mișcări religioase penticostale și evanghelice. De ce? Pentru că sunt mase importante de oameni neglijate de bisericile tradiționale. Ele au intrat în atenția specială a teleevangheliștilor americani, care se folosesc de internet și de *new media* pentru a comunica, a binecuvânta și a primi bani pentru toate acestea.

12. (Tele)evangheliștii americani

Comunicarea eficientă cu ajutorul *new media*, adaptarea ofertei spirituale și sociale la cerințele imediate ale virtualilor prozeliți plasează comportamentul acestor *mișcări religioase protestante* în sfera de interes a sociologilor economiști, dacă putem folosi o asemenea expresie. Este vorba de o pleiadă de sociologi occidentali, în primul rând americani, care interpretează fenomenul religios prin *grila reducționistă de tip economic*. Noile mișcări religioase orientale sau

creştine nu ar face decât să funcţioneze asemenea unor firme private sau ONG-uri pe piaţa liberă a cererii şi ofertei de bunuri şi servicii religioase.

În aceiaşi termeni, preponderent economici, se discută astăzi acest subiect.

Bisericile devin veritabile instituţii sociale ce concurează pe o piaţă liberă. Dimensiunea lor sacramentală este estompată. Rămân doar prestigiul şi autoritatea lor clasice. Ele vor fi „împrumutate" ulterior de *noile religii seculare* (corectitudinea politică, tehnologiile viitorului şi transumanismul) pentru a se impune pe plan social. Observăm aici şi o disoluţie semnificativă a monopolului pe care bisericile clasice l-au avut vreme îndelungată în Europa, scrie Peter Berger. Astăzi, ele au ajuns să fie concurate de alte denominaţiuni creştine, religii (autentice sau seculare) sau de noile mişcări religioase (de inspiraţie iudeo-creştină sau orientale).

Cert este faptul că formulele instituţionalizate ale creştinismului continuă să inspire respect şi să provoace aşteptări sociale mari, chiar şi în acele spaţii istorico-simbolice marcate profund de efectele secularizării. Priza socială a creştinismului continuă să fie una mare şi foarte mare, mai ales în SUA, Europa de Sud-Est sau în alte locuri ale lumii de astăzi. Continuă

să fie căutată şi apreciată nu doar spiritualitatea creştină, ci şi prezenţa Bisericii în viaţa socială. Asociaţiile de voluntari, acţiunile filantropice, caritabile şi serviciile sociale ale creştinismului sunt de mare ajutor multor categorii sociale aflate în stare de criză. Faptul acesta poate fi lesne observat în rândul (neo)protestanţilor americani.

Concluzia este că în cuprinsul acestor mişcări religioase protestante avem de-a face cu oameni sensibili înainte de toate la datele elementare ale vieţuirii şi supravieţuirii lor: protecţie, siguranţă, bani, servicii. Componenta spirituală joacă un rol neobişnuit de modest în procesul convertirii religioase americane.

13. Iluminismul american

Un alt factor al diferenţei americane în raport cu viaţa religioasă de pe continentul european este *Iluminismul american*. În joc ar fi un tip de Iluminism complet diferit de cel francez, mai precis, unul „vag deist".

Prin urmare, un asemenea tip de Iluminism nu putea să justifice teoretic secularizarea. El a fost radical diferit de cel european, în special francez. Îi lipseau două componente importante pe care Iluminismul european le-a avut: *anticlericalismul* şi *anticreştinimul*.

Ele au apărut, între timp, şi în cadrul iluminismului american. Au fost aduse aici de elitele seculare din Europa. Faptul acesta este foarte vizibil în cuprinsul unor acţiuni sociale marca *political correctness* din universităţile americane. Asupra lor mă voi opri în capitolul următor.

Legitimarea secularizării la nivel de stat şi de societate în SUA a venit abia în a doua parte a secolului XX, după infuzia importantă de jurişti europeni în justiţia federală americană.

14. Creditul religios transferabil

Creştinismul american în variantă protestantă mai conţine un element original care are contribuţia sa specifică la *păstrarea religiozităţii americane*, în condiţiile profundei secularizări a Europei Centrale şi de Vest. Este vorba de *scrisoarea de transfer*, o veritabilă carte de credit spiritual şi social a persoanei respective. De reţinut admirabila adaptabilitate a grupurilor protestante americane la tehnologia de ultimă oră şi la structura de aşteptare a majorităţii populaţiei.

Protestantismul american a inventat un instrument foarte util de identificare a statutului – aşa-numita

scrisoare de transfer. Persoanele care se mută din Noua Anglie în Vestul Mijlociu, de exemplu, obţin de la biserica lor o scrisoare ce le atestă buna reputaţie. Când ajung în noua comunitate, pot arăta scrisoarea respectivă filialei locale a congregaţiei. Astfel, se certifică nu numai că respectiva persoană este un bun metodist, baptist şi aşa mai departe, dar indică şi că aceasta/acesta întruneşte virtuţile burgheze ale „eticii protestante". S-ar putea spune că scrisoarea de transfer a fost prima formă de card de credit[35].

15. Banii – simbol al relaţiei dintre religie şi identitate naţională

De la Max Weber încoace ştim că o virtute clasică a „eticii protestante" este şi dubla valorizare a banilor: *simbolică* şi *economică*. O regăsim şi astăzi la anumite denominaţiuni din protestantismul american.

Însă elementul specific al dolarului american foarte clar evidenţiat se referă la *construcţia socială a identităţii americane*. Ea se face simbolic şi cu ajutorul monedei naţionale.

35. Peter Berger, Grace Davie, Effie Fokas, *op. cit.*, p. 34.

> Exact aceeași idee este evidentă în multe afirmații care susțin religia îmbinată cu patriotismul, care pot fi găsite în America modernă – de la inscripția „In God We Trust" („Credem în Dumnezeu") de pe bancnote la adăugarea sintagmei „one nation under God" („națiune supusă lui Dumnezeu") în jurământul de credință. Într-adevăr – și iată paradoxul –, chiar separarea bisericii de stat face posibilă relaționarea dintre religie, în general, și identitatea națională. Aceasta se bazează însă pe presupunerea unei anumite forme de viață religioasă – și anume pluralismul religios monoteist. În mod deliberat, sunt incluși atât evreii, cât și creștinii. În ce măsură poate îmbrățișa și alte religii ale lumii devine o întrebare tot mai presantă[36].

Trimiterea este la islam (tot o religie monoteistă, cea mai tânără istoric pe linia deschisă de profeții veterotestamentari) și la religiile orientale din ce în ce mai prezente astăzi în Statele Unite ale Americii.

36. *Ibidem*, p. 45.

16. Libertatea de a crede în Constituția americană

Pluralismul religios american poate fi explicat, până la un anumit punct, și prin anumite date de ordin juridic. Ele au în centru faimoasa *libertate de credință* instituită juridic în toate statele americane[37].

> Astfel de libertăți au fost îmbrățișate în moduri diferite, dar relaționate între ele. Prima modalitate este constituțională, a doua – organizațională. Dilema constituțională apare încă de la început: când statele separate din perioada colonială au constituit o nouă națiune, separarea bisericii de stat a fost precizată în documentele esențiale – mai precis, în două clauze din Primul Amendament al Constituției. Acestea au devenit cunoscute sub denumirea de „clauza instituirii" și „clauza libertății" și sunt formulate astfel: „Congresul nu va elabora nicio lege care să impună o religie sau să interzică practicarea liberă a unei religii". Ambele sunt fundamentale pentru viața americană[38].

37. Russell Duncan, Joseph Goddard, *op. cit.*, pp. 178-181.
38. Peter Berger, Grace Davie, Effie Fokas, *op. cit.*, p. 44.

Există și importante disfuncții juridice și sociale în aplicarea concretă a legislației americane cu privire la viața religioasă. Încercând să înțeleagă fenomenul, specialiștii trimit la mentalitățile unor „judecători individuali", la „interesele partizane" și la celebrul „spirit al timpului", ce poate fi interpretat foarte diferit, în folosul cauzei. Prin urmare, garanția aplicării unitare în SUA a unei decizii privind viața religioasă nu există.

Doar când un proces ajunge la Curtea Supremă, prin intermediul unor proceduri lungi și dificile, o decizie cu privire la religie urmează să fie aplicată la nivel național. Chiar și atunci însă, implementarea sa în întreaga țară nu poate fi considerată garantată[39].

17. Imigranții sporesc viața religioasă americană

Dincolo de toate aceste impedimente reale, lipsa de coerciție statală asupra oricărei religii și libertatea tuturor religiilor de a se manifesta public în mod egal au contribuit decisiv la *integrarea imigranților*

39. *Ibidem*, pp. 105-106.

în viața socială americană, le-au sporit gradul de solidaritate și capacitatea reală de asociere. La toate acestea se mai adaugă nivelul ridicat de protecție împotriva urii rasiale asigurat de apartenența la o denominațiune foarte puternică, deopotrivă diversă și unitară.

Apartenența la o denominațiune religioasă puternică le conferă imigranților din SUA sentimentul reconfortant al *identității*. Componenta cea mai profundă a identității unui om continuă să fie cea *religioasă*. Așa este din moment ce imigrația catolică se alătură comunităților catolice, cea ortodoxă se regăsește tot în spațiile ortodoxe ale țării de adopție, iar protestanții vin alături de alți protestanți.

Foarte interesant este faptul că avem de-a face cu un *specific național* și chiar *local* al acestor denominațiuni. Ortodoxul rus nu va fi niciodată asemenea celui român, iar catolicul irlandez se va diferenția semnificativ de cel italian sau polonez. Concluzia este aceea că imigranții vin cu o anume *marcă identitară* ce configurează și reconfigurează semnificativ profilul cultural și religios al țării de adopție.

18. Religia și faliile verticale din societatea americană

Aceste congregații de imigranți modelează societatea americană într-un mod specific, susțin cu argumente temeinice specialiștii în știința religiilor. Acest mod specific se numește *structurare pe falii verticale a societății americane.*

Religia creează falii verticale în societatea americană, deoarece fiecare grup de nou-veniți aduce cu sine propriul ambalaj religios; în Europa, tiparele sunt dispuse pe orizontală – o consecință directă a complicităților dintre religie și putere de-a lungul multor secole. O scurtă plimbare prin orice oraș american va confirma prima idee. Concomitent, va dezvălui atât diversitatea uriașă a nenumăratelor congregații care constituie viața religioasă din America, dar și diversitatea din interiorul acestora. Catolicii irlandezi, italieni și polonezi, ca să numim doar categoriile cele mai evidente, au fiecare centre proprii de rugăciune și comunități proprii – cărora li se alătură acum un număr tot mai mare de congregații latino. Protestanții, având în vedere tendința lor de separare pe facțiuni, sunt și mai diverși și sunt prezenți la

fiecare colț de stradă – unii în mod foarte vizibil, alții mai puțin. În plus, un tipar esențialmente similar poate fi identificat la diferitele „grupuri de interese" asociate cu religia americană, deoarece familiile, celibatarii, angajații, persoanele în vârstă, activiștii și așa mai departe creează și susțin forme de religie adecvate stilurilor lor particulare de viață. Din ambele perspective, religia este profund întrețesută în structura societății americane[40].

Religia este cu adevărat un *fapt de viață.* Aceasta este una dintre explicațiile (încă?) consistentei frecventări a Bisericii pe pământ american.

19. Frecventarea Bisericii în SUA

SUA continuă să fie o provocare la adresa modernității europene. Aici, viața religioasă este foarte intensă. Duminica, între 10 și 12, toate parcările din apropierea bisericilor creștine sunt pline. Pew Research Center menționează o creștere a populației atee din SUA de la 3,8% la 7%. Totuși, acest procent de 7% este unul foarte mic. Peste 60% dintre americani

40. *Ibidem*, pp. 135-136.

susţin că nu ar vota un preşedinte ateu, iar votul creştinilor evanghelici a fost decisiv la alegerile din 2016, scrie Martin S. Martin. Majoritatea ateilor americani provin din rândul minorităţii evreieşti, al cercetătorilor ştiinţifici şi al profesorilor universitari.

> Din cei 5,3 milioane de evrei americani (40,2% din populaţia evreiască din lume), 4,3 milioane se declară foarte legaţi de iudaism, dar mulţi (37%) afirmă că legătura este exclusiv culturală, nu religioasă. Procentul de credincioşi practicanţi dintre americanii botezaţi în religia mozaică este de numai 48%, mult sub procentul populaţiei americane globale (78%), al catolicilor americani (79%) şi al celor protestanţi (90%)[41].

Simbioza profundă a religiei cu viaţa socială se reflectă şi în participarea la viaţa religioasă în funcţie de clasa socială din care provii. Este ştiut faptul că în Europa Centrală şi de Vest membrii clasei de mijloc frecventau constant Biserica. Ne-am aştepta să întâlnim aceeaşi situaţie şi în SUA. Aici însă, realitatea este diferită.

41. Martin S. Martin, Cristian Pătrăşconiu, *America la răscruce. Un dialog transatlantic*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2017, p. 147.

Cu privire la mersul la biserică, aflăm că „diferenţele de clasă socială sunt mult mai puţin evidente"[42]. Interesant este însă altceva în SUA. Mă refer la faptul că „anumite congregaţii devin *de facto* indicii ale clasei sociale"[43]. Peter Berger, Grace Davie şi Effie Fokas detaliază această situaţie inedită.

Astfel, situaţia din SUA este diferită de cea din Europa. Dacă pe bătrânul continent cei ce frecventau Biserica erau, în special, membrii clasei de mijloc, în SUA situaţia este diferită. Cu toţii frecventează Biserica: de la „gulerele albe" până la cei mai pauperi imigranţi. Semnificativ este un fapt surprins bine de sociologul Jose Casanova: cei care au emigrat din Europa în SUA merg mult mai des la Biserică în ţara adoptivă. Comunitatea religioasă din SUA a devenit pentru ei o nouă casă. Aici îşi construiesc *sentimentul de acasă*, indiferent de profesie, venituri, etnie, rasă etc.

În felul acesta este dezavuată o teză marxistă frecvent întâlnită în literatura sociologică de specialitate contemporană. Conform acesteia, relaţia dintre *venituri* şi *frecventarea bisericii* este una invers proporţională: cu cât ai mai mulţi bani, cu atât intri mai rar în

42. *Ibidem*, pp. 138-139.
43. *Ibidem*.

biserică. Cu cât țara ta este mai bogată, cu atât secularismul este mai profund.

Nimic mai fals. Conform unor statistici subtil interpretate de Septimiu Chelcea[44], România este o țară europeană cu un PIB modest (9.387 de dolari în 2013). Procentul statistic al celor care nu cred în Dumnezeu și nu frecventează biserica era în 2009 de 4%. Creșterea până în 2018 este nesemnificativă. Dacă ne-am asuma teoria marxistă, atunci ne-am aștepta ca țările cu un PIB net superior României să fie mai puternic secularizate. Nu este chiar așa. Polonia, de exemplu, avea în 2015 un PIB de 12.290 de dolari și un procent de atei de... 3%. Portugalia anunța în 2013 PIB-ul de 20.663 de dolari și un procentaj al necredincioșilor de 4% (în 2009). De atunci până astăzi, creșterea nu a fost semnificativă. În sfârșit, Irlanda declara oficial suma de 54.464 de dolari venit pe cap de locuitor în 2016 și avea în 2009 doar 5% cetățeni care nu credeau în Dumnezeu.

În concluzie, viața religioasă a unui om sau a unei țări este infinit mai complexă și incomprehensibilă decât și-o imaginează sociologii marxiști. Ea nu poate

44. Septimiu Chelcea, *Elogiul plictiselii. Eseuri psihosociologice*, Suceava, Alexandria Publishing House, 2018, pp. 136-138.

fi explicată doar cu ajutorul unor variabile ce pot fi ușor cuantificate: *PIB, coeficient național de inteligență, apartenență de gen, nivel de școlarizare, grad de securitate* și *bunăstare socială* etc. Aceste variabile influențează cert viața religioasă, dar nu o pot explica în totalitate. Întotdeauna rămân un farmec straniu al sacrului și un dozaj semnificativ al misterului prezent în lume. Ele scapă oricărei evaluări științifice. „Științific" ar fi inspirat „să nu strivim corola de minuni a lumii". Ea conferă profunzime, noblețe și prestigiu vieții religioase. Mai mult chiar, păstrarea sensibilității pentru cele sfinte și cultul misterului, alături de alte *pattern*-uri culturale, contribuie din plin la explicarea existenței mai multor scenarii ale modernității religioase.

20. Teza modernităților multiple/ alternative

Recapitulând, observăm anumite caracteristici ale societății americane ce o mențin religioasă, chiar și în actualele condiții de criză și grave amenințări. Am în atenție următoarele elemente specifice: a) *ofensiva spectaculoasă a protestantismului*; b) *Iluminismul american lipsit de accente anticlericale și antireligioase*;

c) *ideea creditului religios transferabil;* d) *structurarea pe falii verticale a societății americane, grație implicării congregațiilor religioase;* e) *adecvarea religiei la stilul de viață particular al americanului;* f) *asigurarea solidarității, protecției psihosociale și a identității de grup cu ajutorul religiei pentru imigranți;* g) *libertatea totală de manifestare publică a tuturor religiilor;* h) *marca simbolică de construcție identitar-religioasă cu ajutorul banilor;* i) *absența unor mari diferențe de clasă socială cu privire la frecventarea bisericii;* j) *congregația religioasă ca simbol al categoriei sociale de care aparții;* k) *relația invers proporțională dintre nivelul veniturilor și gradul de frecventare a bisericii.* Toate aceste aspecte configurează o idee realmente spectaculoasă.

Este vorba de *teza modernităților multiple* sau *alternative.*

Conform acesteia, lumea de astăzi cunoaște mai multe tipuri de modernități. Modernitatea clasică, europeană, mai exact franceză, continuă să cultive mariajul cu secularizarea. Conform acestui model, a fi *modern* presupune automat a fi un *spirit secular.* Cele două ne sunt date la pachet.

Totuși, această teză clasică, rezumată succint printr-o celebră formulă (*modernitate = secularizare*), are mulți susținători și astăzi. Interesant este faptul că valabilitatea

ei este una limitată geografic și cultural. Grace Davie argumentează convingător faptul că modernitatea puternic secularizată este o creație exclusiv europeană. Tocmai de aceea Europa este o *excepție* de la fenomenul desecularizării contemporane. În concluzie, realitatea socială și culturală actuală din lume ne obligă să acceptăm faptul că există *mai multe tipuri de modernități compatibile cu viața religioasă.*

Teza modernităților multiple/alternative construită de Shmuel Eisenstadt este realmente curajoasă, nonconformistă și foarte profitabilă social, economic, cultural și spiritual.

> Susținătorii modernităților multiple recunosc două lucruri foarte simple: în primul rând, că există mai multe moduri de a fi modern și, în al doilea rând, că nu toate tipurile de modernitate sunt neapărat seculare – într-adevăr, destul de puține sunt astfel, în acest moment. S-ar deduce că Statele Unite și Europa ar trebui considerate pur și simplu două versiuni diferite ale modernității și că probabil vor rămâne așa, cel puțin în viitorul pe care îl putem anticipa[45].

45. *Ibidem*, pp. 66-67.

21. Viitorul Europei va fi unul postsecular?

Versiunea europeană a modernității cunoaște astăzi importante și neașteptate provocări. Una dintre ele se referă la criza declanșată în 2008, iar alta la reconfigurarea spiritului european în condițiile creșterii valului de imigranți sosiți din țările arabe[46]. Toate acestea, împreună cu multe altele, ne obligă să reconsiderăm ideile de forță ale secularizării europene și legătura acesteia cu modernitatea.

Mai precis, suntem obligați de recentele evenimente să-i dăm dreptate lui José Casanova, un excelent sociolog american al religiilor. Acesta, în cartea sa din 1994 (*Public Religions in the Modern World*), reinterpreta secularizarea europeană. Cu absolută îndreptățire, Casanova se întreba: „Este într-adevăr o profeție care se autoîmplinește? În caz că da, secularizarea Europei occidentale este mai degrabă asociată cu triumful regimului informațional al secularizării decât cu

46. Despre provocarea adusă Europei de recentul val de imigranți, recomand Sorin Bocancea (coord.), *Marșul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migrației*, Iași, Editura Adenium, 2016.

procesele structurale ale dezvoltării socio-economice (Casanova, 2006: 84)[47]. Din acest motiv, conform lui Casanova, Europa ar trebui să devină cât mai curând posibil postseculară. Doar atunci va fi posibil să fie contracarate presupunerile privind secularizarea ale multor comentatori din domeniul social și politic (dacă nu ale tuturor), care neapărat «transformă religia într-o problemă» – aceasta înainte de soluționarea într-o manieră rezonabilă și pragmatică a problemelor asociate cu religia"[48].

Nu știm dacă Europa postseculară va fi una și aceeași cu Europa postdemocratică[49]. Însă o viitoare Europă postseculară va fi și o Europă desecularizată și respiritualizată[50]. Ideea este susținută, înainte de

47. José Casanova, „Religion, European secular identities, and European integration", *apud* Timothy A. Byrnes, Peter Katzenstein (eds.), *Religion in an Expanding Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, pp. 65-92.
48. Peter Berger, Grace Davie, Effie Fokas, *op. cit.*, pp. 89-90.
49. Unul dintre cei mai documentați specialiști români în hermeneutică de tip „teologie politică" este profesorul Daniel Barbu. A se vedea recentul volum *Au cetățenii suflet? O teologie politică a societăților post-seculare*, București, Editura Vremea, 2016.
50. O excelentă dezbatere (preponderent filosofică) despre viitorul religiei în Europa și în lume se găsește în volumul Richard Rorty, Gianni Vattimo, *Viitorul religiei. Solidaritate,*

toate, chiar de Peter Berger. În anii 1960, Peter Berger își declama public convingerea că, „în anul 2000, nu vor mai exista instituții religioase, ci doar credincioși izolați într-o «mare» secularizată”[51]. În 1999, Peter Berger a recunoscut că s-a înșelat profund, dar a avut curajul și onestitatea de a recunoaște în mai multe interviuri faptul că profeția sa s-a autoîmplinit, dar pe dos. Europa este o excepție de societate modernă, un fanion al secularismului prin elitele sale desacralizate.

Prin urmare, o mutație destinală urmează să se producă. Ea este deja teoretizată de importanți specialiști contemporani ai științei religiilor: Matthias Horx, Martin Riesebrodt, Friedrich Wilhelm Graf, René Girard, Jean-Pierre Denis, Michel Maffesoli, Sandu Frunză, Teodor Baconschi și, mai ales, José Casanova[52].

Primul invocă fenomenul „respiritualizării” lumii contemporane, al doilea argumentează teza „reîntoarcerii religiilor”, al treilea pariază pe „reîntoarcerea

caritate, ironie, volum îngrijit de Santiago Zabala, Pitești, Editura Paralela 45, 2008.

51. Nicolae Achimescu (coord.), *op. cit.*, p. 74.
52. Pentru detalii, vezi excelentul studiu al lui Nicolae Achimescu, „Viață religioasă și secularizare în societatea europeană contemporană”, în Nicolae Achimescu (coord.), *op. cit.*, în special pp. 73-80.

zeilor”. Aceeași idee a „reîntoarcerii sacrului”, combinată cu „trăirea simbolică”, o argumentează subtil Sandu Frunză[53]. René Girard susține convingător revigorarea religiei, în condițiile de maximă criză în care „religia înfrânge filosofia și o depășește (...), filosofiile sunt aproape moarte; ideologiile aproape răposate; teoriile politice sunt pe sfârșite și ele; convingerea că știința ar înlocui religia e de acum depășită”[54]. Jean-Pierre Denis este convins că sfârșitul liberalismului în formele sale laxe, permisive va fi marcat de *creștinism în calitate de contracultură* la actualul secularism occidental[55]. Michel Maffesoli pariază pe un sfârșit al secularizării în sensul „revrăjirii lumii”[56]. În joc ar fi

53. A se vedea cea mai consistentă și mai profundă lucrare din literatura românească de specialitate, semnată de Sandu Frunză, *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2015, în special pp. 30-36.
54. Nicolae Achimescu, *op. cit.*, p. 76.
55. Detalii despre această ingenioasă și nonconformistă teorie se găsesc în volumul semnat de Jean-Pierre Denis, *De ce scandalizează creștinismul*, traducere din limba franceză și prefață de Eduard Florin Tudor, București, Editura Nemira, 2012.
56. Michel Maffesoli, *Revrăjirea lumii. O etică pentru timpurile noastre*, traducere de Elena Gabriela Stoian, prefață de Ioan Drăgan, Iași, Editura Institutul European, 2008.

o mutație mentală care să ne pună în situația de a participa magic la lume, altfel decât o facem acum în modernitatea seculară bazată pe cultul rațiunii, pragmatismului și eficienței cu orice preț.

Una dintre cele mai subtile și mai rafinate interpretări ale unei mutații destinale ce se poate întâmpla în Europa cu privire la secularizare îi aparține lui Teodor Baconschi. El vede actuala secularizare pe linia Revelației dinamice ca fiind „produsul dezvoltării istorice a creștinismului însuși. Ea nu înlocuiește creștinismul, ci îl încununează paradoxal, prin aceea că pune pe umerii omului Crucea propriilor sale aspirații înspre o autodeterminare mereu mai întinsă și mai lipsită de sens"[57]. Omul împovărat de Crucea viețuirii fără sens spiritual străbate pustiul. Totul e să nu străbată la nesfârșit acest deșert, un labirint ontologic camuflat, ca în celebra scriere a lui Borges. Din această perspectivă, în *Religie și violență în Europa seculară*[58] am propus *înțelegerea secularizării ca o etapă din celebrul scenariu inițiatic* descensus ad inferos *aplicat*

57. Teodor Baconschi, *Creștinism și democrație*, București, Editura Curtea Veche, 2010, p. 134.
58. Nicu Gavriluță, Nicolae Dima, Sorin Mihalache, *Religie și violență în Europa seculară. Dialoguri la TRINITAS TV*, București, Editura Trinitas; Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2016.

unei întregi societăți. Modelul exegezei îl reprezintă anumite texte ale lui Mircea Eliade.

José Casanova pledează consecvent și foarte bine documentat[59] pentru „deprivatizarea religiei". Ea se combină convingător cu noua misiune a creștinismului în spațiul public, aceea de a reconfigura structura axiologică a Europei și a întregii lumi contemporane prin infuzarea de valori creștine clasice: solidaritate, spirit de sacrificiu, acceptarea alterității etc. În final ar trebui să se ajungă la recunoașterea publică a identității creștine a Europei, ținându-se seama de condițiile globalizării și de cele ale extinderii valului migraționist în Europa.

Personal, eu am deplina convingere că este nevoie de un amplu studiu sociologic al secularizării în Europa de Est și, în mod special, în România. Cred că această parte a continentului european transcende logica manihеistă de tip „religios" *vs* „secular". Europa de Est este seculară în manifestări și religioasă în substanța profundă a ființei sale. Este teza pe care mi-o asum și asupra căreia voi reveni altă dată. România reală,

59. Cartea clasică din 1994 a lui José Casanova, *Public Religions in the Modern World*, conține o admirabilă analiză comparativă a relației dintre *religiile publice* și cele *private*, cu trimitere la catolicismul și protestantismul din Spania, Polonia, Brazilia și Statele Unite ale Americii.

autentică, profundă continuă să fie saturată de insolite ipostaze ale „creştinismului cosmic" (Mircea Eliade) şi de permanenţa fantasmelor magice. „Gândirea magică inspiră şi încă mai ţine spiritul românilor viu, România magică este încă o ţară care îşi aşteaptă elitele intelectuale, politice, pentru a parcurge rătăcirea prin deşertul inevitabil al timpului nostru."[60]

22. Secularizarea – o încununare paradoxală a creştinismului?

Ideea lui Teodor Baconschi privind secularizarea ca *asumare a autodeterminării* descrie foarte bine fondul social al apariţiei şi dezvoltării actualelor religii seculare. Asemenea religiilor clasice, tradiţionale, autentice, *corectitudinea politică, noile tehnologii*

60. Vasile Dâncu, „România magică. Mituri, credinţe şi fantasmele noastre", în revista *Sinteza*, nr. 54, iulie-august 2018, p. 16. Este un excelent studiu, bazat pe o literatură socio-antropologică de calitate şi pe rezultatele unei cercetări sociologice IRES din perioada 6-13 iulie 2018. Vasile Dâncu este unul dintre cei mai rafinaţi sociologi români actuali, având şi o temeinică formaţie filosofică, ce-i permite să ofere interpretări subtile datelor cantitative obţinute prin cercetarea de teren.

şi *transumanismul* îşi propun să îmbunătăţească condiţia umană şi să ofere omului mult visata „salvare". *Corectitudinea politică* vede posibile toate acestea printr-o *revoluţie mentală*. În sfârşit, oamenii vor putea deveni supraoameni (a se citi entităţi hibride) graţie revoluţiei informatice şi nanotehnologiilor contemporane. Curentul de gândire care fundamentează aceste idei se numeşte *transumanism*. Voi analiza pe rând aceste *noi ideologii* şi voi explica de ce susţin că ele s-au transformat în noi *religii seculare*.

CAPITOLUL II

Corectitudinea politică – o nouă religie seculară

1. Ce este corectitudinea politică?

Originile corectitudinii politice continuă să fie disputate și controversate. O primă teorie aduce în atenție originile orientale (chineze) ale acestei gândiri, devenită imediat ideologie a luptei de clasă.

Cea mai plauzibilă explicație leagă însă sintagma „corectitudine politică" de comunismul chinez timpuriu și preceptele lui Mao Zedong din articolul „On Correcting Mistaken Ideas in the Party" (1929). Aici, liderul comunist oficializează „lupta împotriva acestor idei incorecte și educarea membrilor întru linia corectă a Partidului". O sintagmă înrudită, „perspectivă corect politică", apare și la Lev Troțki, în *Problemele Revoluției Chineze* (1932). După anii 1930, termenul „corect politic" ajunge un loc comun al presei sovietice. Astfel, parcursul acestei sintagme

începe în cercurile maoiste, de unde iradiază în reflexele staliniste. Ulterior, ea este adoptată de stânga americană și europeană, însă cu evidente conotații negative și autocritice[1].

Marea majoritate a autorilor care definesc și analizează corectitudinea politică (CP) păstrează aceste conotații negative[2]. Deseori, așa cum vom vedea, CP este creionată chiar în termenii unei depline negativități. Unul dintre cei mai critici analiști ai CP este ilustrul istoric britanic Paul Johnson. În „When Excess Is a Virtue" (*Forbes*, aprilie 2016), autorul englez descria CP ca fiind „o infecție a minții", „unul dintre cele mai mari pericole ale intelectualității din lumea universitară vestică" și îi identifică în rândul adepților ei pe cei semieducați, pe pseudointelectuali, pe studenții submediocri, pe netalentați, pe toți cei care, contrariați de propriile incapacități, caută răzbunare

1. Alexandru Gabor, „Corectitudinea politică. Ghid eșuat pentru sceptici", în revista *22*, 21 noiembrie 2017.
2. Unul dintre cele mai substanțiale și profunde dialoguri despre CP din România este cel dintre Vasile Bănescu și Sorin Lavric. A se vedea Vasile Bănescu, *Credință și cultură azi. Dialoguri TRINITAS TV*, București, Editura Trinitas, 2015, dialogul intitulat „Corectitudinea politică, flagelul ideologic al modernității târzii", pp. 239-272.

asupra celor care le sunt superiori[3]. Remarc accentele critice foarte puternice ale unui gânditor conservator din Marea Britanie. El nu oferă nicio șansă pentru CP și nu-i găsește nicio justificare. Este o patologie mentală („infecție a minții") de care trebuie să ne vindecăm imediat.

Gabriel Liiceanu, plecând de la o vorbă a lui Pascal din *Cugetări*, interpretează CP ca o „dereglare umană contemporană"[4]. CP este o ideologie perversă care sucește mințile oamenilor, asemenea ideologiei mamă – comunismul. Nedeosebind în formularea unei judecăți *raționalul* de *pasional*, scrie Gabriel Liiceanu, CP reușește totuși să facă să pară *rezonabile* realități prin excelență *nerezonabile*. Cum? Printr-o stranie și magică putere de fascinație și pervertire a firescului și normalității. CP se folosește de mass-media impunând tuturor propriul și unicul său adevăr. Prin ce? Prin „dictat, intimidare, amenințare și, la limită, violență"[5].

3. Martin S. Martin, Cristian Pătrășconiu, *America la răscruce. Un dialog transatlantic*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 45.
4. A se vedea Gabriel Liiceanu, *Nebunia de a gândi cu mintea ta*, București, Editura Humanitas, 2016, în special pp. 215-220.
5. *Ibidem*, p. 216.

Gabriel Liiceanu mai observă foarte ingenios o altă caracteristică a CP: *prezența ei ubicuă, dar neinstituționalizată*. „Spre deosebire de activiștii comuniști, care, după ce acaparează puterea, se instituționalizează, agenții corectitudinii politice n-au o prezență publică oficială. N-au nici măcar un nume. Dar sunt peste tot. Sunt risipiți în universități, în redacțiile ziarelor, în televiziuni, adică în punctele formării spirituale și ale manipulării colective"[6].

La rândul său, Martin S. Martin – un ilustru chirurg român ce trăiește din anii 1980 în SUA – regăsește CP doar în mentalitatea „unei anumite părți a mass-mediei și a unui anumit spectru al partidelor politice"[7]. Ea ar fi așadar o formă de gândire și de atitudine socială relativ izolată. Mai târziu, în 2017, autorul român revine asupra acestei chestiuni și descrie CP ca fiind un adevărat *fenomen social*, ce are ca scop ultim *controlul social* al populației americane și occidentale, în genere. Așadar, CP ar fi și un *instrument de intimidare publică* „prin inducerea sentimentului de culpabilitate"[8] în rândul populației albe, creștine și heterosexuale. În deplină cunoștință de cauză,

6. *Ibidem*, p. 217.
7. Corina Negrea, Martin S. Martin, *Cu mâna pe inimă*, București, Editura Humanitas, 2014, p. 242.
8. Martin S. Martin, Cristian Pătrășconiu, *op. cit.*, p. 37.

Martin S. Martin remarcă evoluția CP de la un curent de gândire relativ izolat social la un veritabil fenomen social de coerciție și manipulare. Registrul interpretării rămâne tot unul negativ.

Într-un interviu cu Magda Grădinaru, scriitorul Radu Jörgensen radiografia lucid situația CP din SUA. În esență, problema creată de CP este aceea că *se minimalizează competiția reală*. La limită, „discriminarea pozitivă ia locul meritocrației"[9] și „manipularea seamănă cu Fenomenul Pitești, «o combinație de frică și rușine» care îi face pe mulți să se conformeze"[10]. Este vorba de infuzia consistentă de vină istorică a Occidentului, livrată academic noilor generații și combinată cu un soi de frică socială care-i inhibă pe mulți intelectuali umaniști să protesteze.

Inhibarea intelectualilor este (și) o consecință a decăderii universităților occidentale și, în mod special, a celor americane.

Așadar, CP a avut inițial scopuri nobile și argumente pertinente. În timp, acestea au fost trădate și

9. Radu Jörgensen în dialog cu Magda Grădinaru, în revista *Kairos*, 2 februarie 2018. Radu Jörgensen este conferențiar universitar în domeniul matematicii la un colegiu din Maryland, SUA, și corespondent pentru diferite publicații europene.
10. *Ibidem*.

resemnificate. Astăzi, CP a ajuns o patologie socială, aşa cum o defineşte plastic Radu Jörgensen.

O asemenea patologie neomarxistă afectează profund mentalul social al noilor generaţii de elevi şi studenţi din SUA. Ţinta predilectă a CP este viziunea clasică, creştină asupra educaţiei şi transmiterii valorilor. Sunt stigmatizate şi dezavuate concepte de bază ale culturii occidentale. Două dintre acestea se referă la *elitism* şi *meritocraţie*. La o întrebare firească a doamnei Magda Grădinaru, care valoriza elitismul şi meritocraţia, Radu Jörgensen răspunde marcând mai întâi semnificativele diferenţe semantice introduse de CP cu privire la cele două concepte: „Dumneavoastră folosiţi termenii «elitism» şi «meritocraţie» într-o nuanţă pozitivă. În momentul de faţă, în America, aceştia sunt termeni cu care se aruncă în oameni, e îngrozitor să fii numit elitist sau adeptul unui sistem meritocratic. Sunt alte criterii acum"[11]. Care? Cele legate de rasă, etnie, condiţie socială, handicap fizic sau mental etc.

O asemenea campanie de revoluţionare în spiritul CP a universităţilor americane, prelungită din anii 1990 până astăzi, a avut mai multe efecte perverse. Unul dintre ele este sugestiv surprins de Vlasic,

11. *Ibidem.*

un intelectual sârb, personaj principal în romanul *Exit 45. Tragedie academică americană* al lui Radu Jörgensen. Este vorba de *negativizarea* unor prestigioase instituţii sociale: „Inclusiv Vlasic, care e rareori indignat în felul acesta, ajunge să îi întrebe pe oamenii care lucrează în companii de ce nu îi angajează pe studenţii care sunt valoroşi. «Nu putem să ne luăm riscul acesta», i se răspunde, «ce vine de acolo este toxic»"[12].

Aceste imagini şi reprezentări sociale ale unor prestigioase instituţii pare să nu-i intereseze pe militanţii CP din America de astăzi. Scopul lor continuă să fie controlul şi dominanţa socială, respectiv dezavuarea sistemului capitalist. În joc este o luptă permanentă pentru dominare şi schimbare a mentalităţilor sociale. Din această perspectivă critică asupra CP se poate remarca cultivarea în cadrul unor universităţi americane a unei periculoase răsturnări a normalităţii. Mai exact, meritocraţia se cere a fi înlocuită cu *discriminarea pozitivă* a celor „minoritari, excluşi, marginali". Urmarea acestui fapt este că, atunci când studenţii CP se întâlnesc cu o evaluare firească, bazată pe merite şi performanţe individuale, sunt şocaţi. Obţin rezultate slabe.

12. *Ibidem.*

Prin urmare, calea regală de a scăpa de patologiile CP este cea a unei educații clasice, creștine, solidă și tonifiantă deopotrivă. În momentele de criză sau în fața marilor provocări ale vieții (cum ar fi și CP), noi recurgem la soteriologia de tip cultural. Ne reactivăm principiile de viață, revizităm oamenii-model pe care am avut șansa să-i întâlnim și care ne-au modelat semnificativ destinul. Recitim „cărțile care ne-au făcut oameni" (Dan C. Mihăilescu).

În fond, CP speculează o criză a sistemului educațional din Occident și profită de ea.

În SUA și Europa, inclusiv în România (într-o anumită măsură), există mai multe ipostaze ale CP. Observăm că, deseori, dominanța CP se manifestă prin „feminismul agresiv, militantismul civic pentru drepturile homosexualilor, fanatismul aproape religios pentru protecția animalelor, statisticile inventate despre lehamitea alegătorilor față de partide, rescrierea istoriei recente, talibanismul salvaționiștilor, opera de trei parale a apărătorilor brusturilor, chipurile și asemănările patricienilor veganismului, minciunile cu noua ordine mondială"[13].

13. Marius Ghilezan, „Corectitudinea politică, noul marxism", în *România liberă*, 24 aprilie 2016.

În Occidentul american și vest-european, toate acestea sunt resimțite ca permanente provocări la adresa normelor clasice ale civilizației creștine occidentale. Se tot încearcă inducerea unui sentiment de culpabilitate a omului alb, creștin și heterosexual față de o trecută istorie colonială. Astăzi, pentru această istorie, occidentalul incorect politic este cumva obligat să dea seamă. O spaimă latentă controlează comportamentul oamenilor și, mai ales, exprimarea lor publică. Tot timpul sunt nefiresc de atenți să nu deranjeze și să nu rostească ceva ce poate fi interpretat ca abuz sau act discriminatoriu. Dacă se exprimă liber, natural, dezinvolt și spun lucrurilor pe nume, sunt pasibili să fie stigmatizați cu o serie lungă de invective de care cu greu mai pot scăpa.

De o asemenea versiune a lumii pe dos nu este străină nici România actuală. Într-o consistentă și provocatoare carte[14], Horia-Roman Patapievici insistă absolut motivat pe ideea de *forma mentis* a corectitudinii politice proprie „omului recent". CP este numită aici „un decret de comportare socială pe care o minoritate *luminată* îl impune unei majorități

14. Horia-Roman Patapievici, *Omul recent. O critică a modernității din perspectiva întrebării „Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?"*, București, Editura Humanitas, 2001.

înapoiate"[15]. În ce sens este majoritatea înapoiată? În sensul că „folosește clișee de comportare nu îndeajuns de progresiste"[16]. Altfel spus, comportamentele clasice, creștine sunt taxate de fanii CP drept „reacționare, ofensatoare, împotriva drepturilor omului etc."[17]. Ele trebuie schimbate de o nouă elită progresistă formată din activiști sociali și lideri ai CP.

În fond, scrie Patapievici, războiul dus de CP este unul cu *tradiția*. Or, tradiția nu este o realitate oarecare, constituită la comandă, în baza unor directive ideologice (neomarxiste). Tradiția este un ansamblu de comportamente sociale îndelung exersate și selectate istoric dintre multe altele posibile. O tradiție veritabilă are prestigiul vechimii și autoritatea unor comportamente sociale metamorfozate în modele sociale. Tradiția se impune natural, în virtutea viețuirii noastre într-un orizont istorico-simbolic specific. CP, dimpotrivă, cere să fie acceptată imediat, prin coerciția noilor ideologii. Tocmai de aceea, Horia-Roman Patapievici concluzionează catalogând CP drept „o mișcare totalitară de tip leninist, cea mai gravă amenințare pentru idealul unei societăți

15. *Ibidem*, p. 306.
16. *Ibidem*.
17. *Ibidem*.

libere de la prăbușirea regimurilor totalitare de stânga încoace"[18].

Într-un interviu cu Ramona Ursu din 15 mai 2018[19], Horia-Roman Patapievici revine asupra acestor idei, reluându-le și nuanțându-le. Astfel, CP nu este definită doar ca o „mișcare totalitară de tip leninist", ci ca o veritabilă „teroare morală". Ultima este înțeleasă ca „teama omului civilizat de a fi exclus din lumea civilizată". Omul este exclus în sensul că este stigmatizat social ca rasist, nazist, islamofob, antifeminist, antisemit, homofob, antioccidental, antiminoritar etc.

Horia-Roman Patapievici explică foarte clar mecanismul de funcționare a stigmatului social aplicat de militanții CP:

> Cum nu ești pe linie, cum devii fascist; cum deplângi că se muncește prost, cum devii dușmanul săracilor; cum prețuiești creștinismul, cum devii fundamentalist; cum critici islamismul, cum ești denunțat ca islamofob; cum critici *establishment*-ul neoavangardei, cum devii reacționar (și ești demascat ca toxic); cum

18. *Ibidem*, p. 311.
19. Horia-Roman Patapievici, „Cât de «rebel» mai este H.R. Patapievici. Despre «fasciștii» de la ICR", www.newsweek.ro, 15 mai 2018 (accesat pe 25 iulie 2018).

respingi socialismul, cum devii legionar; cum îți declari anticomunismul, cum ești imediat declarat taliban; cum ești pro-capitalist, cum ți se lipește eticheta de darwinist social; cum critici politicile identității de gen, cum ești demascat ca rasist; cum elogiezi Europa, cum devii suprematist (alb, bărbat, creștin, heterosexual...) etc.[20]

Cum reușesc militanții CP aceste performanțe? Printre altele, mizând foarte mult pe bunul-simț și pe decența noastră, afirmă Patapievici: „Arma lor este decența noastră: ei mizează pe dorința oamenilor de a nu fi zugrăviți în ochii semenilor lor ca neoameni; ne șantajează, prin amenințarea cu stigmatul, cu dreptul nostru la o imagine decentă"[21].

Arma stigmatizării nu este singura din arsenalul diversificat al CP. Mai funcționează și strategia subversivă a „calului troian". El ia chipul unui instrument de introducere discretă și eficientă în spațiul public a unor *drepturi abuzive*. Exemplul amintit de Martin S. Martin este cel al *transgenderilor* din Carolina de Nord. În virtutea noului drept al autodefinirii și reconfigurării genului, un mascul deghizat în haine

20. *Ibidem*.
21. *Ibidem*.

femeiești poate frecventa nestingherit toaletele publice ale fetelor. Totul e să nu-l traumatizăm pe transgender și să-l tratăm ca pe orice om obișnuit.

Așadar, reprezentările sociale ale feminității se complică în universul special al CP. Chiar și cele ale feminității simple. De exemplu, nu mai poți astăzi să complimentezi firesc o colegă spunându-i că „arată foarte bine". De ce? Pentru că, imediat, adepții CP „te vor acuza că, pe de o parte, te erijezi în judecător al atractivității feminine, iar pe de altă parte, că ai supărat alte colege aflate în preajmă, jignite prin excludere"[22].

Aceeași CP este înțeleasă de mulți autori și ca o formă de *ideologie neomarxistă* ce fundamentează politica de stânga a statului asistențial. Partidul Democrat din SUA, de exemplu, „exploatează apetitul crescând al alegătorilor de *a primi ceva fără a da nimic în schimb*, daruri de la guvern sub diferite forme (ajutor social, ajutor de șomaj nelimitat în timp, cartele de alimente, supliment pentru chirie, asistență medicală gratuită etc.), iar toate acestea transformă grupuri din ce în ce mai mari de oameni în cetățeni dependenți de stat"[23]. Gândul ne duce la realitatea actuală din România, unde o bună parte a populației a devenit,

22. Martin S. Martin, Cristian Pătrășconiu, *op. cit.*, p. 55.
23. *Ibidem*, p. 41.

de ani buni și într-o măsură considerabilă, dependentă de pomana electorală oferită (în schimbul susținerii politice) de cei aflați la guvernare.

Totuși, unii formatori de opinie din SUA – cum ar fi actorul Clint Eastwood – insistă asupra ideii că ideologia CP este asumată superficial de americani. Este de fapt *o mască socială de protecție*. „În privat, toată lumea e sătulă de corectitudinea politică. Este o generație de pupători în fund. Chiar suntem o generație de fătălăi."[24] O asemenea generație nu are încă suficientă maturitate. Cultivă duplicitatea. Nu distinge între ce este important și ce este nesemnificativ în viață. Adepții CP nu au viață spirituală autentică și trăire religioasă profundă. Prin urmare, manipulați fiind de noua ideologie marxistă, militanții CP absolutizează ideile, principiile, valorile și proiectele mai mult sau mai puțin utopice în care cred. Din perspectiva religiilor seculare, toate acestea sunt substitute ale sacrului, ipostaze ale *sacrului second-hand*.

William Lind este mai generos cu definirea CP și cu extinderea acestei *forma mentis* în America actuală. El susține că, sub numele de CP, America

24. Cătălin Marchievici, „Clint Eastwood, sătul de «o generație de fătălăi» și de corectitudinea politică", www.cotidianul.ro, 4 august 2016.

de astăzi este marcată decisiv de prezența unei *ideologii neomarxiste* care și-a propus „să schimbe comportamentul, gândirea, chiar și cuvintele pe care le folosim"[25]. De ce? Pentru că „cine controlează limbajul controlează, de asemenea, și gândirea"[26].

Strategia de bază a CP ca ipostază actuală a marxismului cultural este *deconstrucția textului*. Un asemenea tip de hermeneutică mizează pe faptul că orice text (istoric, literar, filosofic etc.) camuflează „opresiunea negrilor, femeilor, homosexualilor etc."[27]. Deocamdată, o asemenea stranie hermeneutică are un succes considerabil în anumite medii academice din SUA. Prezentă în spațiul social, această hermeneutică a textului poate duce la fanatism. În cazul CP, în joc ar fi un „fanatism al anti-fanatismului" (Teodor Baconschi). Activiștii sociali ai CP sunt capabili să nimicească orice opinie contrară convingerilor lor. De ce? Pentru a păstra cu orice preț o *diversitate fetișizată* și un adevăr subiectiv instituit de propriile practici interpretative.

25. Andrei Dîrlău, Irina Bazon (coord.), *Corectitudinea politică: o ideologie neo-marxistă. Marxismul cultural – noua utopie*, prefață de Dan Puric, postfață de Sorin Lavric, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2017, p. 23.

26. *Ibidem*.

27. *Ibidem*, p. 25.

Formulând o definiție succintă și cuprinzătoare a CP, Umberto Eco (citând Wikipedia) insistă pe faptul că aceasta este un fenomen social (ce a prins foarte bine în universitățile americane de top) și are „intenția de a preîntâmpina discriminări nedrepte (reale sau închipuite) și de a evita terminologia jignitoare, preferându-se înlocuirea acesteia cu eufemisme pentru a denumi deosebiri de rasă, gen, orientare sexuală sau dizabilități, religie și opinii politice”[28].

Prin urmare, intențiile inițiale ale CP erau... corecte și pe deplin justificate social. Iată câteva exemple de bune intenții ale CP: înlocuirea termenului „negru” (marcat istoric de o consistentă doză de negativitate) cu „afro-american”; solicitarea „ca Statele Unite să nu mai fie numite America, din moment ce țara ocupă doar o parte din continentul american”[29]. Apoi au urmat exagerările hermeneutice și abuzurile interpretative. S-a exagerat, de pildă, „felul în care se discută despre populația de culoare”[30]. Pentru a înțelege mai profund fenomenul social al CP din SUA și Occidentul european, este firesc să ne întrebăm, mai

28. Umberto Eco, *Înainte ca racul. Războaie calde și populism mediatic*, traducere din limba italiană de Geo Vasile, București, Editura RAO, 2007, p. 107.
29. Martin S. Martin, Cristian Pătrășconiu, *op. cit.*, p. 38.
30. Corina Negrea, Martin S. Martin, *op. cit.*, p. 242.

întâi, de unde provine. Care sunt cauzele apariției acestei noi mentalități sociale?

Cert este că tema CP a ajuns să fie consistent politizată, devenind obiect de dispută între intelectualii de dreapta și cei de stânga. „Dreapta intelectuală americană a acuzat prăbușirea standardelor din universități, «sfârșitul civilizației occidentale», «criza spiritului», «educația iliberală», iar stânga s-a repliat, vorbind despre «mituri conservatoare», conspirații și paranoia.”[31]

2. Școala de la Frankfurt – prima instituționalizare a corectitudinii politice

În general, exegeții sunt de acord cu ideea că apariția CP ca ipostază culturală a neomarxismului ține de activitatea unui grup redutabil de intelectuali neomarxiști, care, în 1923, au înființat în Germania Institutul pentru Studii Sociale. Acesta va fi cunoscut ulterior sub numele de Școala de la Frankfurt. La dorința sponsorului și părintelui acestui institut, Felix Weil, el trebuia să se

31. Alexandru Gabor, „Corectitudinea politică. Ghid eșuat pentru sceptici”, în revista *22*, 21 noiembrie 2017.

numească Institutul pentru Marxism. Din motive de prudență politică și diplomatică, intelectualii marxiști ai acelui timp au renunțat la acest nume care lega direct, fără echivoc, marxismul de cercetările sociale din Germania primei jumătăți a secolului XX.

Corifeii acestei școli ideologice – Institutul pentru Studii Sociale din Frankfurt – au fost Herbert Marcuse, Erich Fromm, Wilhelm Reich, Theodor Adorno etc. Ultimul, în celebra sa carte *Personalitatea autoritară*, atrăgea atenția publicului larg cultivat asupra pericolului producerii unui nou Holocaust pe pământ american. Această mare nenorocire ar putea fi consecința autorității distructive a creștinismului, capitalismului, familiei tradiționale etc. Prin urmare, una dintre soluții ar fi *distrugerea personalității autoritare*, cea îndelung promovată de marile religii monoteiste. Exponentul ei era bărbatul alb, creștin și heterosexual. Scopul final ar fi transcenderea *masculinității* și a *feminității* spre un tip general, vag definit, de umanitate a viitorului. Numai aceste noi generații vor fi în măsură „să accepte schimbarea socială"[32]. Această carte a lui

32. A se vedea Martin Jay, *The Dialectical Imagination: A History of the Frankfurt School and the Institute for Social Research, 1923-1950*, Berkeley, University of California Press, 1973, ediție nouă 1996.

Theodor Adorno – *Personalitatea autoritară* – a devenit, peste timp, o „Biblie" a CP de astăzi.

Totuși, majoritatea exegeților îl creditează pe Herbert Marcuse cu meritul special de a fi inspirat ideologia CP prin ideile susținute temeinic în cărțile sale. Trimiterea este, în primul rând, la *Eseul despre eliberare*. El descrie marele proiect de reconfigurare a societății occidentale, în special a celei americane. Se doreau și se doresc încă disoluția valorilor iudeo-creștine, spulberarea tabuurilor sexuale, radicalizarea feminismului, stigmatizarea omului alb, creștin și heterosexual.

În *Eros și civilizație*, Herbert Marcuse cheamă noii proletari la revoltă socială. Este vorba de ideea „Marelui Refuz" împotriva culturii tradiționale, creștine, din Occident. Marele ideolog marxist le „promite celor care se alătură revoluției o utopie de tip *Țara Dulciurilor* (*Candyland*), cu sex liber și muncă deloc"[33]. În timp, „Marele Refuz" este urmat de „teoria critică", apoi de CP.

Herbert Marcuse susținea ideea unei societăți și culturi *nonrepresive* cu instinctele umane, în special cu cel sexual. O asemenea societate ar combina raționalitatea clasică – dominantă în cultura occidentală – cu datele iraționale, instinctuale. Herbert Marcuse propune

33. Andrei Dîrlău, Irina Bazon (coord.), *op. cit.*, p. 95.

în *Eros și civilizație* chiar o „raționalitate libidinală", cu trimitere evidentă la teoria lui Sigmund Freud. Într-o asemenea societate, „corpul ar deveni un obiect de investire, un lucru de care să te bucuri – un instrument al plăcerii. Această schimbare a valorii și măririi relațiilor libidinale ar conduce la o dezintegrare a instituțiilor în care relațiile interpersonale private au fost organizate, și mai ales a familiei monogame și patriarhale"[34].

CP de astăzi își propune exact această dezintegrare a familiei monogame și, mai ales, patriarhale. Libidoul eliberat s-ar transforma, dezavuând realitatea socială creată de principiile represive, susține filosoful emblematic al Școlii de la Frankfurt. Sublimându-se, acest magic libidou s-ar insinua în toate spațiile socialului, mai ales în cele ale muncii. Rezultatul final ar fi o societate superioară, transfigurată de spulberarea tabuurilor și disoluția principiilor represive.

Nucleul forte al Școlii de la Frankfurt îl cuprinde și pe marxistul italian Antonio Gramsci. A fost membru al Internaționalei Comuniste în 1923-1924. Un rol special în gândirea și mediatizarea neomarxismului

34. Herbert Marcuse, *Eros și civilizație. O cercetare filosofică asupra lui Freud*, traducere din limba engleză de Cătălina și Louis Ulrich, București, Editura Trei, 2015, p. 212.

cultural l-a avut și Georg Lukács, autorul celebrei campanii *Terorismul cultural*. Această strategie ideologică își propunea, printre altele, să instituie un nou program de educație sexuală în școlile ungurești: „Copiii maghiari erau instruiți pe teme precum «iubirea liberă», raporturile sexuale, natura «arhaică» a codurilor familiei burgheze, caracterul demodat al monogamiei și irelevanța religiei, care privează omul de toate plăcerile"[35].

Foarte interesant este faptul că, peste timp, istoria se repetă. Proiectul reformei sexuale și a educației parentale din Ungaria acelui timp este reactualizat astăzi de anumite ONG-uri elvețiene, în colaborare cu altele românești. Afișată pe site-ul Ministerului Educației Naționale, *Strategia Națională pentru Educația Parentală* este aspru criticată și dezavuată de prezidiul Academiei Române din 6 iulie 2018 și, ulterior, de academicianul Cătălin Zamfir. Urmarea imediată a fost retragerea draftului acestei strategii de pe site-ul Ministerului Educației pentru a fi revizuită.

Teza principală a neomarxiștilor Școlii de la Frankfurt era aceea că societatea occidentală actuală

35. Raymond V. Raehn, „Rădăcinile istorice ale corectitudinii politice", în Andrei Dîrlău, Irina Bazon (coord.), *op. cit.*, p. 31.

nu mai poate fi revoluționată cu ajutorul armelor clasice concepute de Marx și Engels. Lupta de clasă a proletariatului năpăstuit de relele istoriei și a țărănimii cinic asuprite împotriva burgheziei exploatatoare nu mai este o soluție viabilă. De ce? Printre altele, pentru că proletariatul s-a schimbat și a dezamăgit. Prin urmare, schimbarea socială trebuie realizată în timp, *cu totul altfel*. Cum? Prin *schimbarea mentalităților sociale*. Or, categoria socială cea mai dispusă pentru o asemenea reformă mentală este tineretul. În primul rând ar fi vorba de elevi și, mai ales, studenți.

Așadar, corifeii neomarxismului cultural își încep noul proiect revoluționar cu ofensiva pentru *modificarea limbajului*. Limbajul vechi, creștin este, în opinia lor, saturat de fantasme discriminatorii, intoleranță și bigotism. Trebuie schimbat. Schimbând limbajul, schimbăm gândirea și, mai apoi, viețile oamenilor.

3. Corectitudinea politică eclipsează realitatea prin eufemisme lingvistice

În mod subtil, pentru a reuși crearea „omului nou", neomarxiștii promotori ai CP insistă pe schimbarea radicală a limbajului. Ideea centrală a proiectului

este că limbajul are o forță extraordinară în a condiționa și schimba acele *forma mentis* transmise intergenerațional. Aceste mentalități sociale care au făcut cu putință civilizația creștină occidentală trebuie resemnificate. Pentru a destructura gândirea clasică, bazată pe valorile iudeo-creștine, CP începe prin a *corecta* limbajul.

Abili și insidioși, noii intelectuali ai CP propun proiectul unui nou limbaj. Aparent este vorba de un limbaj salutar, revoluționar, în măsură să elimine discriminarea, ura, disprețul, intoleranța și permanenta jignire aduse celor minoritari, excluși și marginali din Occidentul american și european. Ca om de bună-credință, nu ai cum să nu fii de acord cu proiectul soteriologic al noii reforme lingvistice. În teorie, ea sună foarte bine (ca și marxismul clasic, de altfel).

Iată câteva exemple ale noului limbaj de tip CP invocate de Umberto Eco într-una dintre cărțile lui[36]: „orbul" va fi numit „nevăzător" sau „individ cu vedere afectată"; epitetul dezonorant de „măturător" va fi înlocuit, la cererea fanilor CP, cu cel științific și onorant de „operator ecologic"; „handicapații" se transformă terapeutic în oameni „diferit abili"; „șomerii" nici nu

36. A se vedea volumul *Înainte ca racul*, ed. cit., în special pp. 107-111.

mai există. Ei devin brusc oameni „fără ocupație pe perioadă nedeterminată". Cel „concediat" nu mai are de suportat umilitorul stigmat al inutilității. El se metamorfozează victorios într-un om aflat „în tranziție programată de la o carieră la alta". Martin S. Martin completează lista: „piticul" crește și devine „omul dezavantajat ca înălțime"; „prostituata" se regăsește sub chipul unei candide și onorabile „lucrătoare sexuale"; „perverșii" vor fi numiți pașnic „persoane cu opțiuni sexuale diferite"; „pedofilul" nu va mai irita sensibilitatea socială, pentru că va fi o simplă „persoană atrasă de minori".

Există și o consistentă componentă religioasă a reformei lingvistice specifice CP. Astfel, în loc de „Crăciun fericit!" se recomandă a se scrie pe felicitări „Sărbători fericite!". În virtutea spiritului secularizant al CP, „se cere eliminarea din toate textele a cuvintelor «Dumnezeu», «islam» sau «negru»"[37].

Totuși, cele mai nostime reformulări lingvistice în spiritul CP apar în SUA. Aici, „alături de substituiri deja intrate în uz, citim «socialmente separat» în loc de «întemnițat», «funcționar pentru control bovin» în loc de «cowboy», «corecție ecologică» în loc de «cutremur», cu «reședință flexibilă» în loc de

37. Martin S. Martin, Cristian Pătrășconiu, *op. cit.*, p. 46.

«boschetari», «cu erecție limitată» în loc de «impotent», «accesibilă pe orizontală» în loc de «femeie cu moravuri ușoare», «regresie foliculară» în loc de «chelie» și, de-a dreptul, «cu carențe de melanină» pentru a desemna «omul alb»"[38]. „Întreruperea de sarcină" este un eufemism al CP pentru „uciderea copilului nenăscut", iar „sănătatea reproductivă" numește, în realitate, plasarea cât mai timpurie în programele de învățământ a orelor de „educație sexuală".

Personal, nu cred deloc în eficiența acestei reforme lingvistice. Consider că ea se justifică doar pentru anumite situații precise de discriminare și intoleranță din Occidentul american. Transpuse *ad litteram* în mentalul social european, ele nu conving. Nu reprezintă, de multe ori, situații reale de viață. Tocmai de aceea pledez și eu mai curând pentru recuperarea „demnității limbajului" (Irina Bazon). Pe lângă ridicolul și barbarismul unor reformulări terminologice de tip CP, ele nu rezolvă în mod real problemele oamenilor. În formularea lui Umberto Eco, noul limbaj corect politic este mai curând „un mod de a trece cu vederea probleme sociale încă nerezolvate, eclipsându-le printr-un eufemism lingvistic"[39].

38. Umberto Eco, *op. cit.*, p. 111.
39. *Ibidem*, p. 108.

O serie nesfârșită de probleme nerezolvate (corect politic) sunt cele din justiție. Tocmai de aceea s-a propus soluția salvatoare a *justiției sociale*. Ea pleacă de la un principiu corect și sănătos: infracțiunea este, într-o bună măsură, condiționată social. Prin urmare, cred că este firesc să ții seama în formularea unei decizii de datele psihosociale ale infractorului (familie, grup social de apartenență, grup de referință, educație, venituri, antecedente etc.). Problema apare atunci când, în virtutea CP, încerci să anulezi vinovăția reală, dovedită a acuzatului, punând *totul* pe seama unor anomalii și patologii sociale. Sentimentul individual al responsabilității și valoarea discernământului sunt dezavuate. Dispar. Aici cred că stă marele risc al CP, prezentă sub forma *justiției sociale*.

O altă ipostază socială a CP, manifestată în special în SUA, se referă la *acțiunea afirmativă* (AA). Ea trece discret sub tăcere ignoranța, greșelile și chiar vinovățiile unui individ. Se pun în valoare *doar* datele pozitive ale acestuia. Culpabilitatea dispare. De ce? Pentru protecția celui minoritar, exclus, marginal și pentru compensarea unor greșeli istorice. Omul trebuie ajutat. Prin urmare, CP recomandă să renunțăm la criteriul clasic al evaluării pe baza valorii profesionale. La un concurs pentru un post în SUA, de exemplu, ar fi recomandat să-i favorizăm pe cei

minoritari, săraci, negri, discriminați social. În fond, istoria occidentală a fost aspră și nedreaptă cu ei. Compensația pe care o putem oferi noi ar fi *acțiunea afirmativă*. Ea este noua discriminare pozitivă la care ne invită astăzi CP.

Totuși, victima academică de lux a CP este *istoria*, după cum susține, pe bună dreptate, Martin S. Martin. Istoria este reinterpretată și răstălmăcită în folosul cauzei.

Astfel, George Washington și Thomas Jefferson, mari figuri de Părinți Fondatori, sunt criticați pentru că au fost proprietari de sclavi, iar contribuția Statelor Unite la salvarea lumii în cel de-al Doilea Război Mondial este estompată de spațiul mare rezervat crimei împotriva omenirii prin folosirea armelor nucleare[40].

Un alt spațiu de acțiune preferat de CP este *societatea* însăși. Într-un foarte consistent și pertinent studiu[41], Irina Bazon insistă asupra acestui fapt.

40. Martin S. Martin, Cristian Pătrășconiu, *op. cit.*, p. 51.
41. A se vedea Irina Bazon, „Corectitudinea politică și erodarea valorilor maturității", în Andrei Dîrlău, Irina Bazon (coord.), *op. cit.*, pp. 255-311.

Ca urmare a eradicării valorilor maturității, societatea nu mai are puterea să reziste în fața forțelor care o destructurează și o masifică. Elementul organic, unificator, care-i menținea coeziunea a slăbit pe măsură ce tinerețea/adolescența „emancipată" a fost ridicată la rang de adevărat cult. Demnitatea și autoritatea morală care erau asociate, altă dată, bătrâneții în mentalul colectiv au fost înlocuite cu dezgustul față de vârstă[42].

Societatea occidentală parcă se vrea veșnic tânără. Bătrânii își reneagă propria bătrânețe. O ironizează și o resping. Nu mai reușesc să-i confere un rost. Bătrânețea ajunge să fie despiritualizată, dar „corectă politic". Este suficient să privim noile filme americane pentru a înțelege mai bine acest fapt.

4. Corectitudinea politică în cinematografie

În anul 2017, un film subtil, rafinat, emoționant – *La La Land* – regizat de Damien Chazelle nu primește premiul Oscar pentru cel mai bun film. Un alt film, *Moonlight*, este catalogat ca fiind cel mai bun „pe

42. Irina Bazon, *op. cit.*, p. 294.

bază de corectitudine politică. Ba chiar mai mult decât atât, pe bază de sfidare în materie de astfel de subiecte. Singurul merit al acelui film era că personajul era negru și, pe deasupra, mai era și homosexual"[43].

La fel s-a întâmplat și în anul 2018. Filmul american *The Shape of Water* a fost declarat oficial filmul anului, primind un premiu Oscar. Cristian Tudor Popescu, un expert recunoscut în arta cinematografică, susține că „singurele «calități» ale filmului *The Shape of Water* sunt femeia de culoare, care pe deasupra mai are și un bărbat bețiv și laș, tot negru. Ea este prietenă cu o femeie albă cu dizabilități, mută, care intră în relație cu un marginal, cu un asuprit, adică omul-amfibie"[44]. Un alt film, *Get Out*, având ca subiect dragostea dintre un negru și o albă, a primit tot în 2018 premiul Oscar pentru cel mai bun scenariu.

Observăm așadar că există interpretări avizate, formulate de specialiști în arta cinematografică ce susțin cu argumente faptul că diferența dintre filmele aflate în competiție s-a făcut (și) pe baza CP.

43. Cristian Tudor Popescu în dialog cu Andreea Anton, „Filmul «The Shape of Water» atinge granițele penibilului", în *Opinia Studențească*, nr. 580, 12-18 martie 2018, p. 13.
44. *Ibidem*.

Sunt nişte oameni care impun asta şi în America funcţionează o propagandă foarte eficientă în direcţia asta. N-ar fi o problemă, în ultimă instanţă, dacă nu s-ar confunda esteticul cu eticul. Asta este problema. N-ai decât să susţii drepturile persoanelor LGBT, ale persoanelor defavorizate, ale negrilor, ale femeilor abuzate. E foarte bine, dar de ce trebuie un film să primească un premiu pe bază de subiect, şi nu pe bază de valoare artistică? În momentul în care considerăm că un film e bun pentru că are ingredientele acestea sociale, de corectitudine politică, şi astfel trebuie să o ia înaintea unor filme cu o valoare superioară din punct de vedere artistic, la toate capitolele (...), atunci chiar nu e în regulă[45].

Cristian Tudor Popescu exemplifică filmele discriminate, în favoarea altora corecte politic, cu *Dunkirk, Three Billboards Outside Ebbing, Missouri, Loveless, The Square, On Body and Soul.*

Ideea corectitudinii politice prezente în cinematografie se discută profesionist şi la festivalurile cinematografice din România. Nu întâmplător secţiunea tematică a celei de-a 17-a ediţii a Festivalului Internaţional de Film Transilvania (TIFF) (25 mai – 3 iunie

45. *Ibidem.*

2018) se numeşte „A fi sau a nu fi politic corect?". Au rulat filme controversate, cum ar fi *Human, Space, Time and Human* – „o metaforă politică actuală şi o alegorie biblică aproape lipsită de speranţă despre istoria omenirii"[46]. Sub semnul unui „debut excepţional" (*The Hollywood Reporter*) şi-a făcut intrarea festivă şi în România filmul danez *Holiday*, un amestec de „peisaje idilice ale Bodrumului şi scene explicite de brutalitate şi umilinţe sexuale"[47].

Unele filme prezente în 2018 la TIFF s-au anunţat prin declaraţiile regizorale ca fiind, în mod clar, împotriva CP. „Nu vreau să trăiesc într-o societate transparentă. Urăsc corectitudinea politică"[48], a declarat regizoarea austriacă Ruth Mader cu referire la filmul ei *Life Guidance*. Acesta este o impresionantă distopie a timpurilor noastre, marcate destinal de patima autoperfecţionării.

Ideea maximei toleranţe şi a unei deschideri exemplare către *acceptarea alterităţii* face obiectul filmului *Pieles*, regizat de spaniolul Eduardo Casanova:

46. Adrian Loghin, „A fi sau a nu fi politic corect – secţiunea tematică TIFF 2018", www.cluju.ro, 24 aprilie 2018 (accesat pe 11 august 2018).
47. *Ibidem.*
48. *Ibidem.*

„Într-un cocktail viu colorat de situații bizare, o serie de personaje excentrice și cu malformații rare împărtășesc o dorință care ne leagă pe toți, aceea de a găsi pe cineva care să ne accepte exact așa cum suntem”[49].

5. Corectitudinea politică în universitățile americane

Cinematografia americană nu este nici pe departe singurul loc de manifestare consistentă a CP. T. Kenneth Cribb Jr. invocă anumite exemple semnificative de acțiuni *corecte politic* din marile universități americane. Trebuie spus că acțiunile de tip CP au loc simultan cu respingerea altora care nu respectă principiile CP. „În SUA, în 2016, aproximativ 50 de evenimente în mediul universitar cu autori «controversați» au fost anulate.”[50]

În schimb, multe alte acțiuni *corecte politic* au fost încurajate și susținute (inclusiv financiar). Una dintre ele se referă la faptul că, la Amherst College din Massachusetts, „un grup de studenți homosexuali au desenat graffiti pe trotuarele universității, inclusiv

49. *Ibidem*.
50. Alexandru Gabor, *op. cit.*

mâzgălind sloganul «Homosexual prin Drept Divin» în fața capelei campusului, în Vinerea Mare”[51].

Alte exemple au în atenție furtul și arderea ziarelor studențești conservatoare, organizarea cursurilor de „multiculturalism” și „sensibilitate rasială” pentru studenții din anul întâi, construirea unor cămine studențești destinate exclusiv persoanelor de culoare, acuzații de sexism și hărțuire sexuală la adresa studentelor feministe, semnarea de către profesorii universitari cu convingeri creștine și conservatoare a unor polițe de asigurare pentru a face față eventualelor procese judiciare etc.

O țintă predilectă a CP în universitățile americane de elită este *programa de învățământ*. Ea se cere permanent corectată politic. Astfel, „Stanford a eliminat în 1998 vechea ei materie obligatorie *Civilizația occidentală*, înlocuind-o cu o disciplină multiculturală numită *Culturi, idei și valori*”[52].

Prezent în programa de la Stanford din anii 1980, trunchiul de cursuri *Western Civilization* era gândit ca studiu aprofundat al marilor opere, cu o listă de 15 texte clasice, printre care Platon, Dante, Voltaire,

51. Andrei Dîrlău, Irina Bazon (coord.), *op. cit.*, p. 46.
52. *Ibidem*, p. 50.

Marx, Freud. Schimbarea de titlu a implicat o deschidere către texte nonoccidentale, care să includă autori/autoare din Asia, Africa, India, Orientul Mijlociu[53].

Foarte bine. De ce? Pentru că studenții pot cerceta și alte culturi și mentalități religioase din această lume. Prin comparație, ei își pot înțelege mai bine propria civilizație occidentală. Alteritatea religioasă și cea culturală pot deveni stimuli intelectuali formidabili pentru cultivarea acceptării valorilor Celuilalt și aprofundării propriei tradiții.

Problema este alta: uniformizarea și nivelarea valorilor, aducerea la un numitor comun a tuturor culturilor și ideilor. Acei studenți dintr-o universitate de elită a lumii civilizate „îi pot studia la fel de ușor pe marxiștii revoluționari din America Centrală, precum îi studiază pe Platon, Shakespeare sau Newton"[54]. Orice intelectual umanist sesizează imediat nefirescul situației. Niciodată nu poți pune alături pe Platon cu... Che Guevara, de exemplu. Din tot acest melanj tematic și cultural specific unor programe

53. Alexandru Gabor, *op. cit.*

54. T. Kenneth Cribb jr., „Corectitudinea politică în învățământul superior", în Andrei Dîrlău, Irina Bazon (coord.), *op. cit.*, p. 50.

universitare americane, saturate de spiritul CP, de pierdut au civilizația occidentală și, în mod special, creștinismul.

6. Corectitudinea politică este selectiv anticreștină

Sunt varii situații în lumea de astăzi care argumentează ideea anticreștinismului manifestat de CP. Una dintre ele are în atenție o inițiativă din 2017 a brandului german Lidl privind promovarea insistentă a unui preparat culinar specific grecesc „folosind imaginea simbolică a cupolei bisericii istorice Anastasis din Santorini, dar fără crucea de pe cupolă, ca nu cumva să se supere clienții care nu sunt creștini-ortodocși"[55]. Măsura de marketing profesionist și eficient se bazează pe ideea corectă politic că nu trebuie ofensați ateii și cei indiferenți religios. Prin urmare, se înlătură un simbol sacru în numele unei „sacralități" etice, sociale: principiul secular al *câștigului financiar consistent* prin ocultarea unor realități simbolice și religioase identitare.

55. Eliza Vlădescu, „Corectitudinea politică dă jos crucile de pe biserici", în revista *Semnele timpului*, 17 septembrie 2017.

Evident că ofensa și incorectitudinea față de milioanele de greci și de creștini-ortodocși nu contează pentru fanii CP. Explicația oficială a reprezentanților brandului german Lidl a fost că ei respectă diversitatea religioasă. Nu văd legătura dintre ocultarea unui simbol creștin major și respectarea diversității. Care diversitate? Cert este faptul că au distrus un simbol creștin și identitar grecesc pe altarul unui „zeu" secular: *profitul economic.* Nu știu de existența unor situații similare în care marketingul marilor corporații economice să fi dus la eliminarea semilunilor de pe moschei și a stelelor lui David de pe sinagogi. Tocmai de aceea remarc faptul că CP este selectiv anticreștină.

Ideea aceasta o surprinde foarte bine, printre alții, Martin S. Martin atunci când descrie sărbătoarea Crăciunului în SUA. Astfel, „în America nu exista Crăciun la care casele, fie și cele mai mici, să nu aibă decorațiuni de Crăciun. Ele se găsesc (sau se găseau până de curând) și în parcurile publice, unde vedeai, sub forma acestor decorațiuni, scena cu nașterea lui Iisus, scena cu Iosif și Maria fugind apoi din Bethleem, mă rog, scenele cele mai cunoscute"[56]. Prezența publică a sărbătorii Crăciunului era imediat urmată de o

56. Corina Negrea, Martin S. Martin, *op. cit.*, p. 243.

alta specifică unei sărbători evreiești. Toate acestea coexistau armonios cu rugăciunea publică a musulmanilor americani în același spațiu social.

În ultimul timp, situația s-a schimbat. Creștinismului i se refuză constant prezența în spațiul public. Fanii declarați ai CP solicită schimbarea numelui sărbătorii creștine: în loc de „Sărbătoarea Crăciunului", să-i spunem simplu „Sărbătoare de Iarnă". În Belgia, „târgurile de Crăciun" au fost botezate „târguri de iarnă". La Madrid, cei trei magi au fost înlocuiți cu trei... transsexuali. În schimb, ritualurile altor religii se pot desfășura public fără nicio problemă.

După Crăciun, o altă mare sărbătoare creștină a intrat în vizorul CP. Este vorba de sărbătoarea Paștelui.

> Peste 70 de milioane de ouă de Paște distribuite în Marea Britanie în acest an nu vor avea pe ambalaj cuvântul „Paște". Așa scrie tabloidul *The Sun*, conform căruia nouă din zece ouă ajunse în aceste zile în supermarketurile britanice vor purta etichete cu „ouă de ciocolată" sau pur și simplu „ouă", fără nicio referire religioasă la sărbătoarea pascală[57].

57. Ștefania Brândușa, „Corectitudinea politică elimină și cuvântul «Paști». În Marea Britanie ouăle de Paști au devenit «ouă de ciocolată»", www.actives.ro, 29 martie 2018.

Întrebați fiind de anumiți clienți cum motivează această decizie inedită, „gigantul englez Sainsbury a răspuns public pe Twitter (după care a șters mesajul), justificând astfel decizia de a elimina cuvântul «Paște»: «Descriind ouăle de ciocolată, facem o descriere mai exactă a produsului și a ingredientelor sale»"[58].

Referirile sacre la datele fundamentale ale creștinismului legate de sărbătoarea răstignirii, morții și învierii Mântuitorului Iisus Hristos sunt șterse. Orice simbolism religios al oului de Paște este ignorat. Spiritul celei mai mari sărbători creștine (Paștele) este deconstruit și redus doar la o rudimentară și banală descriere a ingredientelor specifice „oului de ciocolată". Modelul suprem al mântuirii milioanelor de creștini prin asumarea canonică a dramei răstignirii, morții și învierii lui Iisus Hristos este înlocuit cu un „absolut" al religiei seculare numite CP. Este vorba de „principiul incluziunii". Conform acestuia, de magia sărbătorilor creștine s-ar putea bucura și copiii necreștini, cu condiția să secularizăm total aceste sărbători. Tocmai de aceea în 2017, în Anglia, „vânătoarea de ouă de Paște" a devenit „vânătoarea de ouă în Marea Britanie, (...) eliminându-se, pentru prima dată în ultimele decenii, termenul religios"[59].

58. *Ibidem.*
59. *Ibidem.*

Un alt exemplu din 2017 de atac al CP asupra creștinismului se referă la încercarea de eliminare a crucilor creștine din toate filialele belgiene ale celebrei organizații mondiale Crucea Roșie. Corect politic, susțin laicii belgieni, este să avem o Cruce Roșie fără... cruce. Anunțul de presă a fost unul sec, lipsit de argumente. „Filialele belgiene ale organizației internaționale caritabile au primit un e-mail de la Comitetul Crucii Roșii din Liège în care se cerea eliminarea tuturor crucifixelor, scrie 7sur7.be."[60]

Or, într-o manieră *incorect politică*, CP „este interesată doar de atacarea creștinismului, nu și a celorlalte religii"[61]. Faptul este aparent ciudat, pentru că în SUA avem de-a face cu o clară separare a Bisericii de stat. După cum spune Martin S. Martin, „religia n-are ce să caute în conducerea statului"[62]. În schimb, prezența religiei în viața socială nu este interzisă de nicio lege americană. CP interzice totuși manifestarea religiei creștine în spațiul public.

Întrebarea firească este următoarea: cum se explică această *cristianofobie*? Răspunsul imediat este legat

60. Ștefania Brândușa, „Credeați că numai Lidl elimină crucile? «Corectitudinea politică a lovit și Crucea Roșie»", www.activenews.ro, 5 decembrie 2017.
61. Corina Negrea, Martin S. Martin, *op. cit.*, p. 243.
62. *Ibidem.*

de faptul că susținătorii CP leagă automat creștinismul de omul alb, european, heterosexual și creator (în timp) al civilizației occidentale. Mai mult, civilizația occidentală și sistemul social de tip capitalist sunt creații ale creștinismului (vezi Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*). Or, civilizația occidentală continuă să fie inamicul public numărul unu al CP.

7. Alte exemple de corectitudine politică

Evident, domeniul de acțiune al CP nu este exclusiv religios. CP este ubicuă. O regăsim peste tot în lumea occidentală de astăzi. Într-un articol publicat în revista *Rost*, Tudor Marincu prezintă sintetic câteva exemple recente și foarte sugestive de CP.

Primul dintre ele este din tenisul mondial de nivel înalt. Este „cazul fostei mare campioane de tenis de câmp Margaret Court, câștigătoare a 24 de competiții de Mare Șlem, care a declarat că va boicota compania aeriană Quantas datorită suportului președintelui acestei companii pentru «căsătoriile» homosexuale. Imediat s-a activat propaganda homosexuală și a început să curgă cu acuze de homofobie și rasism și

cu cereri ca numele terenului «Margaret Court» de la Australian Open să fie schimbat”[63].

Următorul exemplu este tot din tenis. Protagonistul lui este celebrul tenismen român Ilie Năstase. Acesta „s-a întrebat dacă viitorul copil al Serenei Williams va avea culoarea pielii ciocolatie, având în vedere că tatăl este alb, iar mama este neagră”[64]. Imediat, presa și Federația Internațională de Tenis s-au autosesizat, declanșându-se o anchetă în acest sens.

Aceeași magnifică jucătoare de tenis, Serena Williams, a fost protagonista unui nou scandal din tenisul mondial. Atitudinea jucătoarei de culoare din SUA a fost una de tip CP. Despre ce este vorba? În 8 septembrie 2018, Serena Williams joacă și pierde în două seturi (6-2; 6-4) finala de la US Open cu japoneza Naomi Osaka.

Pierzând un punct în setul doi, Serena Williams a „răcnit înlăcrimată” (Cristian Tudor Popescu) la adresa arbitrului Carlos Ramos, acuzându-l că i-a furat punctul, că este *sexist* și că o *discriminează*. În timpul meciului a încălcat de mai multe ori regulamentul rupând racheta și primind sfaturi de la antrenorul

63. Tudor Marincu, „Câteva exemple de corectitudine politică”, în revista *Rost*, 5 iunie 2017.

64. *Ibidem*.

ei. Serena Williams a exploatat la maximum apartenența ei la rasa neagră și s-a autovictimizat, punând presiune pe arbitru și „ridicându-i în cap" stadionul tinerei jucătoare din Japonia. La conferința de presă ce a urmat disputei din finala unui Grand Slam, Serena a declarat că luptă pentru *drepturile femeilor* (ca și cum adversara ei ar fi fost un bărbat discriminat pozitiv!). Este o strategie clasică de tip CP.

Același Tudor Marincu amintește că, în Anglia anului 2010, anunțul unei firme la mica publicitate referitor la faptul că dorește angajarea unei persoane „harnice și serioase" a fost respins pe motiv că... discriminează persoanele „neserioase". Imaginați-vă câte anunțuri similare la mica publicitate din România ar trebui cenzurate sau respinse dacă s-ar aplica și la noi CP la acest nivel.

De multe ori, persoanele „harnice și serioase" sunt căutate pentru posibile mariaje sau pentru munci domestice în familie. Semnificativă este și încercarea de recompunere a familiei clasice, creștine, în spiritul CP. Astfel, în Ontario (Canada), „parlamentul local a promulgat o lege prin care termenii mamă și tată au fost înlocuiți cu *părinte* pentru ca nu cumva să discrimineze cuplurile homosexuale"[65]. În Franța

65. *Ibidem.*

anului 2017, Primăria din Paris a decis înlocuirea termenilor clasici „mamă" și „tată" cu „părinte 1" și „părinte 2". Modificarea este una de natură juridică și apare în documentele oficiale. Nu a contat faptul că în ianuarie 2013 au ieșit în stradă un milion de parizieni, protestând împotriva schimbării. Au fost cuantificați părinții clasici prin numere (1 și 2), pentru a nu discrimina cuplurile de homosexuali. În concluzie, din punct de vedere religios, „s-a votat legalizarea nefirescului"[66].

Modificarea reperelor clasice ale familiei nucleare aduce cu sine și *noi reprezentări ale sexualității*, tot în spiritul CP. În 2017, ca „parte a săptămânii sexuale a Universității Harvard, instituția din Ivy League a găzduit un atelier despre sexul anal, intitulat «What What in the Butt: Anal 101». Atelierul i-a învățat pe elevi «cum să pună lucruri în anus», potrivit unui raport de la Colegiul Fix"[67]. Ideea de bază este că sexualitatea clasică este perimată. Mai mult, ea induce discriminare

66. Irina Bazon, „«Părinte 1» și «Părinte 2». Impunerea totalitară a anormalului", www.irinamonica.wordpress.com, 25 aprilie 2018 (accesat pe 10 august 2018).
67. Răzvan Marinescu, „Universitatea Harvard a găzduit un workshop despre sexul anal. Studenților li s-a spus că există bărbați cu vagin și femei cu penis", www.activenews.ro, 9 noiembrie 2017 (accesat pe 10 august 2018).

și inegalitate. Problema a fost rezolvată remarcându-se „subtil" că, astăzi, „nu toți bărbații au penisuri și nu toate femeile au vagine". În concluzie, angoasanta discriminare poate fi rezolvată. Cum? Propunându-se *sexul anal*. „Anusul este marele egalizator sexual. Toți oamenii au așa ceva." Remarca „științifică" ar fi aceea că „sexul anal este mai ales stimulant pentru bărbați, deoarece prostata se află lângă rect. Pentru a ilustra sexul anal, a folosit jucării sexuale pe care le-a predat apoi studenților. La sfârșitul atelierului a existat o cutie cu jucării gratuite și broșuri (finanțate de Planned Parenthood, fundație proavorturi) pentru ca studenții să le poată lua acasă"[68].

Copiii nou-născuți sunt și ei „implicați" în noua revoluție de tip CP a familiei. Un exemplu elocvent vine tot din SUA. La postul american de televiziune ABC, Deanne Carson, expertă în sexologie, a propus să extindem *cultura consimțământului* și pentru... bebeluși. Ea „a afirmat că părinții ar trebui «să le ceară acordul bebelușilor» înainte de a le schimba scutecele, afirmație care a dus întreg discursul în derizoriu"[69]. Cum să dialogăm cu bebelușii? Simplu. Îi întrebăm

68. *Ibidem*.

69. „Declarații controversate ale unui expert: Să le cerem permisiunea bebelușilor pentru a le schimba scutecele", www.digi24.ro, 13 mai 2018 (accesat pe 10 august 2018).

dacă ne dau voie să le schimbăm scutecul acum. Nu este *corect politic* să trecem peste voința lor. Ea este chiar valoarea supremă în cultura consimțământului. Prin urmare, trebuie să păstrăm contactul vizual și să așteptăm răspunsul micuțului. Evident că el nu va veni, dar nu contează. Important este să le arătăm bebelușilor că „răspunsul lor contează" (Deanne Carson)!

În sfârșit, un ultim exemplu de CP vine tot din SUA. El a devenit celebru în întreaga lume grație interesului arătat de *new media*. Este vorba de cazul cofetarului american Jack Phillips, cel care a refuzat să facă la comandă un tort de nuntă unui cuplu gay. Aceștia l-au dat în judecată pe cofetar, pe motiv că le-ar leza drepturile și i-ar discrimina ca minoritate sexuală. Inițial, cofetarul american pierde procesul în mai multe instanțe locale. În cele din urmă, cazul său ajunge să fie judecat de Curtea Supremă din SUA. Rezultatul definitiv a fost favorabil americanului creștin: „Au fost șapte voturi pentru și două contra cofetarului din Colorado"[70]. Așadar, Curtea Supremă din SUA a pus libertatea religioasă și problemele de conștiință mai

70. Cosmin Țîntă, „Decizie istorică în SUA: corectitudinea politică nu poate supune conștiința", www.activenews.ro, 4 iunie 2018 (accesat pe 10 august 2018).

presus de legile nondiscriminatoare și de drepturile minorităților. „Procurorul general Jeff Sessions a afirmat că ar trebui să se respecte libertatea religioasă."[71]

Citind despre toate aceste exemple recente de CP, intens mediatizate, ne întrebăm (în mod firesc) pe când așa ceva și în România? În același timp, ca țară est-europeană majoritar ortodoxă, ne simțim oarecum protejați de asemenea anomalii mentale și sociale. Într-un studiu de referință, Theodor Codreanu se dovedește a fi mai rezervat cu privire la succesul CP în țara noastră. El interpretează în grilă dominant pesimistă prezența CP în România actuală.

> Din nefericire, România se află și de astă dată în avangarda statelor înrobite corect politic. Nu e de mirare, de vreme ce a fost și în avangarda comunismului. Asta se vede zilnic, peste tot, în toate domeniile. Să nu ne mire că familia românească e pe cale de dispariție, că populația scade vertiginos, că exodul românilor în lume anunță moartea acestei națiuni vechi și nobile[72].

71. *Ibidem.*
72. Theodor Codreanu, „Un homuncul marxistoid: «corectitudinea politică»", în revista *Contemporanul*, nr. 12, decembrie 2015.

Totuși, nu trebuie să disperăm. Theodor Codreanu ne oferă și o soluție.

> Speranța trebuie să vină de la noi, intelectualii și oamenii de bun-simț, care mai cred în valorile vieții și care, tocmai de aceea, suntem obligați să purtăm un război inegal cu cea mai coruptă clasă politică din istorie, acoperită de umbrela nefastei corectitudini politice[73].

> În istorie, anumite forțe politice au determinat apariția a două mari *religii politice*: comunismul și nazismul.

8. Eterna fascinație a religiilor politice

În cartea sa *Religiile politice*, Eric Voegelin argumentează subtil nașterea comunităților imanente și a noilor religii seculare. În istoria modernă a Occidentului s-a întâmplat un fenomen straniu. Oamenii moderni „pot lăsa conținuturile lumii să crească într-o asemenea măsură încât lumea și Dumnezeu să dispară în spatele lor, dar nu pot anula condiția umană însăși"[74].

73. *Ibidem.*
74. Eric Voegelin, *Religiile politice*, traducere și studiu introductiv de Bogdan Ivașcu, București, Editura Humanitas, 2010, p. 133.

Astăzi, într-adevăr, conţinuturile lumii au crescut. Instituţiile, legile, corporaţiile multinaţionale, guvernele etc. fac istorie. Pentru occidentalii atei sau indiferenţi religios, ideea metafizică a unei lumi create şi figura clasică a Dumnezeului veterotestamentar se estompează. Trec pe un plan secund. Este ca şi cum Dumnezeu s-ar retrage din această lume şi ar lăsa totul pe seama noilor „zei". În fond, retragerea lui Dumnezeu din lume este urmarea firească a necredinţei şi indiferentismului nostru religios. Pe urmele lui Martin Heidegger, se poate spune că avem de-a face cu „uitarea de Dumnezeu" şi, la limită, cu uitarea „uitării de Dumnezeu". Aici este clar prezentă o nouă ipostază a lui *deus otiosus*.

Totuşi, natura umană a rămas aceeaşi. Sacrul este un element consubstanţial naturii umane, aşa cum a demonstrat magistral Mircea Eliade. Prin urmare, el nu poate fi exilat sau uitat. Cel mult poate fi înlocuit, vulgarizat, desacralizat. Exact aşa s-a întâmplat şi cu o anumită parte a creştinismului. Religia lui Iisus a fost „uitată", iar locul vacant a fost ocupat (pentru milioane de oameni) de noile „religii" politice: nazismul şi comunismul. Eric Voegelin susţinea că, „atunci când Dumnezeu este invizibil în spatele lumii, conţinuturile lumii vor deveni noii zei; când simbolurile religiozităţii transcendente sunt interzise, noi simboluri se dezvoltă din limbajul intramundan al ştiinţei pentru a le lua locul"[75].

Dintre milioanele de oameni, o parte specială a simţit mai profund mirajul ideologiilor la modă. Este vorba de *intelectuali*. Avem de-a face cu o veritabilă *trădare a intelectualilor*, observă cu îndreptăţire Theodor Codreanu, pe urmele lui Julien Benda. „În 1927, Julien Benda scria celebrul opus *Trădarea cărturarilor*, atrăgând atenţia că inteligheţia este mereu ispitită să-şi părăsească menirea şi să se aventureze în militantism de partea ideologiilor cu priză în epocă."[76]

Astăzi, religia politică numită nazism nu mai are priza din epoca interbelică. A căzut în desuetudine. În schimb, religia politică cunoscută sub numele de comunism rezistă. O ipostază nouă, culturală şi ideologică a acestuia este CP. Teza principală pe care o susţin în această carte este aceea că fenomenul CP, alături de fetişizarea noilor tehnologii şi de filosofia transumanistă, reprezintă nu doar ideologii de forţă ale momentului, ci, mai ales, noi *religii seculare*. Conţinutul lor este saturat de noi simboluri, mituri şi ritualuri „religioase", desacralizate şi îmbrăcate într-o aură ştiinţifică pentru a fi mult mai credibile.

75. *Ibidem*.
76. Theodor Codreanu, *op. cit.*

9. De ce este corectitudinea politică o nouă religie seculară?

Ceea ce noi numim astăzi corectitudine politică este de fapt o nouă religie seculară. Am regăsit această idee, studiind bibliografia, într-un excelent eseu al Adelei Toplean[77]. Conform autoarei, „adeziunea la CP începe să semene tot mai mult cu un *angajament* religios și tot mai puțin cu o doctrină ideologică"[78]. Adela Toplean are dreptate. Totuși, argumentează subtil autoarea, o *religie autentică* nu se identifică niciodată cu o *religie seculară*. Iudaismul, creștinismul, islamul, hinduismul sau budismul nu se vor suprapune, ca „hărți mentale" (Ioan Petru Culianu), cu nazismul, comunismul și, mai nou, cu CP, noile tehnologii și transumanismul. De ce? Printre altele, pentru că primele au *experiența transcendenței*, iar celelalte *imanentizează transcendența* în varii substitute.

Cu toate acestea, o religie seculară are ceva din *vitalitatea* marilor religii. Adela Toplean observă cu rafinament „că vitalitatea religioasă (și mă refer aici la formele de participare organizată) apare azi aproape

77. Adela Toplean, „Despre sacru și despre corectitudinea politică", contributors.ro, 11 noiembrie 2017.
78. *Ibidem.*

exclusiv pe granițe, adică acolo unde sacrul se precipită în secular, atunci când – sau acolo unde – se conturează intempestiv o zonă de «risc ontologic» maxim. Se caută ceva mai mult decât o simplă ambianță religioasă, se caută ceva care să «țină» la pericol, la amenințare și la haos și care să se constituie ca răspuns moral comprehensiv la problema suferinței umane. Acolo apare, într-adevăr – brusc și acut –, nevoia de adeziune totală, de implicare activă, destinală, care și modifică în (mai) bine profilul identitar al noului adept"[79]. Așadar, o religie seculară – cum este (și) CP – preia *vitalitatea* unei religii autentice, dar o transpune în imanent, în secular. Chestiunile etice, juridice, sociale sunt ipostaziate sub semnul unor valori ultime, aproape absolute. Ele funcționează ca repere valorice maxime în *situații-limită*: criză, discriminare, stigmat, excludere, conflict etc. Atunci, „adeziunile pline de entuziasm, vizibilitatea mediatică a instituțiilor și politicilor care mențin CP, adepții de conjunctură și marii opozanți circumscriu un spațiu extrem de favorabil vitalității religioase"[80].

Adela Toplean argumentează ideea conform căreia CP are un arsenal aproape exhaustiv de idei, credințe,

79. *Ibidem.*
80. *Ibidem.*

simboluri și ritualuri desacralizate ce-i conferă statutul de religie seculară.

> CP poate fi văzută ca principiu corector aplicat realității care face apel la o normă morală (*désir du bien*, cum scria Durkheim), pleacă de la o senzitivitate fundamentală a grupului sau a individului și impune tabuuri în numele unei obligații absolute. CP ca religie rudimentară are în grijă atât binele existențial, cât și binele social. Instituțiile CP au, evident, tot ce le trebuie: dogme, rituri, norme, tabuuri, un enorm capital social, prozelitism etc.[81].

Un alt argument forte al Adelei Toplean privitor la interpretarea CP ca o nouă religie seculară se referă la *fetișizarea vulnerabilității umane*. Vulnerabilitatea umană este generalizată și valorizată de militanții CP ca o realitate sacră.

> Proiectul cel mai de seamă al societăților postseculare este, cred, revendicarea dreptului de a fi vulnerabil. Ceea ce urmează firesc este *brand*-uirea vulnerabilității. Mai cred că avem aici mai mult decât umanism și altceva decât neomarxism[82].

81. *Ibidem.*
82. *Ibidem.*

Avem de-a face cu o nouă religie seculară ce își propune „izbăvirea” tuturor vulnerabililor.

> Conștiința unei vulnerabilități fundamentale încurajează apariția efectului de sacru, iar lucrul acesta îl știe sau îl simte orice teolog și orice terapeut. Ciorchinele de vulnerabilități ajunge să fie un edificiu extrem de complex care țintește dincolo de el însuși și care nu urmărește doar bunăstarea financiară și socială a nedreptățiților, ci și izbăvirea lor. A crede că poți salva lumea de propria-i vulnerabilitate presupune un salt în credință, nu doar aplomb ideologic[83].

CP, ca o nouă religie seculară, are și un *cult aproape sacru al suferinței*. Celebrarea suferinței creează o aură magică corectitudinii politice.

CP ajunge să fie un model comprehensiv, suveran, care caută să împlinească mai mult decât canonul neomarxist. Neomarxismul explică lumea și propune un algoritm de salvare a sa. CP țintește mai sus, căci CP celebrează suferința. Adeziunea la CP, fie ea și una formală, are efecte benefice asupra identității personale și mai ales asupra prestigiului

83. *Ibidem.*

moral. Aspect pe care multe religii și multe ideologii l-au pierdut[84].

Intrarea în rândurile membrilor CP este un „ritual sacru" care-ți confirmă și reconstruiește identitatea, iar mai apoi și prestigiul social. Omul corectitudinii politice este unul veșnic înnobilat de un capital consistent de suferință pe care-l posedă. În concluzie, scrie Adela Toplean, „CP rămâne totuși o religie fără adâncime, care neagă tenebrele și încurajează un optimism devitalizat"[85]. Este o religie a orizontalei. „Credincioșii" ei sunt asemenea unor entități bidimensionale. Pentru ei, „sus" și „jos" (în sens spiritual) nu există. Există numai „stânga", „dreapta", „înainte", „înapoi". Oamenii corecți politic sunt, în fond, nefericiți și „damnați".

Nefericirea provocată de ceilalți și chiar *damnarea* „păcătosului" sunt alte două caracteristici ale CP ca religie seculară.

CP este practicarea religioasă a omisiunii simbolice, și nu a corectării răului individual. Încălcarea tabuurilor are consecințe concrete (juridice, să zicem),

84. *Ibidem.*
85. *Ibidem.*

dar și simbolice (care privesc statusul social, respectabilitatea etc.), iar apologeții CP au grijă să accentueze în discursul lor public starea de nefericire absolută în care cel lezat a fost adus prin încălcarea de către un altul (agresor) a unei reguli sacre[86].

Preluând multe dintre caracteristicile și funcțiile unor religii autentice, CP înlocuiește religiile tradiționale? Nu, dar concurează temeinic cu ele.

Ar fi interesant de văzut câți dintre cei care aderă la CP sunt membri oficiali ai unor religii noi sau vechi. Cred că e important să știm cum corelează cele două tipuri de angajament. Bănuiala mea este că „religia CP", încurajând pluralitățile de orice fel, inclusiv cele religioase, și-a consolidat de fapt poziția simbolică prin raport cu acestea. Sacralitatea CP reduce „efectul de sacru" al celorlalte religii. CP a devenit ea însăși cupola sacră sub care se adăpostesc toate acoperișurile așezămintelor sfinte care suferă, deodată, un soi de *sacred downgrading*. Probabil că, pe un spațiu dat, semnificația simbolică a celorlalte religii este invers proporțională cu semnificația simbolică a CP[87].

86. *Ibidem.*
87. *Ibidem.*

Acolo unde, de exemplu, creștinismul este puternic și asumat ca stil de viață, CP are o prezență insignifiantă, palidă, neconvingătoare. Dimpotrivă, în spațiile istorico-simbolice atinse profund de secularizare, CP domină copios mentalul social al unor seminții. La fel s-a întâmplat, la timpul lor, și cu vechile *religii politice* (comunismul și nazismul).

Eric Voegelin și Vladimir Tismăneanu au argumentat foarte convingător faptul că ideologia comunistă a fost o religie politică. De ce? Printre altele, pentru că a preluat ideile-forță din creștinism și le-a imanentizat. În termeni radicali, Nikolai Berdiaev a desconspirat subtil cumplitul adevăr că „utopia comunistă e o parodie diabolică a creștinismului”[88].

La fel este astăzi CP în raport cu creștinismul. Ce aduce ea în locul religiei lui Iisus?

Cum spune Ovidiu Hurduzeu, citat de Irina Bazon, e vorba de un hedonism „terapeutic” menit să înlocuiască „spiritul jertfelnic și valorile transcendente care îl caracterizează pe omul religios”. Modelele propuse în loc sunt copilul, adolescentul, antieroul, cultul victimei, loserul, boemul, nebunul etc. Normalul e

88. Teodor Baconschi, *Darul desăvârșit. Gânduri despre civilizația creștină*, Iași, Editura Doxologia, 2018, p. 33.

transformat de neomarxiști în simptom de patologie socială a „personalității autoritare” (Adorno). Ordinea patriarhală trebuie înlocuită cu una matriarhală, feministă. Vladimir Volkoff, autorul *Manualului corectitudinii politice* (vezi versiunea românească de la Editura Antet, București, 2007), sublinia și el distrugerea valorii supreme întrupate de Hristos – Adevărul: „Corectitudinea politică distruge adevărurile, oricare ar fi acestea, și nu pune nimic în loc. Nihilistă prin natură și prin vocație, corectitudinea politică nu se fondează pe o revelație, ci pe imposibilitatea oricărei revelații”. Iar acuza că Dumnezeu ar întruchipa „persoana autoritară”, matrice pentru puterea oprimatoare, se potrivește ca nuca-n perete cu dogma trinitară a creștinismului, trimițând, mai degrabă, la Dumnezeul unic al Vechiului Testament[89].

Cred că acest succes al CP se datorează foarte mult și faptului că este un *neomarxism cultural și social*. În această ipostază, CP preia mult din substanța mitologică a marxismului și comunismului. Mircea Eliade evidenția, la rându-i, substanța mitologică a comunismului, fapt care ar explica, parțial, imensul succes pe care acest sistem ideologic totalitar l-a avut în cele

89. Theodor Codreanu, *op. cit.*

mai neaşteptate locuri ale lumii. Astfel, marxismul şi-a propus triumful final al proletariatului împotriva burgheziei, cel mai redutabil „duşman de clasă" pe care l-a avut revoluţia. Or, lupta dintre proletariat şi burghezie camuflează, în fond, mitul confruntării mitologice dintre Bine şi Rău. „Proletariatul e un Mesia colectiv."[90] Locul clasicelor ceremonii liturgice este luat de celebrele şedinţe de partid, scrie Teodor Baconschi. Mircea Eliade afirma foarte clar: „La Marx şi la marxism este posibilă regăsirea unor mari mituri biblice: rolul de izbăvitor al celui Drept, lupta finală, escatologică, între Bine (proletariatul) şi Rău (burghezia), urmată de instaurarea Vârstei de Aur"[91].

Or, *mitul confruntării dintre Bine şi Rău* se regăseşte şi în cuprinsul CP actuale. Aici, Binele este reprezentat de feministele radicale, de minoritarul rasial, etnic şi sexual. Lor li se adaugă „studenţii, oamenii de culoare din ghetouri, alienaţii şi Lumea a Treia"[92]. Răul ia chipul omului alb, creştin şi majoritar. În final se speră construirea unei „societăţi fără clase", dar cu

90. *Ibidem.*
91. Mircea Eliade, *Încercarea labirintului. Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet*, traducere de Doina Cornea, Bucureşti, Editura Humanitas, 2007, p. 151.
92. Andrei Dîrlău, Irina Bazon, *op. cit.*, p. 32.

şanse şi condiţii de viaţă egale pentru absolut toţi oamenii.

În joc este *mitul Vârstei de Aur* reactualizat într-o versiune neomarxistă frumoasă, seducătoare, dar îmbibată de o tristă şi periculoasă utopie. Cei care s-au lăsat seduşi de promisiunea aducerii Paradisului pe pământ au sfârşit întotdeauna prost. Paradisul autentic nu se regăseşte niciodată în timp şi istorie. El transcende timpul şi istoria, iar calea spre el ne este oferită de marile religii ale lumii contemporane, în cazul nostru, de creştinism.

Totuşi, tentaţia unora de a aduce Paradisul pe pământ continuă. Se schimbă doar ipostazele Paradisului şi căile de realizare a acestui „miracol". O nouă ipostază a Paradisului terestru este oferită astăzi de promisiunile *noilor tehnologii*. La limită, aceste tehnologii ale viitorului sunt sacralizate şi venerate asemenea unor noi „divinităţi".

CAPITOLUL III

Sacralizarea noilor tehnologii

1. *New media* – Dumnezeul lumii moderne?

Din întreaga istorie a culturilor și civilizațiilor știm că idealul suprem al oricărei religii este acela de a oferi calea mântuirii/eliberării de captivitatea trupului și de povara viețuirii în timp și istorie. Religiile tradiționale își propun dintotdeauna să transforme (spiritual) omul. Țelul ultim este acela de a face cu putință apariția *omului nou*, superior din punct de vedere spiritual. Un om nou va putea realiza o societate nouă, mult mai bună decât cea din prezent.

Astăzi, proiectul marilor religii ale cărții este parțial preluat de noile tehnologii înțelese ca religii seculare. *New media*, de exemplu, scrie Jean-Claude Larchet[1],

1. Jean-Claude Larchet este profesor universitar, teolog și filosof francez. Are un doctorat în filosofie (1987) și

oferă omului confort, linişte şi prosperitate. Răspunsul milioanelor de oameni la această bunăstare fără precedent istoric este unul aproape religios. Întreaga planetă fetişizează *new media*, transformându-le în realităţi aproape ultime, absolute. Pentru unii dintre noi, ele devin noile religii seculare ale momentului. Un asemenea fetiş este astăzi internetul.

2. Internetul – obiect al unei devoţiuni religioase

Sociologul francez Philippe Breton tratează subtil şi convingător subiectul în două dintre cărţile sale (*L'utopie de la communication*[2] şi *Le culte de l'Internet. Une menace pour le lien social?*[3]). În ultima dintre ele, autorul scrie că „marea înflăcărare pentru internet se desfăşoară într-o atmosferă ce pare a fi cu adevărat

unul în teologie (1994), ambele la Universitatea din Strasbourg. Autor prolific, cu 27 de cărţi traduse în peste 17 limbi.

2. Philippe Breton, *L'utopie de la communication. Le mythe du „village planétaire"*, Paris, La Découverte, 1997.
3. Philippe Breton, *Le culte de l'Internet. Une menace pour le lien social?*, Paris, La Découverte, 2000.

aceea a unei noi religiozităţi, care devine tot mai clară pe măsură ce ne apropiem de cercurile celor mai înfocaţi prozeliţi"[4]. Prin urmare, există noii „preoţi" ai internetului (în persoana experţilor IT) şi milioanele de „credincioşi" ce dovedesc o devoţiune exemplară faţă de noua „religie" seculară a lumii de astăzi: internetul. Comunicarea prin mijlocirea lui şi a noilor reţele face cu putinţă împlinirea unui vis mai vechi al lui Marshall McLuhan: *satul planetar*. Faţă de acesta manifestăm un cult entuziast cu caracter religios, susţine Armand Mattelart[5].

Interesant este faptul, subliniat de sociologul Philippe Breton, că internetul a fost marcat dintru începuturile sale de spiritualitatea şi credinţele religioase ale marilor experţi şi inventatori. Bill Gates, de exemplu, a fost în anii 1970 un tânăr student în tehnologie, marcat profund de mişcarea hippy şi de o religiozitate de tip New Age. Dorea ca „prin atitudinea sa anarhică să schimbe lumea cu ajutorul

4. *Ibidem*, p. 6, *apud* Jean-Claude Larchet, *Captivi în Internet*, traducere de Marinela Bojin, Bucureşti, Editura Sophia, 2018, p. 270.
5. Armand Mattelart, *Histoire de l'utopie planétaire. De la cité prophétique à la société globale*, Paris, La Découverte, 1999, *apud* Jean-Claude Larchet, *op. cit.*

microcalculatorului"[6]. Primul soft inventat de Bill Gates în propriul său garaj a ajutat la funcționarea mașinilor lui Steve Jobs. Dacă Bill Gates era marcat de sincretismul religios marca New Age, Steve Jobs era deja convertit la budismul zen, scrie Dorin Octavian Picioruș, invocându-l pe Philippe Breton.

Mai târziu, angajații lui Steve Jobs de la Apple trăiau asemenea unor „călugări". Practicau o *asceză intramundană*, în sensul că aveau o credință totală în puterea calculatoarelor de a schimba lumea în viitor. Trăiau la Apple ca într-un conclav al inițiaților. Aveau un limbaj criptic propriu unei „secte" hiperspecializate.

Totuși, primii specialiști care au construit internetul nu au avut în atenție ideea unei anumite divinități. „Deci prima amprentă religioasă a internetului a fost nondeistă."[7] Mai curând, aceștia s-ar fi „inspirat din viziunea religioasă a lui Teilhard de Chardin, care vorbea despre o lume a noosferei, a gândirii, a informației mondializate, dar fără recurența, legătura cu o divinitate"[8].

6. Dorin Octavian Picioruș, „Despre ideologiile fondatoare ale internetului cu Philippe Breton", www.teologiepentruazi.ro, 21 noiembrie 2007.
7. *Ibidem.*
8. *Ibidem.*

O asemenea lume a informației avem astăzi pe internet, însă în legătură cu mai multe religii și mișcări spirituale. Printre ele se regăsește și *gnosticismul*. Invocând nihilismul metafizic al gnosticismului, sociologul Philippe Breton regăsește în lumea virtuală a internetului suficiente motive și supoziții gnostice bine camuflate și insuficient decriptate de specialiști. Ele se referă la *singurătatea* internauților, una care amintește de ideea gnostică a căderii omului în lume. Apoi, *imperfecțiunile* și *suferințele* trăite în această lume trimit parcă la ideea de cosmos ca avorton al unui zeu creator din gnosticism. „Eliberarea" asumată de fanii internetului este cea a trăirii în *lumile alternative* ale celebrei rețele de socializare. Tehnic, ele amintesc de *pleroma* gnosticilor, adică de acel ținut originar neîntinat de orgoliile unui demiurg veterotestamentar.

Evident că noua religie seculară ce venerează internetul nu este o religie autentică. Din perspectivă teologică, este o formă de vinovată idolatrie. Preotul Iulian Nistea de la Paris surprinde subtil și convingător acest fapt.

Ar trebui să spun însă că din perspectiva creștină orice falsă valorizare a internetului prin atribuirea lui unor valori care depășesc o limită normală – dată de

respectarea rațiunii acelui lucru existent lăsată în el de Dumnezeu - este deja o formă de cult, însă idolatră. Orice manifestare a unui atașament, a unei iubiri iraționale față de un lucru existent, în sensul că nu respectă rațiunea acestuia, care definește ce este el și la ce trebuie folosit, este, în cele din urmă, atașament păcătos, acuzabil de a îndrepta potențialul de iubire al omului spre ceva ce nu-i poate satisface acel potențial așa cum doar Dumnezeu poate - deplin[9].

Cu toate acestea, realitatea socială de astăzi ne aduce în atenție și asemenea provocări. Una dintre ele se referă la cultul „religios" al internetului. Observ că se preiau dintr-o religie autentică (creștinism, de exemplu) marea *înflăcărare* și suprema *devoțiune* față de Dumnezeu. Cele două valori sunt desacralizate și orientate spre proslăvirea unei realități mundane: Internetul. El ajunge să fie ipostaziat sub semnul absolutului. În joc este o versiune a lumii pe dos, una în care valori autentic religioase (asceza, devoțiunea, credința) sunt secularizate și activate social în varii scenarii saturate de prezența unui sacru second-hand.

Interesant este faptul că nostalgia absolutului nu se stinge nici în sufletul celui de pe urmă ateu sau

9. Iulian Nistea, „O imagine generală asupra Internetului", www.nistea.com.

indiferent religios. Sacrul este consubstanțial condiției umane (Mircea Eliade). Prin urmare, el nu poate fi extirpat, distrus, înlăturat definitiv. Imaginile și simbolurile sacre sunt preluate și utilizate astăzi inclusiv de „credincioșii" internetului.

> Mulți pornind de la o imagine biblică bine-cunoscută nouă - cea a Ierusalimului Ceresc din Apocalipsă, capitolul 21 - creează în descrierea lumii virtuale a internetului o imagine a unui oraș ce prezintă mari similitudini cu Ierusalimul Ceresc descris în Sfânta Scriptură[10].

Un asemenea „oraș sacru" îl constituie Cyberspațiul. El are ca model (asumat inconștient) Ierusalimul Ceresc. Iată cum lumea virtuală a internetului devine teritoriul surprinzător al noilor hierofanii, în termenii lui Mircea Eliade.

„Religia" internetului operează cu idei și concepte autentic religioase. Ele sunt însă desacralizate, apoi infuzate până la saturație cu elemente mundane specifice noilor tehnologii. Religia autentică transferă în lumea noilor tehnologii aura sacră, gustul misterului, nostalgia absolutului, referințele la cele ultime și cu

10. *Ibidem.*

adevărat importante. Iată câteva exemple preluate din eseul lui Iulian Nistea: „veșnicia" devine „eternitate digitală"; „nemurirea" se regăsește în lumea virtuală ca „cyberimortalitate"; „sufletul" este esențializat sub forma unei „sume de biți", fiind stocat în „Paradisul" tehnic al calculatorului ca „cybersuflet". Rezultă o lume virtuală definită în termeni religioși, care funcționează pentru mulți oameni ca un absolut al vieții lor.

3. Church of Kopimism – Biserica Copy-Paste

Internetul a devenit absolutul vieții a cel puțin 3.000 de oameni din Suedia. Despre ce este vorba? În anul 2010, Isak Gerson, un tânăr student la filosofie de numai 19 ani, propune statului suedez să legalizeze Church of Kopimism (Biserica Copy-Paste). După două refuzuri, statul suedez a recunoscut oficial organizația Church of Kopimism drept biserică în Suedia. Astăzi, Kopimismul are în jur de 3.000 de adepți. „Recunoașterea Bisericii Kopimiste este cel mai recent succes pentru europenii care luptă pentru un internet liber și deschis. Partidul Piraților, format în Suedia în 2006, își propune să reformeze legile

dreptului de autor și de brevet, și să protejeze accesul on-line la informații. Partidul Piraților a câștigat peste 7% din voturile suedezilor în 2009, la alegerile pentru Parlamentul European, și aceasta a dus la o mișcare internațională sub egida „Pirate Parties International."[11]

Toate „slujbele" Church of Kopimism se desfășoară online. Sunt preluate din creștinism idei și credințe puternice, care mai apoi sunt profund resemnificate. Astfel, meditației și rugăciunii i se mai adaugă un act „sacru": partajarea de informații. Ritualurile sacre creștine se regăsesc sub forma unor simple operațiuni tehnice. „Copy" și „Paste" sunt ritualuri esențiale puse în practică prin manevrarea a două simboluri „sacre": Ctrl + C și Ctrl + V. Cele două celebre combinații de taste fac posibilă „mântuirea", echivalată aici cu actul *copierii și stocării de informații*, fără niciun fel de restricții. În fond, Church of Kopimism este o „religie" cenzurată, cu „mântuire" refuzată, în sensul că *preluarea, copierea și stocarea de informații aflate sub protecția*

---

11. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjT-fGF163dAhVxtYsKHSugBcQQFjAAegQICRAB&url=https%3A%2F%2Ftimisoaraevanghelica.wordpress.com%2F2012%2F01%2F06%2Fsuedia-legalizeaza-religia-plagiatului-biserica-kopista-copy-paste%2F&usg=AOvVaw1ol-IIfZxcknGQ-FZ9lzkp (accesat pe 09.09. 2018).

drepturilor de autor sunt interzise în Suedia. Reținem faptul că figura clasică a Diavolului din creștinism se regăsește în Kopimism sub chipul juridic al *drepturilor de autor*. Ele sunt întruchiparea supremă a Răului cu care au de luptat credincioșii Copy-Paste. Chiar și în aceste condiții, copiatul rămâne un act „sacru" (aviz amatorilor din România!).

În cartea sa *Captivi în Internet*, Jean-Claude Larchet invocă mai mulți autori credibili (cercetători și profesori universitari) care analizează și interpretează ipostazele actuale ale religiilor seculare. Astfel, ideea unei *divinități tehnice* însoțite de o mulțime de *epifanii* e susținută ingenios de Pierre Musso. Una dintre cele mai cunoscute epifanii ale acestei misterioase „zeități" este *Rețeaua*. Cu toții o cunoaștem sub numele de internet. Prin mijlocirea ei, noi ne manifestăm imensa pasiune „pentru cultul contemporan al mișcării, al trecerii și al conexiunii, rețeaua leagă trecutul și viitorul"[12]. Internetul este un fel de „catedrală" modernă care face cu putință unificarea instanțelor temporale (trecut, prezent și viitor). Permanent, zi și noapte, aici sunt oficiate „slujbe" și asumate varii „inițieri" întru tainele lumii noastre.

12. Pierre Musso, *Critique des réseaux*, Paris, PUF, 2003, *apud* Jean-Claude Larchet, *op. cit.*, p. 271.

David Le Breton[13], Mark Dery[14] și Philippe Breton leagă cybercultura actuală de gnosticismul primelor veacuri creștine și mișcarea New Age, de contracultura anilor 1960 și teologia lui Teilhard de Chardin.

4. Biserica Google

Surse mai mult sau mai puțin credibile semnalează existența unei dimensiuni religioase a celebrului motor de căutare Google. Mai mult decât atât, pe internet găsim anunțuri despre Biserica Google, înființată și recunoscută de stat în Canada[15]. Este „biserica" unei noi „religii" monoteiste botezate cu un termen barbar: *Googlismul*[16]. Pe site-ul Bisericii Google găsim rubrici clasice, dar mereu actualizate cu date și informații. Accesându-l, afli, de pildă, dacă „Google este Dumnezeu", care sunt „Credințele de bază", „Rugăciunile Google" și „Cele 10 porunci ale Google" și, în final, ai „Dovada

13. David Le Breton, *L'Adieu au corps*, Paris, Éditions Métaillie, 1999.
14. Mark Dery, *Vitesse virtuelle: La cyberculture aujourd'hui*, Paris, Abbeville, 1997.
15. Jean-Claude Larchet, *op. cit.*, p. 272.
16. A se vedea www.thechurchofgoogle.org, accesat pe 29 aprilie 2018.

că Google este Dumnezeu". Toate reprezintă o prelucrare seculară a fundamentelor religiei creștine. De exemplu, prima dintre rugăciunile Google este o pastișare a rugăciunii *Tatăl nostru*[17].

Numele unicului „Dumnezeu" al acestei noi religii seculare e Google. Cred că este exemplul cel mai clar și edificator de constituire a unei religii seculare: atributele clasice ale Dumnezeului veterotestamentar sunt preluate, desacralizate, vulgarizate și apoi atribuite unei impresionante creații umane: un motor de căutare într-o vastă rețea de informații.

Să analizăm paralela dintre Dumnezeul veterotestamentar și „Dumnezeul" Google. Astfel, Dumnezeul veterotestamentar posedă o cunoaștere deplină a tot ce a fost, este și va fi. Zeloșii adepți ai zeului Google plasează acest atribut în posesia noii „divinități". Google este și el *atotștiutor*. Este suficient să dai căutare, pe

17. „Google nostru care ne ești în spațiul cibernetic,/ Sfințească-se domeniul tău,/ Vie căutarea ta,/ Facă-se rezultatele tale,/ (...) Căutările noastre zilnice dă-ni-le nouă astăzi/ Și ne iartă nouă spam-ul nostru,/ Precum și noi iertăm pe cei care ne spamuiesc/ Și nu ne duce pe noi în ispită,/ Ci ne izbăvește de Microsoft,/ Pentru că al tău este motorul de căutare/ Și puterea/ Și slava,/ În vecii vecilor/ Amin" (www.thechurchofgoogle.org, accesat pe 29 aprilie 2018).

baza unor cuvinte-cheie, pentru a te convinge. Îți sunt livrate cu rapiditate informații despre tot și toate. Evident, calitatea lor nu este pusă în discuție de credincioșii Google.

Apoi, știm din Biblie că Iahve este un zeu omniprezent. Intervine frecvent în timp și istorie, transfigurându-le. Prin urmare, zeul Google este și el *omniprezent*. Totul este să deschizi calculatorul sau telefonul mobil și să te conectezi la „absolut". Google este un „zeu" mai popular, accesibil oricui (evident, contra cost). Nu sunt necesare rugăciuni, acte devoționale sau incantații mistice. Totul este să-ți scrii dorințele în bara de căutare și să ai semnal.

Alte atribute divine transferate cu nonșalanță și voioasă nepăsare de „preoții" noii religii „Dumnezeului" lor se referă la nemurire, infinitate, dragoste față de toți credincioșii, bunătate, maximă popularitate în raport cu alți zei. Ultimul atribut se referă la un fapt insolit: Google „este singurul dumnezeu a cărui existență e dovedită"[18].

Acest „Dumnezeu" dovedit științific este cel mai puternic dintre noii „zei" tehnologici. Google „indexează peste 9,5 miliarde de pagini web, ceea ce este mai mult decât orice alt motor de căutare de pe internet de

18. Jean-Claude Larchet, *op. cit.*, p. 272.

astăzi"[19]. Este și un „Dumnezeu" atent și cu o mare prețuire pentru timpul credincioșilor săi. Google „sortează din această cantitate vastă de cunoștințe, folosind tehnologia patentată a PageRank, organizând datele menționate și făcându-le ușor accesibile pentru noi, muritorii"[20].

Fiind un „Dumnezeu" demonstrat științific, puternic și iubit, lui i se aduc și alte *rugăciuni* speciale în afară de *Google Nostru*. Una dintre ele aparține fanilor care piratează muzica: „Slăvit fie Google, plin de hituri./ Căutările noastre sunt cu tine./ Binecuvântat ești tu între motoarele de căutare,/ și binecuvântat este rodul serverelor tale"[21]. Temele clasice ale „bucuriei", „căutării" și „binecuvântării" sunt preluate din creștinism și adaptate noului cult. În joc este un voit transfer de *prestigiu* și *autoritate* creștine către tânăra „religie" seculară a credincioșilor Google.

Arsenalul „religios" al bisericii Google are și *Proverbe*. Evident că și acestea sunt adaptări triste și ridicole după celebrele vorbe de duh creștine: „Încrede-te în GOOGLE cu toată inima/ și nu vă bazați pe înțelegerea

19. Traducere de pe www.thechurchofgoogle.org (accesat pe 03.09.2018).
20. *Ibidem*.
21. *Ibidem*.

voastră;/ în toate căutările tale recunoaște-o,/ și Ea îți va îndrepta căile"[22].

Un fapt demn de remarcat aici este *feminizarea noii divinități*. Motorul de căutare Google nu este o zeitate masculină, ci, dimpotrivă, una feminină. Dorința liderilor noii religii este de a compensa peste timp dominanța masculină a marilor religii monoteiste (iudaism, creștinism, islam) cu redescoperirea religiozității feminine, trecută de marile religii ale cărții la indexul istoriei. Interesant este faptul că liderii religiei Google își venerează divinitatea sub semnul feminității, fără a se declara feminiști sau adepți ai corectitudinii politice. Pur și simplu, credincioșii bisericii Google vor „să distrugă un tabu cultural"[23]. Noua lor divinitate este și foarte protectivă. Ea își conduce credincioșii devotați „prin valea siliciului/ a umbrei morții celorlalte motoare de căutare/ fără frică"[24].

Pentru a dobândi o aură sacră, mult râvnită, noua „religie" recunoscută de statul canadian instituie și un *Decalog*, evident, după modelul veterotestamentar. Una dintre porunci sună foarte asemănător cu cea creștină. „Să nu aveți alt motor de căutare în afara mea,

22. *Ibidem*.
23. *Ibidem*.
24. *Ibidem*.

nici Yahoo, nici Lycos, AltaVista sau MetaCrawler. Să te închini numai mie și să vii la Google doar pentru răspunsuri."[25] Interdicțiile adresate muritorilor și inspirate din Vechiul Testament continuă. Asemenea lui Iahve veterotestamentar, Google este o „divinitate" geloasă. Ea cere imperativ renunțarea la alți zei și la alte zeițe. Noua divinitate atotputernică și omniprezentă solicită, evident, o devoțiune exemplară. „Să nu-ți construiești propriul motor de căutare fără reclame, căci sunt un Motor gelos."[26] Exact ca în istoria poporului ales, încălcarea unei porunci divine aduce după sine consecințe înspăimântătoare. Astfel, Google „amenință" cu blesteme ce se vor concretiza în „molime și procese împotriva taților și copiilor până la a treia și a patra generație"[27].

Cu toate aceste elemente de violență sacră, „religia" Google este una cosmopolită, universală, deschisă tuturor. Îi acceptă pe toți virtualii discipoli și credincioși, „indiferent de sex, orientare sexuală sau rasă, pentru că fiecare are o experiență neprețuită și o cunoaștere care ajută omenirii"[28].

25. *Ibidem.*
26. *Ibidem.*
27. *Ibidem.*
28. *Ibidem.*

Biserica seculară Google preia din celelalte religii autentice ale lumii și ideea de *nemurire* pe care o interpretează în sens propriu. Mai exact, nemurirea de tip Google nu are nicio legătură cu condiția post-mortem a sufletului din religiile clasice. A fi nemuritor în religia Google înseamnă pur și simplu a-ți stoca „gândurile și opiniile pe internet". Ele sunt „nemuritoare" în sensul că supraviețuiesc dispariției noastre fizice. După moarte, noi „trăim" într-un fel de *Afterlife Google*.

Cultul zeului Google are credincioși autentici și dăruiți. Ei practică o *lepădare de lume* pe dos. Nu-și asumă asceza în numele unei realități transcendente, ci al unui *surogat de absolut* prezent doar în imanența vieții lor cotidiene. Se lipsesc deseori de hrană și somn (o *asceză intramundană*) pentru a rămâne într-o permanentă legătură cu zeul lor Google. „Conform unei statistici recente (2015), 78% dintre francezi se conectează înainte de somn și 75% imediat ce se trezesc."[29] Așadar, Biserica Google nu duce lipsă de „credincioși" și simpatizanți în niciun colț al lumii civilizate. Alături de ea își mai anunță intrarea oficială în lume o altă religie. Este vorba de *Way of the Future* (*Calea viitorului*).

29. Jean-Claude Larchet, *op. cit.*, p. 276.

5. Way of the Future – o religie pe pilot automat

Începând cu anul 2017, mai multe surse de informare au mediatizat știrea-bombă a înființării unei noi biserici în SUA. Era vorba de o biserică specială, una care continuă să ne surprindă pe cei mai mulți dintre noi. Despre ce e vorba? În joc este insolitul și spectaculosul proiect al lui Anthony Levandowski. Cine este acest personaj? Cert e faptul că nu are nicio legătură cu vârful de atac al naționalei de fotbal a Poloniei, Robert Lewandowski. Anthony Levandowski este unul dintre cofondatorii Otto și vicepreședinte al departamentul de inginerie de la Uber. Este un antreprenor multimilionar, fost inginer din Silicon Valley al companiei Google. A contribuit la crearea unui automobil autonom la Waymo, fapt care l-a pus în nefericita situație de a avea procese în instanță pentru trădarea companiei Google.

În primăvara lui 2017, inginerul Levandowski a depus actele pentru înființarea primei biserici din lume care va venera „zeul" IA (Inteligența Artificială). Biserica se va numi *Way of the Future* (*Calea Viitorului*). În centrul ei va trona un „Dumnezeu" creat de

om, pe baza noilor tehnologii[30]. Noii „sfinți" ai acestei „biserici" vor fi roboții. Ei vor domina rasa umană sau, conform unor scenarii optimiste, o vor ajuta. Riscurile sunt însă foarte mari. Elon Musk, fondatorul Tesla și SpaceX, atrăgea atenția că, prin inteligența artificială, noul zeu al Way of the Future, putem alunga demonii, dar putem fi și stăpâniți de ei. Uneori, într-un mod perfect, adică fără să ne dăm seama. Speranța este „că această divinitate, infinit mai inteligentă decât ființa umană, e pe cale să se nască și că tot ce poate face omul, dacă nu vrea să ajungă sclavul acestei divinități sau să fie distrus de ea, este să-i capteze bunăvoința"[31].

Se insistă mult pe ideea unui viitor conflict între inteligența umană și cea artificială. Evident că se propun și soluții.

În Franța, Laurent Alexandre, neurobiolog reputat, afirmă că războiul între inteligența umană și inteligența artificială poate fi evitat dacă se implantează

30. Paul Ratner, „This New Religion From a Silicon Valley Pioneer Worships AI as an Emerging Godhead", bigthink.com, 5 noiembrie 2017.
31. Basarab Nicolescu, „Evanghelia transumanistă", în revista *Convorbiri literare*, nr. 3, martie 2018, p. 30.

cipuri electronice în creierul copiilor, în decursul unui nou tip de educație, pentru a favoriza egalitatea între oameni și a ameliora democrația[32].

Este o soluție sumbră, ce anunță un viitor dominat de entități transumane. Într-un asemenea viitor, Dumnezeul veterotestamentar dispare. Se camuflează în profanul tehnologic.

Aici, în cuprinsul noilor tehnologii, virtutea creștină a *omniștiinței* lui Dumnezeu este preluată de formidabila cunoaștere ce se așteaptă să o dobândească în curând „zeul" numit Inteligență Artificială.

Într-o conferință din 2018, Meredith Whittaker, cofondatorul Institutului de Inteligență Artificială din cadrul Universității New York și cercetător la Google, anunța pericolul unui scenariu „terifiant" ce are șanse mari să prindă contur în lumea reală. Este vorba de „un viitor distopic, în care nici măcar gândurile noastre nu vor mai fi în siguranță. Asta pentru că, dacă nu luăm măsuri acum, giganții IT vor avea posibilitatea de a citi ce ne trece prin minte, apoi de a stoca aceste informații, iar autoritățile vor putea avea acces la ele. Soluția ar fi ca

32. *Ibidem.*

această putere uriașă să nu ajungă pe mâinile celor privilegiați"[33].

Giganții la care se referă cercetătoarea de la Universitatea din New York sunt Google, Facebook, IBM, Amazon, Microsoft, Apple și Intel. În noua religie seculară *Calea Viitorului*, „Dumnezeul" AI lucrează indirect în lume, prin faptele mărețe ale noilor „patriarhi". Ei sunt tocmai giganții IT sus-menționați. Citindu-ne gândurile cu noua „putere" oferită de „Dumnezeul" AI, noii „patriarhi" ne pot șantaja și manipula. În joc este calea unui viitor distopic în care „mântuirea" noastră este sinonimă cu distrugerea noastră. Soluția propusă de Meredith Whittaker este aceea de a nu permite ca această fabuloasă putere a *citirii gândurilor noastre ascunse* să ajungă în mâinile noilor stăpâni ai acestei lumi.

Așadar, în cazul bisericii Calea Viitorului, avem de-a face nu numai cu imanentizarea absolutului. În joc este și o maculare a mântuirii creștine. Scopul ultim al creștinismului este redus la proiectul unei simple bunăstări sociale, aici, în timp și istorie.

33. http://www.ziare.com/internet-si-tehnologie/roboti/gigantii-din-silicon-valley-ne-vor-citi-si-stoca-gandurile-sustine-un-cercetator-de-la-google-1528820 (accesat pe 09.09. 2018).

Dumnezeul veterotestamentar este ocultat (o nouă ipostază a „morții lui Dumnezeu"), iar locul vacant este luat de o creație umană: *inteligența artificială*. Iată o insolită și neașteptată reactualizare a ideii lui Ludwig Feuerbach cu privire la faptul că Dumnezeul veterotestamentar ar fi o invenție umană. Sacrul autentic al religiei creștine este acum înlocuit cu o inedită versiune second-hand.

De remarcat este subtila legătură dintre *lumea înaltelor tehnologii* și *lumea sacrului*. Cele două coexistă, asemenea fețelor unei monede numite *viață*. Sunt două lumi profund diferite care comunică subtil și inexplicabil rațional. Tehnologia caută împlinirea prin recursul la motivele clasice ale creștinismului: ideea unui *Dumnezeu* unic, ubicuu, omnipotent și omniscient; căutarea *mântuirii* aici, în timp și istorie; nevoia de *ierarhie divină*; necesitatea unei *ordini morale* pentru ca societatea de tip matrice a noilor tehnologii să funcționeze; nostalgia după *prestigiul* și *recunoașterea socială* pe care doar marile religii ți le pot oferi. Creștinismul supraviețuiește în lumea secularizată a tehnicii, camuflându-și aici credințele, ritualurile, simbolurile și mitologiile.

Mai mult, scopul ultim al religiei creștine pare a fi asumat de „credincioșii" zeloși ai noilor tehnologii.

Omul va fi „mântuit" odată cu realizarea saltului la *noul om*, superior și infinit mai puternic decât *Homo sapiens*. Convingerea lor este sintetizată de noul curent de gândire cunoscut sub numele de *transumanism*.

CAPITOLUL IV

Transumanismul – cultul secular al lui *Homo deus*

„Vreți să fiți mai tineri? V-ar plăcea să trăiți veșnic? Vreți să fiți puternici? Ce părere aveți despre adăugarea unor piese de mașini în corpuri? Vreți să fiți inteligenți? Poftiți, introduceți în cap aceste cipuri de computer! Puteți deveni omnipotenți și, pentru cei care și-o pot permite, nemuritori."

Daniel Estulin

1. Ce este transumanismul?

O definiție a transumanismului este oferită de jurnalistul Daniel Estulin. Conform acestuia, transumanismul ar fi „un vis de tehnologie ultraînaltă a savanților de computere, filosofilor, neurosavanților și multor altora"[1]. Scopul final al transumanismului este de „a augmenta

1. Daniel Estulin, *TransEvoluția. Apropiata eră a deconstrucției umane*, București, Editura Meteor Publishing, 2017, p. 183.

corpul și mintea umană și, finalmente, întreaga experiență umană"[2]. Oamenii cu corpul și creierul augmentate nu vor mai fi oameni, ci supraoameni, în fond, entități *postumane*[3].

Până la apariția entităților postumane, transumaniștii susțin faptul că unii dintre noi am început să devenim transumaniști, chiar dacă nu conștientizăm această nouă situație. Trimiterea precisă este la acei semeni ai noștri care poartă „stimulatoare cardiace, implanturi auditive sau proteze de șold"[4]. Ei și-au augmentat corpul cu dispozitive tehnice în scopul recuperării unor funcții pierdute și al îmbunătățirii funcționalității corpului în întregul său.

Alții, mai curajoși, au încercat să simtă câmpurile electromagnetice și să controleze dispozitive tehnice și computere de la distanță.

În 2002, Kevin Warwick a avut o serie de 100 de electrozi implantați chirurgical în nervii de la brațul stâng, 30 putând astfel să controleze un scaun cu rotile electric și o mână artificială care să controleze

2. *Ibidem.*
3. Pentru o bibliografie semnificativă privind transumanismul, a se vedea Nicolas Le Dévédec, Fany Guis, „L'humain augmenté, un enjeu social", *SociologieS*, 19 noiembrie 2013.
4. Vezi serialul *Ancient Aliens*, regizat de Kevin Burns, sezonul 11, episodul 3.

această interfață neuronală. Alți fani ai roboților au apelat la experimente similare. De exemplu, Todd Huffman, angajat al Alcor, a avut un magnet implantat în degetul inelar stâng pentru a simți câmpurile magnetice, făcând astfel primul mic pas în visul îmbunătățirii creșterii varietății de experiențe umane[5].

În 1998, transumaniștii s-au organizat în cadrul Asociației Transumaniste Mondiale (WTA), „redenumită în 2008 Humanity+"[6]. Cine sunt membrii acestei asociații?

Departe de a fi alcătuită din cercetători marginali, mișcarea numără printre membrii săi figuri renumite din lumea academică, ce fac parte din mai multe comitete de bioetică și prezidează mai multe *grupuri de reflecție*, precum cofondatorul său, filosoful suedez Nick Bostrom, absolvent al Școlii de Economie din Londra, lector la Universitatea Oxford, director al

5. Denis Alexander, „Oameni îmbunătățiți sau o nouă creație?", traducere de Elena Neagoe, Centrul de Educație Creștină și Cultură Contemporană, Timișoara, Areopagus, 2015. Denis Alexander este director și profesor la Faraday Institute for Science and Religion (www.faraday-institute.org) din cadrul St. Edmund's College, Cambridge.
6. Vezi serialul *Ancient Aliens*, regizat de Kevin Burns, sezonul 11, episodul 3.

Institutului pentru Viitorul Umanității și al Programului de Impact al Tehnologiei Viitoare al Universității Oxford[7].

Cine susține astăzi asociațiile și proiectele costisitoare ale transumanismului?

Susținătorii transumanismului sunt companii celebre, cu potențial financiar uriaș, echipe de cercetători din domeniul High Tech – robotică, neuroetică, nanotehnologie, genetică, neurobiologie computațională (rețele neuronale artificiale) etc. – care s-au implicat în provocatorul domeniu al inteligenței artificiale și, implicit, în deschiderea drumurilor spre o lume nouă, în care condiția umană va fi redefinită, într-o manieră complet diferită față de ceea ce știm sau trăim în prezent[8].

Totuși, nu de puține ori, ideile transumanismului sunt popularizate de jurnaliști exaltați, deci necredibili. Mediatizat astfel, transumanismul devine o amplă și complexă utopie. Prin urmare, citind despre asemenea

7. *Ibidem.*
8. „Transumanismul (H+) – un concept controversat. Paradoxul omului care se «joacă» de-a Dumnezeu", destepti.ro, 27 iulie 2018.

teorii nonconformiste și provocatoare este indicat să avem discernământ și să le acordăm încredere doar dacă sunt aduse în atenția publică de profesioniști responsabili.

Scenariul transformării unei existențe umane într-una postumană pare pentru mulți dintre noi de domeniul fantasticului. Astfel, *creierul* nostru actual nu funcționează la capacitatea lui maximă. Tocmai de aceea trebuie potențat cu ajutorul unor *neurocipuri-interfață* care conectează creierul uman la calculator. Creierul uman se va transforma într-un supercomputer, iar consecința va fi „creșterea de mii de ori a inteligenței"[9]. Va apărea astfel mult așteptatul *om nou.* Acesta va fi „eliberat de limitele sale actuale, reprogramat și *cu însușiri amplificate* grație tehnicilor din genetică, bionică, robotică și informatică, ce îl secondează și-l completează, dotat cu o memorie nelimitată și cu o inteligență artificială hiperperformantă, un om înălțat la însușirile divine ale atotputerniciei (asupra sa și asupra mediului înconjurător), nestricăciunii și nemuririi"[10]. În joc este o nouă versiune a *mitului supraomului*, una posibilă grație noilor tehnologii.

9. Daniel Estulin, *op. cit.*, p. 184.
10. Jean-Claude Larchet, *Captivi în Internet*, traducere de Marinela Bojin, București, Editura Sophia, 2018, p. 274.

Un argument forte al acestei mitologii scientiste rezidă în permanentul și acceleratul progres tehnic al umanității. Iată câteva exemple de proiecte derulate în acest sens.

Proiectul „Blue Brain" (Creierul albastru), dezvoltat în cadrul Universității Politehnice din Lausanne, Elveția, lansat în 2005, la care participă peste 30 de biologi, fizicieni, informaticieni, matematicieni, care lucrează la 8.000 de computere, vizează crearea unui creier artificial, cercetătorii estimând că în anul acesta, 2018, se va reuși realizarea primului creier virtual de mamifer. Anual, proiectul este finanțat cu peste trei milioane de dolari[11].

În 2013, la Geneva, Henry Markram lansează proiectul „Human Brain", finanțat de Uniunea Europeană. Sunt implicați cercetători din 135 de instituții din 26 de țări ale lumii. Scopul final al proiectului este unul realmente provocator. El presupune nici mai mult, nici mai puțin decât „transpunerea creierului uman într-un calculator" până în anul 2014. Totul este ca acești savanți nonconformiști să reușească

11. „Transumanismul (H+) – un concept controversat. Paradoxul omului care se «joacă» de-a Dumnezeu", destepti.ro, 27 iulie 2018.

reproducerea neuronilor și a conexiunilor dintre ei pentru ca ulterior să le descarce într-un calculator!

Alt exemplu de experimentare a transumanismului are în atenție derularea proiectului american „Brain Initiative". Tot în anul 2013, ex-președintele american Barack Obama anunța public suma alocată acestui proiect: 4,5 miliarde de dolari. Există și proiecte finanțate care au (în aparență, cel puțin) scopuri umaniste, și nu transumaniste.

Brain Activity Map Project (numit și Brain Research Through Advancing Innovative Neurotechnologies) este un proiect public-privat, din SUA, care a debutat în 2013, cu scopul de a accelera dezvoltarea și aplicarea tehnologiilor inovatoare pentru înțelegerea funcționării creierului uman și ameliorarea/eliminarea diverselor maladii (Alzheimer, Parkinson, depresii, leziuni cerebrale etc.)[12].

Următorul exemplu este tot din SUA. Paul Allen, cofondatorul Microsoft, investește peste 500 de milioane de dolari în Institutul Allen pentru Știința Creierului. Scopul măreț este acela de a colecta toate informațiile lumii într-un computer și de a

12. *Ibidem*.

transfera aici ceea ce corifeii acestui proiect numesc „conştiinţa digitală". Avem deja implanturi neurologice. Cu ajutorul lor controlăm mâini artificiale. Or, fantastic şi foarte periculos ar fi dacă aceste sisteme neuronale ar dobândi conştiinţă, transformând-o mai apoi pe aceasta în informaţie pură. Această informaţie pură ar putea fi transpusă într-un corp tehnic sau într-un computer, susţin teoreticienii transumanismului.

Personal, sunt rezervat cu privire la aceste încercări temerare ale transumaniştilor. Ideile lor neconvenţionale şi „eretice" au provocat deja imense rezerve şi un val enorm de scepticism, în special din partea reprezentanţilor marilor religii şi a intelectualilor umanişti.

Există, cu toate acestea, încercări de fuziune a creştinismului cu transumanismul. Un exemplu elocvent îl oferă Asociaţia Creştină Transumanistă. Manifestul acesteia este foarte semnificativ.

> Noi credem că utilizarea intenţională a tehnologiei, cuplată cu fidelitatea faţă de Hristos, ne va permite să devenim mai umani, graţie a ceea ce înseamnă a fi creaturi după chipul lui Dumnezeu. Recunoaştem ştiinţa şi tehnologia ca expresii ale impulsului pe care Dumnezeu ni l-a dat pentru a explora şi descoperi şi ca o consecinţă naturală a actului de a fi fost creaţi după chipul lui Dumnezeu. În acest mod, noi suntem transumanişti creştini.[13]

2. Era neoumanităţii. Ce ne aşteaptă în viitor?

În istorie, tehnologia a cunoscut un avânt formidabil.

> Anul 100000 î.Hr. - unelte de piatră, anul 4000 î.Hr. - roata, secolul al IX-lea d.Hr. - praful de puşcă, secolul al XV-lea - tiparul, secolul al XIX-lea - becul electric! Secolul XX - autoturismul, televiziunea, armele nucleare, vehiculele spaţiale, internetul. Secolul XXI - biotehnologia, nanotehnologia, fuziunea şi fisiunea nucleară, călătoria în spaţiul cosmic. În următorii 50 de ani vom fi capabili să creăm indivizi cibernetici imposibil de deosebit de noi[14].

---

13. Basarab Nicolescu, „Evanghelia transumanistă", în revista *Convorbiri literare*, martie 2018, nr. 3, p. 30, cu trimitere la https://www.christiantranshumanism.org. Ideea apare dezvoltată şi în Ronald Cole-Turner (ed.), *Transhumanism and Transcendence: Christian Hope in an Age of Technological Enhancement*, Washington, DC, Georgetown University Press, 2011.
14. Filmul *Prometeus*, *apud* Daniel Estulin, *op. cit.*, p. 172.

Un asemenea viitor este anticipat și de Ray Kurzweil, probabil cel mai cunoscut popularizator al transumanismului. Ray Kurzweil este inventator, futurolog și specialist evreu în inteligența artificială. A învățat informatica de la unchiul său, inginer al laboratoarelor Bell. La 15 ani scrie primul program pe computer. Este inventatorul primei mașini de citit pentru orbi. A inventat scanerul de tip *flatbed*, tehnologiile OKR, anumite sisteme de citire a textelor și de recunoaștere vocală. Marius Comper („Ce ne pregătește viitorul. 8 previziuni ale vizionarului Ray Kurzweil de la Google", *apud* www.descopera.ro, 3 noiembrie 2014) susține că Ray Kurzweil a anticipat încă din anii 1980 importanța pe care internetul o va avea în viața oamenilor; faptul că „oamenii vor fi învinși la șah de computere (cu opt ani înainte ca Garry Kasparov să piardă în fața lui Deep Blue) și că Uniunea Sovietică se va prăbuși". În 1999, președintele Bill Clinton i-a acordat Medalia pentru Tehnologie și Inovație. Astăzi lucrează pentru Google în rolul de Director of Engineering. În limba română i-au apărut două cărți: *Epoca mașinilor spirituale. Când computerele depășesc inteligența umană* (Editura Paralela 45, 2012) și *Cum se construiește o minte. Secretul dezvăluit al gândirii umane* (Editura Paralela 45, 2013). Într-un interviu

publicat pe 31 decembrie 2013 în cotidianul londonez *The Times*, expertul de la Google anticipa pentru anul 2017 folosirea publică a mașinilor inteligente, fără șofer. Vom putea accesa și folosi în siguranță aceste mașini ale viitorului apropiat printr-o simplă comandă de pe telefonul mobil. În realitate nu s-a întâmplat chiar așa. Mașinile inteligente există, sunt experimentate, dar nu sunt bunuri publice disponibile oricui și oricând.

În 2020, susține același autor, vom putea să ne controlăm după dorințe greutatea corpului. Cum? Cu ajutorul *nanotehnologiilor* care ne vor dezactiva celulele adipoase. „Nano" reprezintă a miliarda parte dintr-un metru. Prin urmare, avem de-a face cu tehnologii de mărimi moleculare infiltrate în corpul nostru. Ele vor anihila celulele adipoase și le vor neutraliza pe cele bolnave, folosindu-se de fluxul sangvin. În viitor se dorește ca acești nanoroboți să poată opera de cancer în interiorul corpului, în locul medicilor. Aceștia îi vor controla din exterior. Este posibil ca în același viitor să avem trupul biologic augmentat de legiuni de nanoroboți. Ei ne vor „scana" periodic corpul, avertizându-ne cu privire la pericolul unor boli și tratându-ne de altele.

Grație înlocuirii celulelor bolnave din organism, transumaniștii vor reuși, în jurul anului 2045, să obțină

chiar şi nemurirea, susţine Ray Kurzweil. Dorind să trăiască până atunci pentru a vedea nemurirea realizată de om, Kurzweil ţine o dietă zilnică cu totul specială. Ia circa 100 de pastile numite *nutraceutice* (suplimente alimentare, alimente dietetice, medicamente de stimulare a memoriei etc.). Convingerea celebrului futurolog este că *nutraceuticele* îi asigură o funcţionare superioară a minţii şi a corpului.

Transumanismul promite realizări tehnice cu totul neobişnuite. Astfel, în intervalul 2020-2030, vom reuşi să ne „tipărim" în propria noastră casă haine („de firmă"!) cu ajutorul imprimantelor 3D. Ficţiunea de azi devine realitatea de mâine. Ideea este surprinsă ingenios şi de Cristina Gavriluţă într-un studiu despre realităţi şi ficţiuni[15].

> Industria va cunoaşte o schimbare totală de perspectivă prin inventarea imprimantelor 3D. Se preconizează ca la finele acestui an (2017 – n.m.) să apară telefoane cu scanare 3D. Astfel, cu ajutorul unui soft, se poate

15. Cristina Gavriluţă, „Realităţi şi ficţiuni", în volumul Emanuela Ilie, Claudia Tărnăuceanu (coord.), *Valorile educaţiei. Educaţia valorilor din Antichitate până azi. Abordări teoretice, soluţii practice*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2017, pp. 267-286.

> produce încălţăminte la imprimanta 3D după ce ţi-ai scanat picioarele. Chiar în momentul de faţă industria aeronautică imprimă 3D o serie de piese de rezervă a avioanelor. Mai mult, „în China au imprimat deja 3D şi au construit o clădire completă de birouri cu 6 etaje. Până în 2027, 10% din tot ce se produce va fi imprimat 3D". Tabloul descris de Dieter Zetsche reprezintă o predicţie care se bazează pe o serie de date ale dezvoltării tehnologice actuale[16].

O altă reuşită spectaculoasă, anticipată cu entuziasm de transumanişti, se referă la posibilitatea fabricării în viitor a unor *organe umane* (nasuri, urechi, plămâni, rinichi) cu ajutorul tehnicii printării 3D. Pe 4 mai 2015, la New York, în cadrul Conferinţei anuale TechCrunch Disrupt, cercetătorii americani au prezentat tehnologia de tip BioBots. Ea conţine o imprimantă 3D pentru fabricarea de... ţesuturi organice. A fost creată atunci o replică a celebrei urechi a lui Van Gogh. Au fost folosite biomateriale, cerneluri speciale, colagen şi culturi de celule pentru biofabricaţia de organe umane. În final, transumaniştii speră să reuşească printarea de organe din materialul genetic al pacientului.

16. *Ibidem*, p. 273.

Perfecționarea corpului uman se va putea realiza și cu ajutorul *pielii inteligente*. În 2014, cercetătorii de la Universitatea din Seul, Coreea de Sud, au făcut publice cercetările lor despre noua piele sintetică. Ce este pielea sintetică? Este „un silicon supersubțire, identic cu pielea umană, conceput pentru a îmbrăca protezele de membre, creând posesorului senzația de membru natural”[17]. Pielea inteligentă are senzori tactili în interior, producând senzația „naturală” de simțire a obiectelor și a stărilor de rece, frig, cald, fierbinte. La Institutul pentru Nanotehnologii Militare din Massachusetts se proiectează pielea inteligentă pentru soldați, care îi va face pe aceștia „mai rezistenți la atacuri balistice sau chimice și care, de asemenea, se va autorepara instantaneu”[18].

Ideea pielii inteligente autoregenerabile reactualizează străvechile *mituri ale invincibilității* unor eroi sau (semi)zei din marile mitologii ale lumii. Ideea este fascinantă și merită aprofundată. Iată câteva exemple invocate în acest sens. În mitologia greacă, Hercule deține o piele impenetrabilă de leu. În *Mahabharata*, Kama posedă o armură impenetrabilă,

17. Vezi serialul *Ancient Aliens*, regizat de Kevin Burns, sezonul 11, episodul 3.
18. *Ibidem*.

fiind practic invincibil la orice atac. Exemplele pot continua.

Realmente spectaculoasă mi se pare a fi ideea transumanistă a pierderii noastre în *magia lumilor virtuale*, începând cu anul 2023. Despre ce este vorba? Se știe că explorarea lumilor virtuale a început odată cu jocurile pe computer. În jurul anului 2023, susține Ray Kurzweil, vom avea „realități virtuale absolut convingătoare”. Cum? Grație stimulării artificiale a simțurilor tactil, vizual și auditiv. Nanoroboții plasați în creier și în vasele capilare ne vor oferi semnale senzoriale adiționale, ca și cum ar veni de la simțurile noastre naturale. Vor putea fi simulate situații asemănătoare cu cele din viața reală. „Spre exemplu, ați putea să vă întâlniți cu un prieten care se află la sute de kilometri distanță și să vă plimbați împreună pe malul Mării Mediterane, ținându-vă de mână și simțind cum sunteți mângâiat pe față de aerul umed al valurilor”[19] (Ray Kurzweil).

Ideea aceasta o anticipa Ioan Petru Culianu, în interviul acordat Gabrielei Adameșteanu în 1991[20].

19. https://www.descopera.ro/lumea-digitala/12234095-ce-ne-pregateste-viitorul-8-previziuni-ale-vizionarului-ray-kurzweil-de-la-google (accesat pe 03.09.2018).
20. A se vedea „De vorbă cu Ioan Petru Culianu. Interviu realizat de Gabriela Adameșteanu”, în Ioan Petru Culianu,

Grație revoluției tehnice, foarte curând vom putea accede la lumile alternative situate în computere. Ele ne vor părea asemenea lumilor reale, susținea Culianu. Punându-ne o mască și mănuși, vom putea *simți* „realitatea" acelei lumi. Pentru noi, ea va fi lumea *reală*. Întrebat unde este situată acea lume, Culianu răspunde că ea aparține computerului. De aici începe subtilitatea interpretării lui Culianu: în fond, fiecare dintre noi trăim în propriile noastre lumi situate într-un computer numit *minte*. Între mintea noastră și lume există un ecran numit *conștiință*. Până la un punct, afirmă Ioan Petru Culianu, conștiința noastră funcționează asemenea unui computer. Totul este să cunoaștem programele cu ajutorul cărora vom reuși să accedem în profunzimile propriei noastre minți.

În istoria religioasă a umanității, aceste „programe de acces" la secretele minții omenești s-au numit *șamanism, yoga, isihasm, magie, experiențe psihedelice, tehnici de bombardament subliminal.* Unele sunt îndoielnice, neconvingătoare, altele merită atenția și interesul nostru. Cred că ele trebuie analizate critic, fără entuziasme facile, cu luciditate și inteligență. Cert este

---

Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice, ediția a II-a adăugită, Iași, Editura Polirom, 2005, pp. 37-68.

că trebuie să ne păstrăm curiozitatea vie și simțul misterului nealterat.

3. Mitologii camuflate în transumanism

Pentru un intelectual de formație socioumană, foarte semnificativ este faptul că toate aceste dorințe, visuri, utopii, proiecte și realizări transumaniste camuflează, mai mult sau mai puțin evident, fantasme mitologice și nostalgii religioase străvechi. *Hermeneutica creatoare* a lui Mircea Eliade ne ajută să decriptăm aceste componente spirituale, consubstanțiale condiției umane, inclusiv în tehnologiile viitorului și în proiectele curentului transumanist.

De exemplu, unul dintre miturile clasice reactualizat în varii ipostaze de transumanism este cel al *tinereții fără bătrânețe*. Iată două exemple în acest sens. Primul îl are ca protagonist pe profesorul Vladimir Skulacev, decan al Facultății de Bioinginerie a Universității din Moscova și membru al Academiei de Științe din Rusia. El propunea la începutul anilor 2000 fabricarea în masă a unei pilule „miraculoase" pe care a inventat-o și care ar stopa îmbătrânirea trupului uman. Descoperirea profesorului rus era consecința unor cercetări temeinice realizate în laboratoarele

moscovite, copios finanțate de un miliardar rus excentric (Oleg Deripaska) și de o societate de stat (Rusnano) interesată de nanotehnologii. Aceste cercetări de tip SF au fost susținute și de Dmitri Medvedev.

Cel de-al doilea exemplu este din SUA. La Massachusetts Institute of Technology din Boston, un alt profesor, Leonard Guarente, cercetează o genă care ar putea prelungi viața. Experimentele au loc (deocamdată) pe un lot de șoareci. Rezultatul este cu adevărat optimist și reconfortant pentru transumaniști: șoarecii sunt sănătoși și trăiesc mai mult.

Semnificativ în acest sens este și Congresul Internațional Viitorul Global 2045, organizat în februarie 2012 la Moscova. Proiectele anunțate acolo sunt realmente fabuloase. Pentru mulți dintre noi, ele țin de domeniul fantasticului. Par incredibile. Astfel, până în 2020, se intenționează deținerea capacității „de a transplanta creierul într-o entitate AVATAR, prin intermediul căreia omul primește o nouă viață, extinsă"[21]. Această viață va fi „veșnică" atunci când savanții vor reuși să transfere personalitatea umană „într-un purtător alternativ"[22]. Abia atunci *mitul tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte* va deveni realitate.

21. Daniel Estulin, *op. cit.*, p. 173.
22. *Ibidem*.

Un alt mit camuflat în filosofia transumanistă este cel al *nemuririi*. Este unul dintre cele mai vechi mituri ale umanității regăsit în mai multe culturi și civilizații ale lumii. În hinduism, de exemplu, avem celebra epopee *Mahabharata*. Aici, episodul *Samudra Manthan* se referă la obținerea nemuririi cu ajutorul unei licori magice, *amrita*, aflată pe fundul Oceanului Primordial. Chinezii aveau celebrele *piersici ale nemuririi*. Grecii căutau *ambrozia*, un faimos elixir al vieții veșnice. Mesopotamienii și hindușii savurau băutura numită *soma*. Ea le asigura depășirea condiției umane prin trăirea vieții veșnice. În creștinism avem *copacul vieții*.

Preluând ideile acestor mitologii străvechi, transumaniștii de astăzi speră că vor redobândi nemurirea, de data aceasta în versiune cibernetică. Ei sunt optimiști, noi mai prudenți și chiar rezervați. Însă ne păstrăm curiozitatea vie și interesul real pentru aceste utopii și proiecte transumaniste. Până în anul 2045, scrie în proiectul mișcării „Rusia 2045", vor apărea *corpuri create de nanoroboți*, care vor putea lua orice formă. Ele vor fi însoțite și de *corpurile-holograme* tridimensionale. Corpurile acelor cyborgi vor avea și țesuturi organice create de nanoroboți.

Mutanții postumani vor atinge nemurirea printr-un fenomen special numit *Singularitate*. Simplu spus,

singularitatea se referă la faptul că „inteligența artificială va fi una superioară inteligenței naturale" (Bogdan Popoveniuc)[23]. În aceste noi condiții, cei mai optimişti transumanişti afirmă că nemurirea va putea fi obținută. Susținerea financiară a realizării tehnice a acestui miracol există.

> Google a angajat recent o altă persoană care crede cu adevărat în imortalitate, Bill Maris, pentru a conduce fondul de capital Google Venture. În ianuarie 2015, acesta declara într-un interviu: „Dacă mă întrebați astăzi dacă este posibil să trăieşti 500 de ani, răspunsul ar fi da". Maris şi-a întărit spusele curajoase cu foarte mulți bani. Fondul Google Venture a investit 36% din portofoliul său de două miliarde de dolari în *start-up*-uri dedicate cercetărilor de sănătate şi viață, incluzând aici câteva proiecte ambițioase pentru extinderea duratei vieții[24].

---

23. Universitarul sucevean Bogdan Popoveniuc este autorul unei consistente şi foarte importante lucrări, *Filosofia Singularității. Creierul global – o etică a gândirii fără om*, Bucureşti, Editura Eikon, 2016.
24. Yuval Noah Harari, „Povestea lumii de azi: un liberalism în impas, *fake news*-uri care dinamitează democrația şi noi lideri autoritari, pregătiți să vândă în continuare ficțiuni cu vrăjitoare", interviu cu Magda Grădinaru, ziare.com, 21 august 2018.

O altă cale de obținere a *tinereții fără bătrânețe* va fi cea oferită de *reprogramarea biologiei*. Vom frecventa o dată la zece ani (evident, contra unui cost substanțial!) clinicile de specialitate. Aici ne vom trata bolile, iar specialistul „ne va regenera țesuturile degradate şi ne va upgrada mâinile, ochii şi creierul"[25]. Cu ajutorul nanoroboților prezenți în fluxul nostru sangvin, oamenii își vor „augmenta sistemul imunitar" (Ray Kurzweil). Agenții patogeni noi din corpul nostru vor putea fi imediat recunoscuți şi anihilați. În acest fel, trupul uman va putea rămâne tânăr şi sănătos. Personal, cred că acest scenariu al lui Ray Kurzweil este, în fond, o seducătoare utopie care ne invită elegant să visăm frumos... Reținem totuşi ideea că un mit clasic – cel al *tinereții fără bătrânețe* – se poate camufla astăzi şi într-o asemenea predicție.

Fulminantele progrese tehnologice vor fi însoțite şi de ample restructurări ale societății. Accentul se va pune pe *autoperfecționarea spirituală* (nu neapărat religioasă) a omului, fapt decisiv pentru a putea vorbi de *era neoumanității*. În joc este o viziune culturală de tip New Age.

---

25. *Ibidem*.

4. Pericolele transumanismului

Autori mai mult sau mai puțin credibili discută aprins despre marile pericole ale instaurării transumanismului în viața noastră socială. Dacă transumanismul ar deveni o realitate socială și proiectele amintite ar fi realizate, atunci, la limită, rasa umană s-ar reduce „la un corp de «depresivi zâmbitori», narcisiști, infatuați, insensibili, amorali, imorali sau delincvenți"[26]. Am decădea la nivelul unei *populații dezumanizate*, devenind carnea de tun a istoriei viitoare. În final, postumanii riscă să fie exemplarele perfecte pentru a fi preluate în subtilele scenarii de servitute și manipulare în masă. „Născuți" prin inginerie genetică, ei vor avea cipuri implantate în creier pentru a fi controlați și stăpâniți la modul absolut. Cel puțin o parte din inteligența lor se dorește a fi transferată într-un corp de tip *Avatar*. Prin urmare, postumanii vor fi marcați destinal de ceea ce părintele Jean Boboc numește *efectul Jivaro*.

Este evident că nu e posibil ca totalitatea inteligenței umane să fie transferată, dar un anumit număr de

26. Kent Bain, *apud* Daniel Estulin, *op. cit.*, p. 177.

capacități sinaptice ar putea să fie repertoriate și transferate. Acesta este însă un om redus. De aceea putem spune că transumanismul este reducționist și de aceasta vă vorbesc de sindromul Jivaro[27].

Transumanismul este interpretat și ca o cumplită *distopie* ce ilustrează visul multor dictatori și nevropați de a conduce această lume, manipulând genetic și subliminal natura umană. Aceste cipuri implantate în creier au un dublu scop. Primul, cel oficial, este de a ne facilita accesul la computere. Am stabili astfel o legătură directă cu propriul creier, fără mijlocirea receptorilor senzoriali. „Dacă v-ați putea pompa

27. Jean-Michel Vernochet în dialog cu părintele Jean Boboc, preot econom stavrofor la Catedrala Ortodoxă Română „Sfinții Arhangheli" din Paris. Părintele Jean Boboc este doctor în medicină la Facultatea de Medicină din Paris și doctor în teologie la Institutul Saint-Serge din Paris. Discipol al lui Mircea Eliade și unul dintre principalii traducători în franceză ai Părintelui Dumitru Stăniloae. Este și rectorul Centrului Ortodox de Studii și Cercetare „Dumitru Stăniloae", unde ține cursuri de antropologie și bioetică. Părintele Jean Boboc a publicat *Transumanismul decriptat. Metamorfoza corabiei lui Tezeu*, carte prefațată de profesorul Pierre Magnard, profesor emerit la Sorbona.

datele direct în materia cenuşie cu viteza de, să zicem, 50 Mbps - viteza maximă oferită de furnizorii americani majori de internet –, atunci aţi putea citi o carte de 500 de pagini în mai puţin de două zecimi de secundă."[28] Problema capitală este alta. E vorba de cel de-al doilea scop al augmentării corpului cu noile tehnologii: *controlul perfect al omului*. Cum? Citindu-i gândurile şi manipulându-i trăirile, emoţiile şi, în cele din urmă, comportamentele. Este visul de aur al oricărui stat poliţienesc, totalitar. Un Big Brother absolut, desăvârşit.

Un alt pericol al transumanismului constă în *posibila înlocuire a omului cu maşini*. Deja în multe firme şi industrii occidentale omul este însoţit sau înlocuit de roboţi. Rachel Haywire, o mare admiratoare a transumanismului, se dovedeşte a fi foarte realistă atunci când se referă la aceste posibile riscuri şi mari pericole.

> Transumanismul implică multe riscuri existenţiale. Se poate întâmpla orice, de la apariţia unor roboţi ucigaşi până la ideea de a ne modifica genetic în asemenea măsură, încât să devenim un fel de super-oameni nazişti, lucru înfiorător. Costul ar fi că oamenii

28. Daniel Estulin, *op. cit.*, p. 225.

> ar putea pierde umanitatea. Chiar dacă vom deveni superoameni, mulţi vor simţi că au pierdut ceea ce sunt, că şi-au pierdut umanitatea, esenţa umană[29].

Aşadar, trimiterea este la posibila pierdere în viitor a controlului uman asupra roboţilor şi la nemiloasa „răzbunare" a acestora. Apoi nu este exclusă macabra dezumanizare a omului, în versiune nazistă. Această catastrofală pierdere a umanităţii şi ratare totală şi definitivă a esenţei umane reprezintă un risc major. Dacă aşa ceva se va întâmpla, atunci lumea va fi un imens pustiu, al sufletului şi al minţii.

Asemenea scenarii de tip SF referitoare la controlul lumii de către roboţi, urmate de robotizarea oamenilor şi umanizarea roboţilor, apar şi în filmele comerciale ce fac publicitate transumanismului. Unul dintre acestea este celebrul *Chappie*.

Scenariul filmului *Chappie* descrie situaţia disperată dintr-un mare oraş al lumii (Johannesburg), unde criminalitatea atinge cote alarmante, fiind imposibil de controlat de poliţiştii umani. Soluţia inedită

29. Filmul documentar *Transumanismul*, produs de Jeremiah Films şi difuzat la data de 9 septembrie 2017 pe canalul Alfa Omega TV.

găsită de specialiştii în transumanism este aceea de a înlocui poliţiştii cu o armată de roboţi inteligenţi, special construiţi pentru a combate criminalitatea. „Aceşti roboţi sunt foarte eficienţi şi au un avantaj: nu pot fi omorâţi şi pot fi reparaţi foarte uşor. Acest robot este reparat rapid de un muncitor. Nu poţi să înlocuieşti braţul unui poliţist atât de uşor."[30] Este strecurată subtil aici ideea transumanistă a *imensei fragilităţi a corpului uman* în comparaţie cu *durabilitatea şi rezistenţa corpului de robot*. Filmul merge mai departe şi prezintă drama unui robot ales, Chappie, care începe să se umanizeze. Învaţă să citească, memorează poezii, are emoţii şi sentimente. Trăieşte ca un om, deşi este un robot. Robotul Chappie nu este totuşi un robot banal, obişnuit. El are şi sensibilităţi religioase. Îşi pune întrebările existenţiale clasice şi capătă un răspuns abia atunci când ajunge să-şi cunoască creatorul. În film, Deon, creatorul robotului, este un simbol al lui Dumnezeu, creatorul oamenilor.

O altă idee transumanistă este prezentă aici: cea a *uzurpării Dumnezeului veterotestamentar* şi a instalării pe tronul vacant a entităţilor hibride de tip

30. *Chappie şi noua religie transumanistă*, pietrelevorbesc.wordpress.com, 12 noiembrie 2015.

postuman. Aceştia vor fi noii „zei" ai *viitorului nostru postuman* (Francis Fukuyama). Doar postumanii vor putea stăpâni lumea, fiind singurii care şi-au depăşit condiţia umană (limitată de un demiurg gnostic) cu ajutorul tehnologiei.

Observăm cu uşurinţă că filmul transumanist *Chappie* este saturat de prezenţa unor simboluri creştine. Unul dintre ele se referă la numele programului-sursă al robotului (genesis.dat). Este apoi prezentă şi *fantasma religioasă a salvării*. Chappie încearcă să scape de corpul său (alimentat de o baterie) pentru a învinge moartea şi prejudecăţile omului-creator (Deon), care-l imploră să-şi asume împăcat condiţia de muritor. Până la urmă, Chappie ajunge să-şi urască tatăl (o altă idee transumanistă a *robotului umanizat*, capabil de trăirea unor sentimente) şi să se salveze transferându-şi conştiinţa... într-un fişier de date. Chappie a devenit *nemuritor*.

Este prezentă aici, în film, ideea *nemuririi seculare* din filosofia transumanistă. Apoi, robotul Chappie îi ajută şi pe oameni (inclusiv pe creatorul lui uman) să-şi transfere conştiinţa în corpuri de titaniu. Eroul robot este capabil să săvârşească şi „minuni", asemenea Mântuitorului Iisus Hristos. O „învie" din morţi pe mama sa, Yo-Landi. Cum? Transferându-i conştiinţa

pe un... drive USB și mai apoi într-un corp robotic, mult mai rezistent și durabil. În concluzie, conform filosofiei transumaniste, oamenii viitorului își vor putea depăși condiția obișnuită doar cu ajutorul noilor tehnologii. Se vor salva (contra cost, evident) cu ajutorul științei de avangardă și al tehnologiilor ultraperfecționate.

Alte pericole ale transumanismului ar putea fi aduse de experimentele privind *modificările genetice*. Ele ar putea duce la nașterea unor entități hibride (om-mașină) sau la combinații grotești ale ADN-ului uman cu cel animal. Thomas Horn se arată foarte îngrijorat de asemenea posibile pericole: „Alții, ca mine, cred că dacă e vorba de modificare genetică pentru îmbunătățirea medicinei e acceptabil. Însă, dacă tratamentul ar presupune modificarea a ceea ce mă face pe mine om, prin adăugarea unor forme de viață sintetice sau animale, atunci apare o problemă"[31].

31. Filmul documentar *Transumanismul*, produs de Jeremiah Films și difuzat la data de 9 septembrie 2017 pe canalul Alfa Omega TV.

5. Cine vor fi noii zei ai viitorului postuman?

Un mesaj subtil, subliminal al unui alt film transumanist (*Prometheus*) este acela că postumanii ar trebui să se obișnuiască cu noua ipostază a lui *deus otiosus*. Dumnezeul creștin va fi abandonat, poate chiar uitat. În orice caz, pentru majoritatea transumaniștilor, el a devenit inutil. Locul lui va fi luat de *elitele manipulatoare* ale timpului postuman. Ele vor conduce lumea viitorului. Ne aflăm deja în cuprinsul unei lumi a viitorului dominate de *religia seculară* a transumanismului și de cultul secular al lui *Homo deus* (Yuval Noah Harari).

Problema este că dictatura postumană va fi atât de rafinată încât cei mai mulți dintre noi nu vom conștientiza existența ei. Va fi o dulce și suavă servitute, adesea însoțită de atrofierea oricărui sentiment de revoltă. Acest formidabil control al naturii umane va fi posibil, susțin transumaniștii, grație perfecționării creierului uman cu ajutorul tehnologiei moderne. Mai exact, scopul ar fi crearea unei stări permanente de „bunăstare emoțională" și de „euforie" fără clasicele droguri (Daniel Estulin).

Cum? Prin recalibrarea centrilor plăcerii din creier cu ajutorul stabilizatorilor farmaceutici.

6. Mintea-stup sau noile inteligențe sociale

Imaginația incendiată a jurnaliștilor cu privire la transumanism produce surprize non-stop. Una dintre ele anunță ideea unor posibile „frății" între mintea umană și calculatoare. Rezultatul ar fi nașterea unei fabuloase *inteligențe colective* și a unei societăți de tip rețea, grație tehnologiei NBIC. O asemenea societate ar fi locuită de entități umane servile în raport cu o elită malefică ce ar conduce lumea din umbră. Postumaniștii elitei conducătoare ar trăi veșnic. Cum? Prin transferul conștiinței în lumea virtuală a calculatoarelor. Acolo s-ar naște o *super-conștiință* veșnică într-un corp infinit mai rezistent decât cel biologic.

7. Societatea matrice

În ciuda scepticismului justificat al unor specialiști, există autori credibili suspect de optimiști cu privire

la societatea viitorului. Astfel, fizicianul Michio Kaku vede lumea viitorului ca pe una dominant virtuală, însă foarte asemănătoare cu cea reală. Convingerea lui este că, „până în 2020, în cyberspațiu va exista un întreg univers tridimensional, cu țări și guverne virtuale, școli și universități virtuale, proprietăți și burse virtuale, cu rude și prieteni virtuali"[32]. Este o altă dulce și provocatoare utopie...

Citit în cheie antropologică, acest scenariu futurist trimite la mitologia clasică a lumilor paralele. Ele devin „reale" în cyberspațiu. Aici vor viețui postumanii, alături de umanii frustrați și marcați destinal de propriile eșecuri. O asemenea lume va fi una paradoxală: pe de o parte, te fascinează prin libertatea promisă și printr-o mulțime de posibilități oferite, pe de altă parte, te supune subtil și eficient unui permanent control social.

O societate a viitorului de tip matrice va fi una foarte divizată, susțin experții. Unul dintre criterii se referă la *puterea de cumpărare* a noilor tehnologii. Unii vor avea bani să le cumpere și vor beneficia de avantajele lor. Alții, dimpotrivă, vor rămâne în afara „mântuirii" oferite contra cost de experții în transumanism. Această cinică și tristă situație este anticipată

32. Daniel Estulin, *op. cit.*, p. 201.

și de dr. Thomas Horn: „În mare parte, cei din comunitatea științifică nu au o mentalitate morală, sunt adepții teoriei darwiniste a selecției naturale. Aceasta poate duce la eugenie: dacă putem îmbunătăți specia umană, suntem datori să o facem. În cele din urmă, asta va duce la crearea unei comunități cu oameni foarte bogați și foarte săraci, unii își vor putea permite îmbunătățiri, alții nu. Vor exista o clasă muncitoare și comunități privilegiate”[33].

Clasa muncitoare va cunoaște, foarte probabil, „o epidemie fără precedent de furie și anxietate” (Yuval Noah Harari). De ce? Pentru că vor înțelege imediat condiția dramatică ce li se rezervă: vor rămâne săraci, nefericiți și muritori. Nici măcar în moarte nu vor fi egali cu cei bogați și puternici. Aceștia din urmă vor fi însă obligați să-și asume dulcea și frustranta povară a nemuririi. Așa cum observa cu subtilitate Harari, este realmente dramatic să știi că poți să-ți prelungești prin tratamente viața, cu condiția „să nu te spulbere un camion sau să te arunce în aer un terorist”.

33. Filmul documentar *Transumanismul*, produs de Jeremiah Films și difuzat la data de 9 septembrie 2017 pe canalul Alfa Omega TV.

8. Desacralizarea nemuririi în transumanism

Este cert pentru noi toți faptul că noile religii seculare imanentizează Absolutul. Transumanismul, de exemplu, sabotează teritoriul clasic al marilor religii. În ce sens? Operează cu noțiuni specifice marilor religii, cum ar fi cea de *nemurire*. Transumanismul discută despre „o simbioză între omul actual și mașină, despre o aglutinare a corpului cu sisteme biotehnice și cipuri de dimensiuni nanometrice (o miliardime dintr-un metru!) care, odată implantate în corpul uman, îl vor scana în întregime, îl vor repara la nivel molecular și vor elimina, teoretic, orice problemă de sănătate, asigurând o funcționare perfectă a organismului”[34]. La limită, transumaniștii visează chiar la obținerea nemuririi. Rachel Haywire este optimistă când e vorba de a fi „realistă” și de a dori imposibilul.

> Nemurirea e ceva foarte interesant. Mulți o asociază cu domeniul SF, dar oamenii chiar lucrează la asta

34. Nicușor Deciu, „Transumanismul și promisiunea nemuririi”, în ziarul *Lumina*, 22 ianuarie 2018.

acum. Dacă ne bazăm pe tehnici antiîmbătrânire, pe genetică și robotică, modificându-ne materialul genetic și neurochimic, vom găsi o cale să nu mai murim, să nu mai îmbătrânim. Suntem pe cale să învingem moartea. Oamenii vor să devină nemuritori și suntem pe cale să obținem acest lucru[35].

Un asemenea „supraom" în versiune transumanistă va fi capabil să obțină nemurirea. Or, trimiterea este la o *nemurire pământească*, una complet diferită de *nemurirea celestă*, așa cum inspirat argumentează Nicușor Deciu. Nemurirea pământească este o viețuire permanentă sub semnul destinal al timpului și al istoriei. Ea se realizează tehnic, „prin reproducerea informațiilor stocate în creier într-un nou suport digital *in silico*, așa-numita «independență de substrat», care «trăiește» în noile societăți cibernetice conduse după regulile proprii"[36]. Nemurirea celestă, în absolut toate religiile lumii, transcende timpul și istoria. Nemurirea celestă este dată în creștinism de „Împărăția lui Dumnezeu". O putem regăsi doar în eternitate.

35. Filmul documentar *Transumanismul*, produs de Jeremiah Films și difuzat la data de 9 septembrie 2017 pe canalul Alfa Omega TV.
36. Denis Alexander, *op. cit.*

În concluzie, o religie autentică sacralizează nemurirea, iar o religie seculară o desacralizează. Ultima fetișizează știința, maculând idei și credințe autentic religioase. Transumanismul este o asemenea religie. Părintele Jean Boboc o numește *religie a mondializării.*

> Pentru că vorbiți de guvernare mondială, voi denunța aici că transumanismul este religia mondializării. Este noua religie în mod extrem ecumenistă, ecumenistă în sens reducționist (...). Transumanismul este areligios, este ateu, dar își dau seama că nu pot distruge în om dimensiunea religioasă[37].

Imanentizând Absolutul, camuflând sacrul în profan și preluând multe dintre datele clasice ale marilor religii, transumanismul este o religie pe dos. Este cultul actual al supraomului și al Dumnezeului-proteză, în sensul dat de Sigmund Freud. Transumanismul este o religie seculară.

37. Jean-Michel Vernochet în dialog cu părintele Jean Boboc.

9. În transumanism, Dumnezeu devine noul *deus otiosus*

În cuprinsul noilor religii seculare, figura Dumnezeului veterotestamentar este secularizată până la disoluția ultimă. Transumaniștii aproape că nu mai au ce face cu Dumnezeul iudeo-creștin și-l abandonează. Acesta devine un fel de *deus otiosus*, străin de noile realități ale societății-matrice și ale elitelor seculare și manipulatoare. În termenii lui Eric Voegelin, scopul final al religiilor seculare (inclusiv politice) este reprezentat de „divinizarea ordinii mundane a stăpânirii, închiderea sa intramundană și simultana decapitare a dumnezeului transmundan"[38].

Exact așa se întâmplă astăzi în gândirea transumanistă. Unul dintre cei mai cunoscuți popularizatori ai ei, Gray Scott[39], insista pe ideea că transumaniștii vor folosi știința și tehnologia cu scopul declarat de a controla pe deplin evoluția umană. Controlul deplin al evoluției umane este cel care-l scoate din joc pe

38. Eric Voegelin, *op. cit.*, p. 107.
39. Vezi serialul *Ancient Aliens*, regizat de Kevin Burns, sezonul 11, episodul 3.

însuși Dumnezeu. El este uitat, abandonat. În locul lui apare Omul-Dumnezeu, cum ar spune Kirillov, un celebru personaj dostoievskian. „Nu cred în Dumnezeu, dar cred că devenim tot mai asemănători unui dumnezeu" (Rachel Haywire). Aceleași idei sunt susținute și de Joseph Farah: „Dacă Dumnezeu nu e o realitate în viața ta, vei ajunge să-L inventezi. Prin Dumnezeu căutăm nemurire și o relație. Dacă nu crezi în Dumnezeu vei căuta nemurirea și relații prin alte modalități. De aceea transumaniștii consideră că e posibil să obțină nemurirea și să transceadă această lume, adică să devină dumnezei. Dacă devii nemuritor, capeți un statut divin"[40]. Devii ceea ce Yuval Noah Harari numea *Homo deus*.

Există și interpretări transumaniste, dar în cheie creștină ale acestui fapt. Thomas Horn ne încurajează să credem că această revoluție viitoare a transumanismului „poate fi o oportunitate de a predica Evanghelia. Se vorbește despre postumanism, îmbunătățirea condiției umane. Aceasta e o oportunitate de a vorbi despre creația specială a lui Dumnezeu și cum am fost creați asemenea Lui. În cele din urmă, noi, credincioșii, vom

40. Filmul documentar *Transumanismul*, produs de Jeremiah Films și difuzat la data de 9 septembrie 2017 pe canalul Alfa Omega TV.

ajunge să trăim cu adevărat lucrul la care transumaniştii pot doar visa. În Iisus Hristos, noi suntem deja nemuritori şi mult mai buni decât oamenii aşa cum îi ştim în prezent"[41]. Invitaţia lui Thomas Horn este aceea de a fi creştini într-o lume în care Dumnezeu s-a ocultat. A devenit un *deus otiosus* (Mircea Eliade). Totuşi, într-o asemenea lume fără Dumnezeu poţi să te comporţi creştineşte şi să justifici spiritual o parte din reuşitele transumanismului.

Aşa cum am tot repetat, pentru transumanişti, divinitatea supremă din iudeo-creştinism devine incomodă şi perfect inutilă. În termenii lui Sigmund Freud din *Angoasă în civilizaţie* (1930), „divinitatea transumanistă este un Dumnezeu-proteză, redutabil însă, pentru că poate opri evoluţia spirituală a omului. Îl va scălda pe om în plăcerile unei lumi eliberate de boli şi bătrâneţe, un paradis-proteză care nu este decât mormântul omului. O mutaţie a conştiinţei umane este singurul răspuns posibil la această provocare aflată în pragul lumii noastre"[42].

Mizez şi eu pe soluţia dificilă, dar realmente salvatoare a *revoluţiei conştiinţei umane* propusă de

41. *Ibidem*.
42. Basarab Nicolescu, „Evanghelia transumanistă", în revista *Convorbiri literare*, nr. 3, martie 2018, p. 30.

profesorul Basarab Nicolescu. Acesteia i se mai adaugă cea verificată de Denis Alexander: „Puţin umor şi puţină ironie ar putea submina viziunea speculativă transumanistă mai repede decât ar face-o predicile stufoase"[43].

43. Denis Alexander, *op. cit.*

EPILOG

De ce am scris *Noile religii seculare*?

Ideea scrierii acestei cărți am avut-o recitind textul filmului lui Paul Barbăneagră despre Mircea Eliade[1]. În ultima parte a acestui exemplar documentar cinematografic, istoricul religiilor face următoarele considerații:

> La un moment dat, acum cincisprezece mii de ani, optsprezece mii de ani, marea revoluție a descoperirii agriculturii a dus, din punct de vedere religios, la o criză. Același lucru se petrece acum cu marea sau marile descoperiri ale civilizației tehnologice moderne. Acestea nu puteau să nu invadeze puțin câte puțin întreaga planetă. Numai că există o mare

1. Este vorba de Paul Barbăneagră, *Arhitectură și geografie sacră. Mircea Eliade și redescoperirea sacrului*, traducerea și adaptarea textelor de Mihaela Cristea și Marcel Tolcea, cuvânt înainte și glosar de Marcel Tolcea, Iași, Editura Polirom, 2000.

diferență între globalizarea agriculturii și globalizarea tehnologiei moderne. Prima era o tehnică umană, dar întovărășită de o religie, cu o mitologie și un ritual specifice. Nu se răspândea doar tehnica agricolă, ci se răspândeau în întreaga lume religia și mitologia agricolă sau agrară. În celălalt caz al civilizației tehnologice, descoperirile, progresele au fost însușite peste tot fără nicio tradiție religioasă, tocmai pentru că *tehnologia modernă nu are o bază saŭ o justificare religioasă* (s.m.).

Eu nu acuz pe nimeni, dar cred că teologii creștini din ultimele două secole nu au fost la înălțimea misiunii lor pentru că nu au încercat să dea științelor sensul pe care-l au chiar și cele mai vizibil materialiste dintre ele. Orice act tehnologic sau științific era și un act, dacă nu religios, cel puțin conform unui simbolism de origine creștină[2].

Această civilizație occidentală, împreună cu științele ei cele mai materialiste au ignorat componentele lor mitologice, religioase și simbolice. De ce? Pentru că Occidentul este produsul *logos*-ului, și nu al *mythos*-ului (Karen Armstrong). Modernitatea occidentală a pariat pe rațiune, eficiență și randament. A respins mitul

2. *Ibidem*, pp. 197-198.

ca fiind „nefolositor, fals și depășit”[3], l-a disprețuit pentru că nu l-a înțeles. Stigmatizarea mitului nu a rămas însă fără urmări. A produs o continuă traumă socială.

Încă din secolul al șaisprezecelea vedem mai multe dovezi ale unei *disperări* (s.m.) care amorțește, ale unei *paralizii mintale* (s.m.) care se înstăpânește treptat și un *sentiment de neputință* (s.m.) și *furie* (s.m.) pe măsură ce vechiul mod de gândire mitic dispărea și nimic nou nu părea să-i ia locul. Și astăzi vedem o anomie similară în țările în curs de dezvoltare aflate încă în primele stadii ale modernizării[4].

Totuși, mitul nu a dispărut niciodată din viața civilizației occidentale. El doar s-a retras. Astăzi, mitul supraviețuiește camuflat în cele mai seculare practici, dar și în tainice visuri, intime dorințe și vechi nostalgii. Mitul poate fi regăsit astăzi oriunde, inclusiv în lumea științei ultramoderne și a tehnologiilor sofisticate ale viitorului. Mitul camuflat este cartea de vizită ascunsă a eroului (post)modern. Cine este acest erou? Un

3. Karen Armstrong, *O scurtă istorie a mitului*, traducere din limba engleză de Mirella Acsente, București, Leda, 2008, p. 131.
4. *Ibidem*.

răspuns subtil l-a dat, încă din 2005, Karen Armstrong. Cercetătoarea britanică era convinsă că „eroii modernității occidentale vor fi niște *genii tehnologice* (s.m.) sau *științifice* (s.m.) ale *logos*-ului, nu genii spirituale inspirate de *mythos*"[5].

În concluzie, soluția regală a depășirii crizei este cea a redescoperirii mitologiilor camuflate, a sensurilor ocultate și a simbolismului religios prezente în plină (post)modernitate. De aceea cred că invitația lui Mircea Eliade de a da un sens mitologic și religios științelor tehnologice contemporane (și nu numai) poate fi adresată astăzi tuturor specialiștilor în știința religiilor, istoria ideilor și filosofia mentalităților. Am încercat, după propria-mi pricepere, să ofer în această carte o interpretare a datelor mitologice, simbolice și religioase camuflate în conținutul noilor tehnologii și al mentalității transumaniste.

Am insistat asupra contextului social, cultural și religios în care se întâmplă astăzi avântul noilor tehnologii și al gândirii transumaniste. El este marcat profund de *secularizarea diferențiată* și de *modernitățile multiple* din Europa Centrală și de Vest, SUA și din alte zone ale lumii de astăzi. Susțin în continuare ceea ce sociologii religiilor au numit valabilitatea „mariajului" dintre

5. *Ibidem*.

religie și modernitate. Acest fapt ne obligă să încercăm a descifra conținuturile spirituale și religioase camuflate în fetișizarea unor ideologii la modă (corectitudinea politică, de exemplu), în cuprinsul tehnologiilor recente și în cel al modernității în genere.

Specialiștii au observat că avântul noilor tehnologii și succesul filosofiei transumaniste au loc și pe fondul resacralizării unei bune părți din lumea occidentală. Totuși, există un *fond mental* consistent care împiedică resacralizarea și minimalizează importanța actului hermeneutic de a decripta sensurile și simbolurile ascunse ale noilor tehnologii. Acea *forma mentis* dominantă în multe spații sociale occidentale este una neomarxistă și este cunoscută drept *corectitudine politică* (CP). Ei i-am consacrat un capitol din carte, numind-o *religie seculară*, adică ceva mai mult decât o simplă ideologie neomarxistă subversivă. De ce? Pentru că preia, resemnifică și desacralizează motive mitologice și idei-forță ale creștinismului. CP este o religie pe dos, una seculară, care imanentizează Absolutul și absolutizează contingentul, mundanul.

Scriind această carte, am fost foarte sensibil la ideea nonconformistă și paradoxală a asumării religioase a secularizării. Tocmai de aceea am insistat pe teza lui Dietrich Bonhoeffer, a trăirii secularizării „ca și cum Dumnezeu n-ar fi dat". Ocultarea Lui este

deplină. Sacrul se camuflează perfect în profan. Ce-i de făcut? Răspunsul meu este că mulți dintre noi trăim secularizarea *religios*, chiar fără să o știm. Tocmai de aceea am încercat să evit clasica interpretare dihotomică „religie" *vs* „secularizare". Am propus „religie în secularizare" și „secularizare în religie". Depinde foarte mult de perspectiva spirituală a celui care privește. Realitatea poate fi dominant „seculară" sau dominant „religioasă", așa cum în fizica cuantică lumina nu este undă sau corpuscul, ci deopotrivă undă și corpuscul – în funcție de calitatea observatorului implicat. *El construiește realitatea.* În domeniul social, noi suntem cei care construim *religiile seculare*. Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului și transumanismul sunt trei dintre noile religii seculare.

Ce au în comun aceste religii seculare? Printre altele, un anumit tip de *reducționism spiritual.* Toate trei reduc datele de ordin spiritual la chestiunile filosofice de ordin *etic.* Componentele mitologice și religioase sunt desacralizate, simplificate sau chiar ignorate. În schimb, religiile seculare propun un *reviriment al eticii*[6].

6. Interesant este faptul că religiile seculare fetișizează *etica* în detrimentul *religiei* și al *mitologiei.* Unii teoreticieni și apostoli ai religiilor seculare (*Dataismul* – religia seculară a căutării pe Google, a procesării datelor și a luării deciziilor, cum o numește Yuval Noah Harari) prețuiesc spiritualitatea

În termenii lui Yuval Noah Harari, „viziunile noastre despre «bine» și «rău» vor căpăta o importanță cosmică. Sigur, oamenii au dezbătut sensul vieții și natura binelui și răului de mii de ani. Dar aceste întrebări ies acum din registrul filosofic și intră în cel al ingineriei"[7]. Aici fac obiectul a ceea ce este permis și a ceea ce nu este permis.

Am scris această carte cu profunda convingere, inspirată de scrierile lui Mircea Eliade, că negativitatea secularizării și crizele aferente pot fi învinse dacă decriptăm convingător miturile, simbolurile și motivele religioase camuflate în ideologii subversive, filosofii excentrice și tehnologii provocatoare. Am interpretat astfel trei dintre religiile seculare actuale: *corectitudinea politică*, *noile tehnologii* și *transumanismul.* Acest act eliadesc de *hermeneutică creatoare* continuă să fie *reconfortant*, *stimulativ* și chiar *soteriologic* pentru fiecare dintre noi, într-un plan mai subtil al existenței noastre.

și chiar o practică. Yuval Noah Harari, de exemplu, este gay, vegan și practicant zilnic (două ore) al meditației budiste Vipassana.

7. Yuval Noah Harari, „Povestea lumii de azi: un liberalism în impas, *fake news*-uri care dinamitează democrația și noi lideri autoritari, pregătiți să vândă în continuare ficțiuni cu vrăjitoare", interviu cu Magda Grădinaru, ziare.com, 21 august 2018.

Bibliografie

ACHIMESCU, Nicolae (coord.), *Impactul secularizării asupra valorilor religioase și morale în societatea contemporană (The impact of secularization over religious and moral values in contemporary society)*, ediție bilingvă româno-engleză, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2015.

ALEXANDER, Denis, *Oameni îmbunătățiți sau o nouă creație?*, traducere de Elena Neagoe, Timișoara, Centrul de Educație Creștină și Cultură Contemporană, Areopagus, 2015.

ALEXANDRE, Laurent, *La guerre des intelligences – Intelligence artificielle versus intelligence humaine*, Paris, JC Lattès, 2017.

ANTON, Andreea, „Filmul «The Shape of Water» atinge granițele penibilului", în *Opinia Studențească*, nr. 580, 12-18 martie 2018, p. 13.

ARMSTRONG, Karen, *O scurtă istorie a mitului*, traducere din limba engleză de Mirella Acsente, București, Editura Leda, 2008.

ARTHUR, James, *Faith and Secularisation in Religious Colleges and Universities*, New York, Routledge, 2006.

BACONSCHI, Teodor, *Creştinism şi democraţie*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2010.

BACONSCHI, Teodor, *Darul desăvârşit. Gânduri despre civilizaţia creştină*, Iaşi, Editura Doxologia, 2018.

BALL, Terence, DAGGER, Richard, O'NEILL, Daniel, *Ideals and Ideologies. A Reader*, New York, Routledge, 2017.

BARBĂNEAGRĂ, Paul, *Arhitectură şi geografie sacră. Mircea Eliade şi redescoperirea sacrului*, traducerea şi adaptarea textelor de Mihaela Cristea şi Marcel Tolcea, cuvânt înainte şi glosar de Marcel Tolcea, Iaşi, Editura Polirom, 2000.

BARBU, Daniel, *Au cetăţenii suflet? O teologie politică a societăţilor post-seculare*, Bucureşti, Editura Vremea, 2016.

BĂNESCU, Vasile, *Credinţă şi cultură azi. Dialoguri TRINITAS TV*, Bucureşti, Editura Trinitas, 2015.

BĂNICĂ, Mirel, *Religia în fapt. Studii, schiţe şi momente*, prefaţă de Nicu Gavriluţă, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011.

BERGER, Peter, DAVIE, Grace, FOKAS, Effie, *America religioasă, Europa seculară? O temă şi variaţiuni*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2016.

BLOOM, Alan, *Criza spiritului american. Cum universităţile au trădat democraţia şi au sărăcit sufletele studenţilor*, traducere din limba engleză şi note de Mona Antohi, postfaţă de Sorin Antohi, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006.

BOARI, Vasile (ed.), *Religie şi politică*, Iaşi, Editura Institutul European, 2017.

BOARI, Vasile (coord.), *Religie şi democraţie în Europa la începutul secolului XXI*, Iaşi, Editura Institutul European, 2018.

BOBOC, Jean, *Le transhumanisme décrypté. Métamorphose du bateau de Thésée*, Paris, Apopxis, 2017.

BOCANCEA, Sorin (coord.), *Marşul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migraţiei*, Iaşi, Editura Adenium, 2016.

BOTTOMORE, Thomas Burton, *The Frankfurt School*, Londra, Tavistock, 1984.

BRAIDOTTI, Rosi, *Postumanul*, Bucureşti, Editura Hecate, 2016.

BRETON, Philippe, *L'utopie de la communication. Le mythe du „village planétaire"*, Paris, La Découverte, 1997.

BRETON, Philippe, *Le culte de l'Internet. Une menace pour le lien social*, Paris, La Découverte, 2000.

BURUMA, Ian, MARGALIT, Avishai, *Occidentalismul. Războiul împotriva Occidentului. O scurtă istorie a urii faţă de Vest*, traducere din limba engleză de Anca Bărbulescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2016.

CASANOVA, José, „Religion, European secular identities, and European integration", *apud* Timothy A. Byrnes, Peter Katzenstein (eds.), *Religion in an Expanding Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.

CHELCEA, Septimiu, *Elogiul plictiselii. Eseuri psihosociologice*, Suceava, Alexandria Publishing House, 2018.

CODREANU, Theodor, „Un homuncul marxistoid: «corectitudinea politică»", în *Contemporanul*, nr. 12, decembrie 2015.

COLE-TURNER, Ronald (ed.), *Transhumanism and Transcendence: Christian Hope in an Age of Technological Enhancement*, Washington, DC, Georgetown University Press, 2011.

CULIANU, Ioan Petru, *Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice*, ediția a II-a adăugită, Iași, Editura Polirom, 2005.

DALAI LAMA, *Dincolo de religie. Etică pentru o lume mai bună*, București, Editura Lifestyle, 2017.

DÂNCU, Vasile, „România magică. Mituri, credințe și fantasmele noastre", în *Sinteza*, nr. 54, iulie-august 2018.

DECIU, Nicușor, „Transumanismul și promisiunea nemuririi", în *Lumina*, 22 ianuarie 2018.

DENIS, Jean-Pierre, *De ce scandalizează creștinismul*, traducere din limba franceză și prefață de Eduard Florin Tudor, București, Editura Nemira, 2012.

DERY, Mark, *Vitesse virtuelle: La cyberculture aujourd'hui*, Paris, Abbeville, 1997.

DE SOUZENELLE, Annick, *Le Seigneur et le Satan. Au-delà du Bien et du Mal*, Paris, Albin Michel, 2016.

DÎRLĂU, Andrei, BAZON, Irina (coord.), *Corectitudinea politică: o ideologie neo-marxistă. Marxismul cultural – noua utopie*, prefață de Dan Puric, postfață de Sorin Lavric, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2017.

DUNCAN, Russell, GODDARD, Joseph, *America astăzi*, traducere de Claudia Popa, București, Editura Comunicare.ro, 2012.

ECO, Umberto, *Înainte ca racul. Războaie calde și populism mediatic*, traducere din limba italiană de Geo Vasile, București, Editura RAO, 2007.

ELIADE, Mircea, *Mituri, vise și mistere*, traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

ELIADE, Mircea, *Încercarea labirintului. Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet*, traducere de Doina Cornea, București, Editura Humanitas, 2007.

ELIADE, Mircea, *Jurnal. Pagini regăsite 1959-1962*, ediție îngrijită, adnotată și prefațată de Cristian Bădiliță, București, Editura Tracus Arte, 2017.

ESTULIN, Daniel, *Transrevoluția. Apropiata epocă a deconstrucției umane*, traducere din limba engleză de Mihai Radu Pavelescu, București, Editura Meteor Publishing, 2017.

FELDSTEIN, Richard, *Political Correctness. A Response from the Cultural Left*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1997.

FRASE, Peter, *Cele patru culori ale viitorului*, București, Editura Meditative Arts, 2017.

FROMM, Erich, *Arta de a fi*, traducere din limba engleză de Raluca Hurduc, București, Editura Trei, 2013.

FROMM, Erich, *Fuga de libertate*, traducere din limba engleză de Cristina Jinga, București, Editura Trei, 2016.

FROMM, Erich, *Arta de a iubi*, traducere din limba engleză de Ruxandra Vişan, Bucureşti, Editura Trei, 2016.

FROMM, Erich, *Omul pentru sine. O cercetare asupra psihologiei moralei*, traducere din limba engleză de Bogdan Boghiţoi, Bucureşti, Editura Trei, 2017.

FRUNZĂ, Sandu, *Fundamentalismul religios şi noul conflict al ideologiilor*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Cluj-Napoca, Editura Şcoala Ardeleană, 2015.

FRUNZĂ, Sandu, *Eşti o fiinţă autentică. Despre tine, filosofie, comunicare, dezvoltare personală şi leadership*, Bucureşti, Editura Eikon, 2018.

FUKUYAMA, Francis, *Viitorul nostru postuman. Consecinţele revoluţiei biotehnologice*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2004.

GABOR, Alexandru, „Corectitudinea politică. Ghid eşuat pentru sceptici", în *22*, 21 noiembrie 2017.

GARNER, James Finn, *Poveşti corecte politic de adormit copiii*, traducere din limba engleză de Felicia Mardale, Bucureşti, Editura Humanitas, 2007.

GARNER, Stephen Robert, *Transhumanism and the* imago Dei *– Narratives of apprehension and hope*, teză de doctorat în teologie, The University of Auckland, 2007.

GAUCHET, Marcel, *Ieşirea din religie. Parcursul laicităţii*, traducere de Mona Antohi, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006.

GAVRILUŢĂ, Cristina, „Realităţi şi ficţiuni", în Emanuela ILIE, Claudia TĂRNĂUCEANU (coord.), *Valorile educaţiei. Educaţia valorilor din Antichitate până azi. Abordări teoretice, soluţii practice*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2017.

GAVRILUŢĂ, Nicu, *Sociologia religiilor. Credinţe, ritualuri, ideologii*, Iaşi, Editura Polirom, 2013.

GAVRILUŢĂ, Nicu, DIMA, Nicolae, MIHALACHE, Sorin, *Religie şi violenţă în Europa seculară. Dialoguri la TRINITAS TV*, Bucureşti, Editura Trinitas; Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2016.

GHILEZAN, Marius, „Corectitudinea politică, noul marxism", în *România Liberă*, 24 aprilie 2016.

GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, traducere de Oana Gheorghiu, ediţia a V-a, Bucureşti, Editura ALL, 2010.

GRĂDINARU, Magda în dialog cu Radu JÖRGENSEN, în *Kairos*, 2 februarie 2018.

GREEN, G. David, *We're (Nearly) All Victims Now! How political correctness is undermining our liberal culture*, Londra, The Institute for the Study of Civil Society, 2006.

HARARI, Yuval Noah, *Homo deus. Scurtă istorie a viitorului*, traducere de Lucia Popovici, Iaşi, Editura Polirom, 2018.

HART, David Bentley, *Ateismul: O amăgire. Revoluţia creştină şi adversarii ei*, Iaşi, Editura Doxologia, 2017.

HAUSKELLER, Michael, *Mythologies of Transhumanism*, Londra, Palgrave Macmillan, 2016.

HUGHES, Geoffrey, *Political Correctness. A History of Semantics and Culture*, Hoboken, NJ, Wiley-Blackwell, 2010.

HUNTER, Ian, *The Secularisation of the Confessional State. The Political Thought of Cristian Thomasius*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.

JAY, Martin, *The Dialectical Imagination: A History of the Frankfurt School and the Institute for Social Research, 1923-1950*, Berkeley, University of California Press, 1996.

JOUSSET-COUTURIER, Béatrice, *Le transhumanisme. Faut-il avoir peur de l'avenir?*, Paris, Eyrolles, 2016.

KURZWEIL, Ray, *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*, New York, Penguin Books, 2006.

KURZWEIL, Ray, *Epoca mașinilor spirituale. Când computerele depășesc inteligența umană*, Pitești, Editura Paralela 45, 2012.

KURZWEIL, Ray, *Cum se construiește o minte. Secretul dezvăluit al gândirii umane*, Pitești, Editura Paralela 45, 2013.

LARCHET, Jean-Claude, *Captivi în Internet*, traducere de Marinela Bojin, București, Editura Sophia, 2018.

LE DÉVÉDEC, Nicolas, GUIS, Fany, „L'humain augmenté, un enjeu social", *SociologieS*, 19 noiembrie 2013.

LIICEANU, Gabriel, *Nebunia de a gândi cu mintea ta*, București, Editura Humanitas, 2016.

LILLEY, Stephen, *Transhumanism and Society. The Social Debate over Human Enhancement*, New York, Springer, 2013.

LIND, S. William, DÎRLĂU, Andrei, BAZON, Irina (coord.), *Corectitudinea politică. „Religia" marxistă a Noii Ordini Mondiale*, București, Editura Rost, 2015.

LIPINSKA, Veronika, FULLER, Steve, *The Proactionary Imperative. A Foundation for Transhumanism*, New York, Palgrave Macmillan, 2014.

MAFFESOLI, Michel, *Revrăjirea lumii. O etică pentru timpurile noastre*, traducere de Elena Gabriela Stoian, prefață de Ioan Drăgan, Iași, Editura Institutul European, 2008.

MARCUSE, Herbert, *Eros și civilizație. O cercetare filosofică asupra lui Freud*, traducere din limba engleză de Cătălina și Louis Ulrich, București, Editura Trei, 2015.

MARTIN, Martin S., PĂTRĂȘCONIU, Cristian, *America la răscruce. Un dialog transatlantic*, București, Editura Humanitas, 2017.

MARTINI, Carlo Maria, ECO, Umberto, *În ce cred cei care nu cred?*, traducere de Dragoș Zămosteanu, Iași, Editura Polirom, 2011.

MATTERARD, Armand, *Histoire de l'utopie planétaire. De la cité prophétique à la société globale*, Paris, La Découverte, 1999.

MIHĂILESCU, Vintilă (coord.), *De ce este România astfel? Avatarurile excepționalismului românesc*, Iași, Editura Polirom, 2017.

MINNICINO, Michael, „The New Dark Age: The Frankfurt School and Political Correctness", în *Fidelio*, vol. 1, nr. 1, 1992.

MORE, Max, VITA-MORE, Natasha, *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*, West Sussex, Wiley-Blackwell, 2013.

MUSSO, Pierre, *Critique des réseaux*, Paris, PUF, 2003.

NAÏM, Moisés, *Sfârşitul puterii*, traducere de Andreea Năstase şi Nicolae Năstase, Bucureşti, Editura Antet, 2015.

NEAMŢU, Mihai, *Fenomenul Trump şi America profundă. Cum a înfrânt un businessman sistemul politic*, Bucureşti, Editura Open Education, 2017.

NEGREA, Corina, MARTIN, S. Martin, *Cu mâna pe inimă*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2014.

NICOLESCU, Basarab, „Evanghelia transumanistă", în *Convorbiri literare*, nr. 3, martie 2018.

PATAPIEVICI, Horia-Roman, *Omul recent. O critică a modernităţii din perspectiva întrebării „Ce se pierde atunci când ceva se câştigă?"*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2001.

PATAPIEVICI, Horia-Roman, *Discernământul modernizării. 7 conferinţe despre situaţia de fapt*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2009.

POPOVENIUC, Bogdan, *Filosofia singularităţii. Creierul global – o etică a gândirii fără om*, Bucureşti, Editura Eikon, 2017.

PUTMAN, D. Robert, CAMPBELL, E. David, *American Grace. How Religion Divides and Unites US*, New York, Simon & Schuster, 2010.

RORTY, Richard, VATTIMO, Santiago, *Viitorul religiei. Solidaritate, caritate, ironie*, volum îngrijit de Santiago Zabalo, Piteşti, Editura Paralela 45, 2008.

SCHMITT, Carl, *Teologia politică*, Bucureşti, Editura Universal Dalsi, 1996.

SCHẆARTZ, Howard S., *Political Correctness and the Destruction of Social Order. Chronicling the Rise of the Pristine Self*, Londra, Palgrave Macmillan, 2016.

SIRONNEAU, Jean-Pierre, *Milenarisme şi religii moderne*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2006.

TOFAN, Alexandru, „Secularizare şi religiozitate postmodernă", în Corneliu BÎLBĂ (coord.), *Interpretare şi societate*, Iaşi, Editura Institutul European, 2017.

TURNER, Bryan S., *Religion and Modern Society. Citizenship, Secularisation and the State*, New York, Cambridge University Press, 2012.

VAN NAME, Mark, WEISSKOPF, T.K. (eds.), *Transhuman*, New York, Simon & Schuster, 2008.

VATTIMO, Gianni, *A crede că mai credem. E cu putinţă să mai fim creştini în afara Bisericii?*, Constanţa, Editura Pontica, 2005.

VLĂDESCU, Eliza, „Corectitudinea politică dă jos crucile de pe biserici", în *Semnele timpului*, 17 septembrie 2017.

VOEGELIN, Eric, *Religiile politice*, traducere şi studiu introductiv de Bogdan Ivaşcu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2010.

WATERS, Brent, *From Human to Posthuman: Christian Theology and Technology in a Postmodern World*, New York, Routledge, 2006.

WIGGERSHAUS, Rolf, *The Frankfurt School: Its History, Theories and Political Significance*, Cambridge, MA, MIT Press, 1995.

WILSON, Bryan, *Religia din perspectivă sociologică*, traducere din limba engleză de Dara Maria Străinu, București, Editura Trei, 2000.

WILSON, John K., *The Myth of Political Correctness. The Conservative Attack on Higher Education*, Durham și Londra, Duke University Press, 1995.

WEBOGRAFIE

Asociația Transumanistă Creștină: https://www.christiantranshumanism.org (accesat la 15.07.2018).

BAZON, Irina, „«Părinte 1» și «Părinte 2». Impunerea totalitară a anormalului", www.irinamonica.wordpress.com, 25 aprilie 2018 (accesat la 10.08.2018).

BOSTROM, Nick, „The Transhumanist FAQ. A general introduction. Version 2.1"; http://www.transhumanism.org/resources/FAQv21.pdf (accesat la 10.08.2018).

BRÂNDUȘA, Ștefania, „Corectitudinea politică elimină și cuvântul «Paști». În Marea Britanie ouăle de Paști au devenit «ouă de ciocolată»", www.actives.ro, 29 martie 2018; https://www.activenews.ro/externe/Corectitudinea-politica-elimina-si-cuvantul-%E2%80%9EPasti-.-In-Marea-Britanie-ouale-de-Pasti-au-devenit-doar-%E2%80%9 Eoua-de-ciocolata-150055 (accesat la 29.07.2018).

HARARI, Yuval Noah, „Povestea lumii de azi: un liberalism în impas, *fake news*-uri care dinamitează democrația și noi lideri autoritari, pregătiți să vândă în continuare ficțiuni cu vrăjitoare", interviu cu Magda Grădinaru, ziare.com, 21 august 2018; http://www.ziare.com/brexit/stiri-brexit/povestea-lumii-de-azi-un-liberalism-in-impas-fake-news-uri-care-dinamiteaza-democratia-din-interior-si-noi-lideri-autoritari-pregatiti-sa-vanda-in-continuare-fictiuni-cu-vrajitoare-interviu-cu-yuval-noah-harari-1526151 (accesat la 21.08.2018).

HARRIS, Mark, „Inside the First Church of Artificial Intelligence"; https://www.wired.com/story/anthony-levandowski-artificial-intelligence-religion (accesat la 29.07.2018).

LOGHIN, Adrian, „A fi sau a nu fi politic corect – secțiunea tematică TIFF 2018", www.cluju.ro, 24 aprilie 2018 (accesat la 11.08.2018).

MARCHIEVICI, Cătălin, „Clint Eastwood, sătul de «o generație de fătălăi» și de corectitudinea politică", www.cotidianul.ro, 4 august 2016 (accesat în 4.04.2018).

MARINCU, Tudor, „Câteva exemple de corectitudine politică", în *Rost*, 5 iunie 2017; https://www.rostonline.ro/2017/06/cateva-exemple-de-corectitudine-politica (accesat la 10.08.2018).

MARINESCU, Răzvan , „Universitatea Harvard a găzduit un workshop despre sexul anal. Studenților li s-a spus că există bărbați cu vagin și femei cu penis", www.activenews.ro, 9 noiembrie 2017 (accesat la 10.08.2018).

NISTEA, Iulian, „O imagine generală asupra Internetului", http://www.nistea.com/media/internet/pop_internet/internetul_general.htm (accesat la 12.08.2018).

PATAPIEVICI, Horia-Roman, „Le clocotea în priviri furia că exist, că respir", www.newsweek.ro, 15 mai 2018; https://newsweek.ro/interviuri/horia-roman-patapievici-si-anii-urii-le-clocotea-in-priviri-furia-ca-exist-ca-respir (accesat la 25.07.2018).

PICIORUȘ, Dorin Octavian, „Despre ideologiile fondatoare ale Internetului cu Philippe Breton", teologiepentruazi.ro, 21 noiembrie 2007; https://www.teologiepentruazi.ro/2007/11/21/despre-ideologiile-fondatoare-ale-internetului-cu-philippe-breton (accesat la 12.08.2018).

TOPLEAN, Adela, „Despre sacru și despre corectitudinea politică", contributors.ro, noiembrie 2017 (accesat la 28.07.2018).

ȚÂNTĂ, Cosmin, „Decizie istorică în SUA: corectitudinea politică nu poate supune conștiința", www.adevărul.ro, 4 iunie 2018 (accesat la 10.08.2018).

VERGELY, Bertrand, *La tentation de l'homme-Dieu*, Paris, Ed. Le Passeur, 2015.

*** „Transumanismul (H+) – un concept controversat. Paradoxul omului care se «joacă» de-a Dumnezeu", destepti.ro, 27 iulie 2018; https://destepti.ro/transumanismul-h-un-concept-controversat-paradoxul-omului-care-se-joaca-de-adumnezeu (accesat la 10.08.2018).

***„Suedia legalizează religia plagiatului – Biserica Kopimistă – Copy Paste", https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjT-fGF163dAhVxtYsKHSugBcQQFjAAegQICRAB&url=https%3A%2F%2Ftimisoaraevanghelica.wordpress.com%2F2012%2F01%2F06%2Fsuedia-legalizeaza-religia-plagiatului-biserica-kopista-copy-paste%2F&usg=AOvVaw1ol-IIfZxcknGQ-FZ9lzkp (accesat la 10.08.2018).

www.polirom.ro

Redactor: Raluca Tolcev
Coperta: Radu Răileanu
Tehnoredactor: Luminiţa Păun

Bun de tipar: septembrie 2018. Apărut: 2018
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1,
et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

IMPRIMERIILE DAVID

Iaşi, Şoseaua Ştefan cel Mare şi Sfânt 67-69, 700498
Telefon: 0232 276221, Fax: 0232 232588
www.imprimeriiledavid.ro

[illegible]

[illegible] (accesat la [illegible] 2018).

[illegible] „[illegible]" [illegible] Philippe [illegible] noiembrie 2007 [illegible] 2007 [illegible] (accesat la [illegible] 2018).

[illegible] „[illegible]" [illegible] 2011 (accesat la [illegible] 2018).

[illegible] „[illegible]" [illegible] (accesat la [illegible] 2018).

[illegible] Paris [illegible]

[illegible]

[illegible]

Trăim într-o lume în care religiozitatea capătă valențe nemaiîntâlnite de când valul secularizării a cuprins Occidentul și se răspândește la nivel global. În volumul său, Nicu Gavriluță analizează ruptura dintre religiile tradiționale și noile religii seculare, care tind să se generalizeze și să aducă schimbări majore în viața noastră. Internetul, finanțele, noua mass-media, corectitudinea politică, transumanismul sau postumanismul aduc modificări radicale în politică, în societate și în mediile universitare, creând noi religii, cu zei încă necunoscuți. Dar este oare aceasta direcția pe care ne-o dorim? *Noile religii seculare* ridică unele întrebări privind calea pe care am decis să o urmăm și încearcă să aducă lumină în privința lucrurilor pozitive sau negative care ne-ar putea aștepta la capătul drumului.

„Am scris această carte cu profunda convingere, inspirată de scrierile lui Mircea Eliade, că negativitatea secularizării și crizele aferente pot fi învinse dacă decriptăm convingător miturile, simbolurile și motivele religioase camuflate în ideologii subversive, filosofii excentrice și tehnologii provocatoare. Am interpretat astfel trei dintre religiile seculare actuale: *corectitudinea politică*, *noile tehnologii* și *transumanismul*. Acest act eliadesc de *hermeneutică creatoare* continuă să fie *reconfortant*, *stimulativ* și chiar *soteriologic* pentru fiecare dintre noi, într-un plan mai subtil al existenței noastre."

Nicu Gavriluță

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-7203-5

9 789734 672035

www.polirom.ro

Carte publicată și în ediție digitală

Pe copertă: © kantver/Depositphotos.com